

**ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ
ΑΘΗΝΩΝ**

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΩΣ ΞΕΝΗΣ
ΓΛΩΣΣΑΣ**

**ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ**

Όνοματεπώνυμο: Βαλασκατζής Ηλίας

Θέμα: «Από την παθολογία στην κατάκτηση: Συγκριτική μελέτη της τροποποίησης αιτημάτων μεταξύ ομάδας ατόμων με Διαταραχή Φάσματος Αυτισμού (ΔΑΦ) και ομάδας μαθητών της Ελληνικής ως Γ2».

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΘΗΝΑ 2016

**ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ
ΑΘΗΝΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΩΣ ΞΕΝΗ
ΓΛΩΣΣΑΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ**

Όνοματεπώνυμο: Βαλασκατζής Ηλίας **Αριθ. Μητρώου:** 356

Θέμα: «Από την παθολογία στην κατάκτηση: Συγκριτική μελέτη της τροποποίησης αιτημάτων μεταξύ ομάδας ατόμων με Διαταραχή Φάσματος Αυτισμού (ΔΑΦ) και ομάδας μαθητών της Ελληνικής ως Γ2».

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: Βαρλοκώστα Σπυριδούλα

ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Μπέλλα Σπυριδούλα, Κακριδή-Ferrari Μαρία

ΑΘΗΝΑ 2016

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Πρόλογος	5
1. Εισαγωγή	6
2. Θεωρητικό υπόβαθρο	12
2.1 Γλωσσικές πράξεις.....	12
2.1.1 Αδρομερής προσέγγιση.....	12
2.1.2 Εμβαθύνοντας στις κατευθυντικές γλωσσικές πράξεις - Η περίπτωση των αιτημάτων και η αποδόμησή τους.....	15
2.2 Γλωσσική ευγένεια	19
2.3 Πραγματολογική ικανότητα στα όρια της φυσιολογικότητας	23
2.3.1 Αιτήματα και ΔΑΦ	23
2.3.2 Αιτήματα στην πραγματολογία της διαγλώσσας.....	29
3. Μέθοδος: Συμμετέχοντες και διαδικασία συλλογής δεδομένων	33
3.1 Από την οντολογική θέση και το αντιληπτικό περίγραμμα στη μεθοδική προσέγγιση.....	33
3.2 Δείγμα, στρατηγικές και μεθοδικά εργαλεία	35
3.2.1 Ταυτότητα δείγματος	35
3.2.2 Στρατηγική δειγματοληψίας και αξιοποίηση μεθοδικού εργαλείου.....	37
3.2.3 Μέθοδοι επεξεργασίας δεδομένων	41
3.3 Ερευνητικό χρονολόγιο	44
3.3.1 Προπαρασκευαστική περίοδος της έρευνας	44
3.3.2 Ερευνητική απόπειρα.....	45
3.3.3 Περαιτέρω κατευθύνσεις στην ανάλυση των ερευνητικών αποτελεσμάτων.....	46
4. Αποτελέσματα.....	46
4.1 Ποσοτική ανάλυση.....	46
4.1.1 Στρατηγικές ευγένειας	46
4.1.1.1 Αθροιστική αποτίμηση	46
4.1.1.2 Ελέγχοντας το κοινωνικό περιεχόμενο: οι παράγοντες της οικειότητας και της απόστασης	50
4.1.2 Προοπτική.....	57
4.1.2.1 Αθροιστική προσέγγιση.....	57
4.1.2.2 Αναδεικνύοντας την κοινωνική διεπίδραση - προοπτική και απόσταση	60
4.2.1 Αναλύοντας ποιοτικά - Μεθοδική αξιοποίηση της <i>Κριτικής Ανάλυση Λόγου</i> [ΚΑΛ].....	62
4.2.1.1 Διά του λόγου [=γλωσσική] πρακτική.....	63
4.2.1.1.1 Συνθήκες της γλωσσικής πρακτικής.....	63
4.2.1.1.2 Προϋπόθεση.....	64
4.2.1.2 Κείμενο	65
4.2.1.2.1 Συνοχή και συνεκτικότητα.....	65
4.2.1.2.2 Ευγένεια	66
4.2.1.2.3 Γραμματική.....	68
4.2.1.2.3.1 Τροπικότητα.....	68
4.2.1.3 Κοινωνική πρακτική	71
4.2.1.3.1 Ιδεολογικά και πολιτικά αποτελέσματα του λόγου	71
5. Συζήτηση.....	72
5.1. Στρατηγικές ευγένειας	72

5.1.1 Αθροιστική αποτίμηση	72
5.1.2 Ελέγχοντας το κοινωνικό περικείμενο: οι παράγοντες της οικειότητας και της απόστασης.....	74
5.1.2.1 Οικειότητα	74
5.1.2.2 Απόσταση.....	77
5.2. Προοπτική.....	80
5.2.1 Αθροιστική προσέγγιση	80
5.2.2 Αναδεικνύοντας την κοινωνική διεπίδραση - προοπτική και απόσταση.....	82
5.3 Συγκεντρωτική αντιστοίχιση με τα ερευνητικά ερωτήματα.....	84
6. Συμπεράσματα, περιορισμοί και προτάσεις για μελλοντική έρευνα	87
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	91
Παράρτημα.....	95

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική εργασία αποσκοπεί στην ανεύρεση κοινών τόπων *απόκλισης* ως προς το ζήτημα της ευγένειας, μεταξύ παιδιών με ΔΑΦ [10] και μαθητών της Ελληνικής ως Γ2 [14]¹. Για την πραγμάτευση του αντικειμένου της ευγένειας λήφθηκαν δείγματα αιτημάτων από τις εξεταζόμενες ομάδες, όπως και από μία ομάδα ελέγχου [φυσικοί ομιλητές της Ελληνικής χωρίς διαπιστωμένη νευροψυχιατρική *παθολογία*], μέσω ενός *Γραπτού Ερωτηματολογίου Παραγωγής*. Οι απαντήσεις, αφού συστηματοποιήθηκαν δυνάμει του μοντέλου της Blum-Kulka (1989), αλλά και των θεωριών για την ευγένεια των Brown & Levinson (1987), αναλύθηκαν ποσοτικά μέσω του SPSS και ποιοτικά [με απώτερο ποσοτικό προσανατολισμό] μέσω της *Κριτικής Ανάλυσης Λόγου*. Διαπιστώθηκαν κοινοί τόποι μεταξύ των ερευνητικών ομάδων ως προς τη χρήση θετικών στρατηγικών, σε πλαίσιο ύπαρξης *κοινωνικής απόστασης* ανάμεσα στους συνομιλητές, καθώς και όσον αφορά την επιλογή της προοπτικής του συνομιλητή. Τα αποτελέσματα ήταν στατιστικώς σημαντικά, ως αποκλίσεις, εν συγκρίσει με την ομάδα ελέγχου. Υπήρξε περιορισμένη αποδοχή και του ηλικιακού παράγοντα ως διαφοροποιητικού κριτηρίου. Τα αποτελέσματα χρήζουν περαιτέρω έρευνας, ώστε οι διαπιστωμένες τάσεις να κατασταθούν ερεθίσματα για διδακτική χρήση, αλλά και για επαναξιολόγηση του ζητήματος της *φυσιολογικότητας*.

Πρόλογος

Στο σημείο αυτό επιθυμώ να ευχαριστήσω, καταρχάς, την επιβλέπουσα της διπλωματικής μου, κυρία Βαρλοκώστα Σπυριδούλα, για την πολύτιμη συμβολή και στήριξή της στο σύνολο των σταδίων υλοποίησης της παρούσας εργασίας. Επίσης, τις συνεπιβλέπουσες, κυρία Μπέλλα Σπυριδούλα και κυρία Κακριδή-Ferrari Μαρία, για τη δική τους βοήθεια στα θεωρητικά ζητήματα του τομέα τους, που υπήρξαν εξαρχής ή και εμφανίστηκαν κατά την πορεία της πραγμάτευσης του θέματος. Ευχαριστίες και στο προσωπικό του κέντρου ειδικής αγωγής *Προσέγγιση*, και ιδιαίτερα στους λογοθεραπευτές κύριο Κοκμοτό Παναγιώτη και κυρία Νικητοπούλου Χριστίνα για την άψογη συνεργασία μαζί τους. Με τη βοήθεια, μάλιστα, της τελευταίας, συνελέγησαν πολύ περισσότερα ερωτηματολόγια, ακόμη και όταν ο υποφαινόμενος, για προσωπικούς λόγους, δεν είχε δώσει το παρών.

¹ Σε αγκύλες ο αριθμός του πλήθους των συμμετεχόντων.

Επιπρόσθετα, θέλω να ευχαριστήσω τη θεία μου, Βελιβασάκη-Βαλασκατζή Μαρία, συνταξιούχο εκπαιδευτικό στην Κρήτη, για την ανεκτίμητη συμβολή της στη συλλογή των απαντήσεων για την ομάδα ελέγχου, όπως και τη θεία μου, Τσαγκάλη Σοφία, εκπαιδευτικό στην ομογένεια της Ουάσιγκτον, για τη δική της σπουδαία βοήθεια στη συλλογή των απαντήσεων των μαθητών της Ελληνικής ως Γ2.

Ευχαριστίες θερμές οφείλω να δώσω στους γονείς μου, που, παρά τις όσες δυσκολίες αντιμετωπίζουν, ήταν στήριγμα σε κάθε μου βήμα, όπως και στη φίλη μου, Έλενα, που βρίσκεται και εκείνη πάντοτε εκεί.

Ένα μεγάλο, ευχαριστώ, τέλος, σε όλα τα παιδιά που συμμετείχαν στην έρευνα, όσα, αφενός, μου έστειλαν το υλικό τους ταχυδρομικά, και, αφετέρου, στους μαθητές του κέντρου ειδικής αγωγής, οι οποίοι, πέρα από τον χρόνο και τον κόπο τους, μου προσέφεραν απλόχερα και τα χαμόγελά τους. Τους είμαι ειλικρινά ευγνώμων για όλα.

1. Εισαγωγή

Φύσις κρύπτεσθαι φιλεῖ
[Ηράκλειτος, [Περὶ φύσεως], απ. 8]².

Η ανθρώπινη νόηση δεν συνηθίζει να περιφέρεται επί μακρόν στις *παρυφές* των φαινομένων που συλλαμβάνει, αλλά συγκεντρώνει την αφαιρετική της προσπέλαση στην ανασύσταση των αθέατων συντελεστών στους αναδυόμενους αιτιακούς δεσμούς. Η εστίαση αυτή στην αιτία των *όντων*, η οποία, αλυσιδωτά, μας κατευθύνει στην *άεναη* αναζήτηση μιας πρώτης, *καθολικής* αρχής, είναι εκείνη που παρώθησε την αρχαία ιωνική σκέψη στη θεμελίωση αμφισβήτησης ενάντια σε δογματικές κοσμοθεωρήσεις, και η ίδια που, μεταλαμπαδεύοντας την ουσία της στις πολιτισμικές εστίες των αιώνων της ιστορίας, σχεδιάζει στον σύγχρονο κόσμο τις ερευνητικές του περιπλανήσεις.

Η στροφή της γλωσσικής επιστήμης, από την επικέντρωσή της στη συστηματοποιημένη και πολυεπίπεδη αποδελτίωση των προϊόντων του λόγου στη συστηματική τους αντιστοίχιση με τον βιολογικό αιτιακό τους πυρήνα, μπορεί να ενταχθεί στα όρια του προαναφερθέντος προσανατολισμού. Από τη στιγμή, μάλιστα, που μελετώνται εκφάνσεις της ανθρώπινης ομιλίας, οι οποίες δεν αποτελούν φυσικό απόκτημα, αλλά είτε απότοκο κοινωνικών διεργασιών, είτε ταυτότητα που αποκλίνει

² Για την κριτική έκδοση που αξιοποιήθηκε στο πλαίσιο ευρέσεως του αποσπάσματος, βλ. Ρούσσο, 2000. Ο τίτλος του ηρακλείτειου έργου απαντά σε αγκύλες ως αμφίβολος.

από ό,τι η καθεστηκυία τάξη έχει προτυποποιήσει, η ανεύρεση τυχόν κοινών τους τόπων ως κειμένων στα περιθώρια της κοινώς θεωρημένης *φυσιολογικότητας*, απαιτεί τη συνεξέτασή τους υπό το πρίσμα ενός σταθερότερου ερείσματος. Ως θεμέλιο εδώ εκλαμβάνεται η μελέτη του *λίχνου* τους, δηλαδή του νευρολογικού τους αποτυπώματος.

Θεματικό, λοιπόν, άξονα της παρούσας εργασίας αποτελεί η εξακρίβωση και η οριοθέτηση κοινών τόπων μεταξύ της γλωσσικής *κατάκτησης* και της -οριζόμενης ως- γλωσσικής *παθολογίας*, ώστε η επιβεβαίωσή τους να συστήσει ένα πρώτο βήμα με κατεύθυνση την ψηλάφηση του αιτίου διασύνδεσής τους. Στις δύο αυτές συνιστώσες του φαινομένου της γλώσσας έχουμε θέσει ένα κοινό πρίσμα μελέτης, την αξιολόγηση της *πραγματολογικής γλωσσικής ικανότητας* [pragmatic competence] των υποκειμένων. Μιλώντας περί *πραγματολογικής ικανότητας*, στην ουσία αναφερόμαστε στη δυνατότητα ενός χρήστη να αξιοποιεί με *αποδεκτό* τρόπο και στο εκάστοτε *κοινωνιοπολιτισμικό* πλαίσιο «εκείνες τις πλευρές του περιβάλλοντος/περικειμένου που κωδικοποιούνται τυπικά στη δομή μιας γλώσσας» (Κρύσταλ, 2006, σ. 338). Το ερευνητικό, μάλιστα, ενδιαφέρον έχει επικεντρωθεί σε ένα συγκεκριμένο θεματικό τομέα του πραγματολογικού κλάδου, αυτόν των *γλωσσικών πράξεων* [speech acts], και δη και των *κατευθυντικών* [directives], με προεξέχον το ζήτημα των *αιτημάτων* [requests].

Η προκείμενη εστίαση δεν είναι τυχαία, αλλά συνδέεται με την ερευνητικώς παρατηρηθείσα³, και στις δύο εξεταζόμενες ομάδες, αποτυχία όσον αφορά χρήσεις τους στο πραγματολογικό πεδίο. Το πλούσιο, επιπροσθέτως, υλικό σε έρευνες που έχει συλλεγεί για την περίπτωση ειδικά των αιτημάτων στην κατάκτηση μιας γλώσσας ως Γ2 συνιστά αξιόλογη βάση για την υποστήριξη μιας απόπειρας γεφύρωσης των εν λόγω ομάδων. Να επισημανθεί, πάντως, ότι η ερευνητική διαδικασία καθαυτήν αποπειράται να αναδείξει μια *λειτουργική*⁴ διασύνδεση ανάμεσα στη γλωσσική ιδιοσυγκρασία των υποκειμένων και τα εκφωνηματικά τους προϊόντα, παρέχοντας απλώς υποθέσεις σχετικά με την αιτιολόγηση του γεγονότος. Με αφόρμηση, ωστόσο, αυτές τις υποθέσεις και δυνάμει πορισμάτων της σύγχρονης έρευνας, απαντά στο πόνημα αυτό και μια δική μας πρόταση για την υπολανθάνουσα αιτιακή σχέση, συμπληρώνοντας την όλη συλλογιστική πορεία.

³ Για τα μεν άτομα με αυτισμό, βλ. ενδεικτικά Brook & Bowler, 1992, Plumet, 2014 κ.τ.ό. Για τους δε μαθητές της Ελληνικής ως Γ2, βλ. ενδεικτικά Sofianou, 1992, Μπέλλα, 2011 κ.τ.ό.

⁴ Η χρήση του όρου *λειτουργικός* [functional] -χαρακτηρίζοντας τις σχέσεις ανάμεσα στις μεταβλητές και τα αποτελέσματα της δράσης τους- πραγματοποιείται εν προκειμένω αντιθετικά προς τον όρο *αιτιακός* [causal]. Για την αντίθεση αυτή στα όρια της επισκοπικής έρευνας, η οποία και αφορά τη μελέτη μας, βλ., μεταξύ άλλων, και Βάμβουκας, 2010, σσ. 84-85.

Μια άλλη βασική παράμετρος της ερευνητικής προσπάθειας που κρίνεται αναγκαίο εξαρχής να διευκρινιστεί είναι το ηλικιακό φάσμα των υποψηφίων, αφενός, και, αφετέρου, τα όσα υπαγόρευσαν την επιλογή αυτή⁵. Στις ομάδες -αφενός των παιδιών με αυτισμό, αφετέρου των μαθητών της Ελληνικής ως Γ2- συμμετείχαν μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ομαδοποιημένοι σε δύο υποσύνολα [Τρίτης και Τετάρτης, Πέμπτης και Έκτης Δημοτικού]⁶. Ένας πρώτος λόγος για τον οποίο στράφηκε η έρευνα στα συγκεκριμένα ηλικιακά όρια είναι η έλλειψη επαρκών μελετών που να πραγματεύονται την πραγματολογική ικανότητα παιδιών ως μαθητών της Ελληνικής ως Γ2⁷. Ένας δεύτερος αφορά την ερευνητική βούληση να εξεταστεί - με επικέντρωση στη συγκριτική εξέταση των δύο υποομάδων- η εξελικτική πορεία στη διαμόρφωση της στάσης ευγένειας των παιδιών απέναντι σε άτομα ποικίλης κοινωνικής προέλευσης, ελέγχοντας μάλιστα τις αποκλίσεις ανάμεσα στις εξεταζόμενες ομάδες, αλλά και σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου. Την επιλογή αυτή, τέλος -προεκτείνοντας την τελευταία θέση-, υπαγόρευσε η επιθυμία για μελέτη του βαθμού κατάκτησης της ικανότητας για έκφραση αιτημάτων όσον αφορά τους ίδιους τους φυσικούς ομιλητές [προερχόμενους από την ομάδα ελέγχου], εξετάζοντάς το εξελικτικά, αλλά και με προσδοκία μελλοντικής σύγκρισης με ηλικιακές ομάδες όπου η παγίωση της χρήσης αυτής θεωρείται αυτονόητη.

Το είδος της έρευνας που έχει επιλεγεί είναι η *έρευνα επισκόπησης πεδίου* [survey research]⁸, με αξιοποίηση *στρωματοποιημένης δειγματοληψίας* [stratified sampling], *ποιοτική* [qualitative research] δυνάμει του είδους των δεδομένων της, αλλά με *ποσοτικό* [quantitative] προσανατολισμό στη διαχείριση των αποτελεσμάτων της, τα οποία επαναρμηνεύονται, σαν επέκταση, με βάση τις παραμέτρους της *Κριτικής Ανάλυσης Λόγου* [ΚΑΛ [Critical Discourse Analysis [CDA]]]⁹.

⁵ Για μια διεξοδικότερη αναφορά στα ταυτοτικά στοιχεία των υποψηφίων, βλ. παρακάτω, υποενότητα 3.1.2: *Ταυτότητα δείγματος*.

⁶ Το σχολικό επίπεδο των μαθητών της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας ήταν, αντιστικτικά, το ανάλογο.

⁷ Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερευνών το οποίο μελετήθηκε, στα όρια της παρούσας έρευνας, αναφερόταν καταρχήν είτε στην πρώτη ενήλικη ηλικία είτε, γενικότερα, σε ένα ενήλικο ηλικιακό φάσμα.

⁸ Για την αιτιολόγηση της επιλογής του συγκεκριμένου είδους έρευνας, καθώς και για αναλυτικότερες αναφορές στην κατηγοριοποίηση αλλά και στην ερευνητική διαδικασία καθαυτήν, βλ. παρακάτω, κεφ. 3, *Μέθοδος: Συμμετέχοντες και διαδικασία συλλογής δεδομένων*, στο πρώτο υποκεφάλαιο.

⁹ Με τον όρο *Κριτική Ανάλυση Λόγου* να νοηματοδοτείται διττά, είτε ως *προσέγγιση* την οποία ανέπτυξε ο Norman Fairclough [γεννηθείς το 1941], είτε ως αναφορά σε ένα «ευρύτερο κίνημα της ανάλυσης του λόγου, στο οποίο ανήκουν ποικίλες προσεγγίσεις, μία από τις οποίες είναι και [του Fairclough]» (Phillips & Jorgensen, 2009, σ. 115), καθίσταται εξαρχής σαφές ότι στη δική μας αξιοποίηση ο όρος αφορά καταρχήν το θεωρητικό οικοδόμημα του προκειμένου ερευνητή.

Στο πλαίσιο της έρευνας αξιοποιήθηκε το *ερωτηματολόγιο παραγωγής*¹⁰ [discourse completion test], η δόμηση του οποίου βασίστηκε στην περιγραφή δεκατεσσάρων περιστατικών συνομιλίας από την καθημερινή ζωή ενός παιδιού πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, όπου το άτομο καλείται να διαμορφώσει το εκάστοτε κατάλληλο εκφώνημα. Η καταλληλότητα των εκφωνημάτων δεν εξαρτάται μόνο από την προβαλλόμενη επικοινωνιακή συγκυρία, αλλά και από τους διαφαινόμενους κοινωνικούς ρόλους. Ο παράγοντας των *κοινωνικών ρόλων* [social roles] έχει χρησιμοποιηθεί ώστε να ελεγχθεί ποικιλοτρόπως η πραγματολογική ικανότητα των παιδιών στις ομάδες, μία που έτσι εξετάζονται τα όσα συνεπαγόμενα στη χρήση του πραγματογλωσσικού [pragmalinguistic] οπλισμού των χρηστών από τη μεταβολή του κοινωνικού συγκείμενου στις συνομιλιακές σχέσεις.

Στην αναζήτηση της κατάλληλης μεθόδου για τη συστηματικότερη προσπέλαση των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν, βρέθηκε η απάντηση στα μοντέλα δομικής ανάλυσης των αιτημάτων, με κυρίαρχο αυτό των Blum-Kulka et al (1989)¹¹. Μέσω της αναγωγής των απαντήσεων στα απλούστερα στοιχεία από τα οποία αυτές αποτελούνται, επιδιώκεται η συστηματοποίηση των κοινών σε ομάδες και η ποσοστιαία μεταγραφή τους, ώστε να χρησιμοποιηθούν, τελικά, ως μεταβλητές για την ποσοτικοκεντρική σύγκριση, στο πλαίσιο αξιοποίησης του στατιστικού προγράμματος SPSS [Statistical Package for the Social Sciences].

Βάσει, λοιπόν, των κατευθύνσεων που προβλήθηκαν, συγκεκριμενοποιούμε τις επιδιώξεις της παρούσας έρευνας, παρουσιάζοντας συγκεντρωτικά τα ερευνητικά ερωτήματα που την απασχολούν. Παραθέτουμε τις εξής τρεις ομάδες ερευνητικών [με συνολικό αριθμό οχτώ ερωτημάτων -και υποερωτημάτων]:

1. Σε ποιο βαθμό επιτυγχάνεται στις πειραματικές ομάδες η διατύπωση αιτημάτων [επί τη βάσει πλήρωσης των προϋποθέσεων δόμησής τους], όταν την απαιτεί το συνομιλιακό περιβάλλον των ερωτημάτων στην έρευνα;

α. Η τυχόν διαφοροποίηση μεταξύ των δύο αυτών συνόλων ως προς τον βαθμό επιτυχίας τους είναι στατιστικά σημαντική;

¹⁰ Για τη μετάφραση του όρου προτιμήθηκε η αντίστοιχη μεταφραστική επιλογή της Μπέλλα, όπως απαντά, συν τοις άλλοις, στο Bella, 2012a, σ. 1.

¹¹ Συναφείς είναι και οι μελέτες των Sifianou, 1989, και Trosborg, 1995. Και οι τρεις [μαζί δηλαδή με εκείνη της Blum-Kulka] απαντούν στη Bella, 2012a, σ. 3.

2. Προσανατολίζονται οι παραγόμενες στρατηγικές στην αξιοποίηση είτε *στρατηγικών σεβασμού [αρνητική ευγένεια]*, είτε *στρατηγικών αλληλεγγύης [θετική ευγένεια]*;

α. Παρατηρούνται διαφοροποιήσεις ως προς την επιλογή των στρατηγικών ανάμεσα στα υποσύνολα και των δύο πειραματικών ομάδων, με διαφοροποιητικούς παράγοντες κατάταξης την ταυτότητα των ομάδων και την ηλικία;

β. Πόσο συστηματικά η επιλογή αυτή των στρατηγικών επηρεάζεται από τους εκάστοτε διαφαινόμενους κοινωνικούς ρόλους [σε επίπεδο ομάδων και αναμεταξύ τους];

3. Ποια *προοπτική* [perspective] προτιμάται στα όρια των χρησιμοποιηθέντων στρατηγικών;

α. Η τυχόν απόκλιση μεταξύ των ομάδων ως προς την παράμετρο αυτή είναι στατιστικά σημαντική;

β. Παρατηρούνται διαφοροποιήσεις ως προς την επιλογή της προοπτικής ανάμεσα στα υποσύνολα και των δύο πειραματικών ομάδων, με βάση τους διαφαινόμενους κοινωνικούς ρόλους;

Ολοκληρώνοντας την εισαγωγή, επισημαίνουμε το τι συνοπτικά περιλαμβάνουν οι ενότητες που ακολουθούν. Στη δεύτερη ενότητα, παρουσιάζεται λεπτομερώς το σύνολο των θεωρητικών ερεισμάτων της απόπειράς μας. Δομημένο σε τρεις υποενότητες, ορίζεται, καταρχάς, επακριβώς το *αίτημα*, εντασσόμενο στο συναφές του πραγματολογικό πεδίο. Αναπτύσσεται, κατόπιν, η πραγματολογική πλευρά στο Αυτιστικό Φάσμα, στο οποίο ο λόγος προσλαμβάνεται καταρχήν ως *κοινωνικο-επικοινωνιακά ελλειμματικός* (Αναστασόπουλος, Ανομίτρη, Γούτσος, Ευδοκίμης, Καραβάτος et al., 2013, σ. 82), με εστίαση σε έρευνες που αφορούν τη χρήση αιτημάτων. Η απαραίτητη διασύνδεση με τη *Θεωρία του Νου* [Theory of Mind] που έπεται ως συμπλήρωμα της υποενότητας ολοκληρώνει τον κύκλο αναφοράς στον αυτισμό.

Η αμέσως επόμενη υποενότητα καλύπτει τη θεωρητική τεκμηρίωση των ερευνών για τα αιτήματα σε μαθητές της Ελληνικής ως Γ2. Με το πρώτο μέρος -από τα δύο όπου διακρίνεται- να υπογραμμίζει το θεωρητικό υπόβαθρο πίσω από τις κατευθυντικές πράξεις στη διδασκαλία γενικά μιας γλώσσας ως ξένης, το δεύτερο αναφέρεται, πιο εξειδικευμένα, σε όσες μελέτες έχουν υλοποιηθεί και για την περίπτωση της Ελληνικής.

Η εργασία στην επόμενη ενότητα [τρίτη] επικεντρώνεται στο μεθοδικό κομμάτι και διακρίνεται σε τρεις υποενότητες. Στην πρώτη γίνεται εκτενής πραγμάτευση των μεθοδικών εργαλείων, τα οποία και εντάσσονται στο ευρύτερο επιστημονικό τους πλαίσιο, με ειδική μνεία στο επιστημικό παράδειγμα από το οποίο αφορμώνται. Η υποενότητα που ακολουθεί αφορά τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων, ενώ στην τελευταία απαντά το χρονολόγιο της έρευνας, το οποίο υποδιαιρείται με τη σειρά του σε τρία τμήματα, όπου περιγράφονται στον άξονα του χρόνου τα πριν, τα κατά τη διάρκεια της έρευνας και οι προσανατολισμοί που αμέσως μετά τέθηκαν.

Στην ενότητα που έπεται [τέταρτη] προβάλλονται τα αποτελέσματα της έρευνας, ομαδοποιημένα με βάση την ηλικιακή υποκατηγοριοποίηση των ομάδων, αλλά και τα ποσοστιαία σύνολα των περιφερικών και πυρηνικών μονάδων των αιτημάτων, δυνάμει των ερευνητικών δεδομένων. Η χρήση πινάκων έχει κριθεί απαραίτητη, ως τρόπος για αμεσότερη και συστηματικότερη επαφή με το πλήθος των αποτελεσμάτων.

Με τη συζήτηση που ακολουθεί στην επόμενη ενότητα [πέμπτη] υλοποιείται προσπάθεια ερμηνείας των ευρημάτων, η οποία υποστηρίζεται από συναφείς έρευνες στους προκείμενους τομείς. Ως απόσταγμα των ερμηνευτικών συμπερασμάτων που παρατίθενται, υπογραμμίζεται εν τέλει η πρότασή μας επί της αιτιολόγησης των κοινών τόπων στην πραγματολογική απόκλιση μεταξύ των ερευνητικών ομάδων.

Η έκτη ενότητα περιλαμβάνει μια σύνοψη των συναχθέντων συμπερασμάτων, αλλά και αναφορά στους περιορισμούς στους οποίους υπάγεται η έρευνά μας. Την ενότητα ολοκληρώνουν οι προτεινόμενες διαστάσεις που έχει τη δυνατότητα να λάβει η προσπάθεια αυτή στο μέλλον.

Στην εργασία μας έχει συμπεριληφθεί και *Παράρτημα*, όπου, πέρα από το ερωτηματολόγιο, παρουσιάζονται συσχετιστικοί πίνακες μεταβλητών που είχαν ληφθεί υπόψιν για την υλοποίηση της έρευνας.

2. Θεωρητικό υπόβαθρο

2.1 Γλωσσικές πράξεις

2.1.1 Αδρομερής προσέγγιση

Μια παραδοσιακή θέαση του κλάδου της πραγματολογίας θα διέκρινε στο εσωτερικό της, με κριτήριο τους τομείς πραγμάτευσης που περιέχει, τουλάχιστον πέντε επιμέρους πεδία: αυτό της *δείξης* [deixis], των *συνομιλιακών υπονοημάτων* [conversational implicature], της *προϋπόθεσης* [presupposition], των *γλωσσικών πράξεων* [speech acts] και της *συνομιλιακής δομής* [conversational structure] (Levinson, 1983, στο Kathleen, 2002, σ. 182). Επικεντρώνοντας την προσοχή μας στο πεδίο των γλωσσικών πράξεων και επιθυμώντας, καταρχάς, να τις ορίσουμε, θα ήταν δυνατόν να υπογραμμίσουμε ότι κεντρική ιδέα για τη *θεωρία των γλωσσικών πράξεων* [speech act theory]¹² αποτελεί η διαπίστωση ότι «ένα εκφώνημα είναι, ή συνιστά μέρος, μιας δράσης στα όρια των κοινωνικών θεσμών και συμβάσεων [...] μιλώντας [είναι, δηλαδή, μέρος του να] κάνεις πράγματα, ή οι λέξεις είναι [κομμάτι από τις] πράξεις» (Huang, 2007, σ. 91)¹³.

Η εισαγωγή του όρου, αλλά και η διαμόρφωση της περιρρέουσας φιλοσοφικής αποτύπωσης πλευρών της γλωσσικής χρήσης, ανήκουν καταρχήν στον άγγλο φιλόσοφο της γλώσσας J. Austin (1911-1960), ενώ τη συστηματοποίηση της θεωρίας του και την επέκτασή του ανέλαβε ο μαθητής του, John R. Searle (γεννηθείς το 1932) (Μπέλλα, ό.π., σ. 76). Η πρώτη, ωστόσο, σύλληψη για τη διαμόρφωση ενός πλαισίου νοηματοδότησης του γλωσσικού κώδικα μέσω των περιβαλλουσών επικοινωνιακών συνθηκών αποδίδεται στον αυστριακό φιλόσοφο Wittgenstein (1889-1951). Ο τελευταίος προσλαμβάνει την ανθρώπινη επικοινωνία ως σύνολο με εκφάνσεις τις οποίες κατονομάζει *γλωσσικά παιχνίδια* [language-games]. Οι κανόνες των εν λόγω παιχνιδιών καθορίζονται από το κοινωνικό περιβάλλον όπου εντάσσονται, με τους ανθρώπους να συμμετέχουν παιδιόθεν σε αυτά, «ακολουθώντας τους κανόνες της μορφής της ζωής με την οποία είναι συνυφασμένο το κάθε παιχνίδι, ώστε οι λέξεις που χρησιμοποιούμε να έχουν νόημα» (Πελεgrίνης, χ.χ.). Τις λέξεις, συνεπώς,

¹² Έτσι ορίζεται στην Kasper ο τομέας τον οποίο οριοθετούν το έργο του Austin και του μαθητή του, Searle, που αφορά τη διαμόρφωση και την εκτενή πραγμάτευση της έννοιας της *γλωσσικής πράξης* (Kasper, 2004, στο Μπέλλα, 2015, σ. 91).

¹³ Αναφέρουμε εξ αρχής ότι, όσον αφορά την αξιοποίηση υλικού από έργα τα οποία έχουν χρησιμοποιηθεί στη γλωσσικά πρωτότυπη μορφή τους, η μετάφραση των χωρίων τους έχει πραγματοποιηθεί από τον γράφοντα. Για όσες περιπτώσεις έχουν αξιοποιηθεί μεταφραστικές επιλογές προερχόμενες από την αντίστοιχη βιβλιογραφία, απαντά σαφής δήλωση και παραπομπή στον/την ερευνητή/-τρια.

σύμφωνα με τον φιλόσοφο, δεν τις ορίζουν τα αντικείμενα με τα οποία συνδέονται, αλλά ο τρόπος με τον οποίο αυτές χρησιμοποιούνται.

Επιστρέφοντας στον Austin και αποσαφηνίζοντας περαιτέρω τις γλωσσικές πράξεις, δέον να επισημανθεί ότι η σημασία των *εκφωνημάτων* [utterances] εξαρτάται από το «πώς εκτελούν τις γλωσσικές πράξεις μέσω του επικοινωνιακού τους δυναμικού» (Huang, 2007, σ. 102). Εισάγει έτσι, στο σημείο αυτό, έναν τριμερή διαχωρισμό των πράξεων που κάποιος εκτελεί εκφέροντας λόγο: την πρώτη τους όψη την ονομάζει *λεκτική πράξη* [locutionary act], τη δεύτερη *προσλεκτική* [illocutionary] και την τρίτη *υπερ-λεκτική* [perlocutionary]¹⁴. Με τη μεν πρώτη ο Austin αναφέρεται στην παραγωγή προτάσεων με σημασιολογικό περιεχόμενο, σύμφωνα με τους φωνοτακτικούς και γραμματικούς κανόνες της υπό χρήση γλώσσας (Austin, 1975, στο Μπέλλα, 2015, σ. 76). Η δεύτερη όψη -που συνιστά και το κομβικότερο τμήμα στην όλη θεωρία- «ταυτίζεται με την επικοινωνιακή πρόθεση του ομιλητή κατά την παραγωγή του εκφωνήματος» (Μπέλλα, ό.π., σ. 73), ενώ η τρίτη με τα τυχόν συνεπαγόμενα του εκφωνήματος στους δέκτες του, αλλά και στον κόσμο γενικότερα (Μπέλλα, ό.π., σ. 73).

Οι τρεις αυτές εκφάνσεις εμφανίζονται σε σχέση συνεχούς αλληλοδιαπλοκής, ωστόσο η εννοιολογική αδιαφάνεια της υπερ-λεκτικής πράξης, σε συνδυασμό με την πολυπλοκότητα της σχέσης ανάμεσα στη λεκτική και την προσλεκτική, καθιστούν την όλη τους ανάλυση ιδιαίτερα δυσχερή (Κανάκης, 2007, σ. 95). Τη συσκότιση, μάλιστα, αυτή ενισχύει η εστίαση του επιστημονικού ενδιαφέροντος στην προσλεκτική πράξη, ώστε η υποτονικότερη ανάλυση των άλλων δύο να εμποδίζει τη σφαιρικότερη εννοιολογική τους διαλεύκανση (Κανάκης, ό.π., σ. 95). Απόρροια, ωστόσο, αυτής της επικέντρωσης συνέστησε η ταύτιση της έννοιας της *πράξης* με την προσλεκτική πράξη, και στο πλαίσιο αυτό η προσοχή στρέφεται στον καθορισμό του βαθμού διαφάνειας του είδους όπου η εκάστοτε πράξη ανήκει: εισάγεται έτσι ο όρος του *δείκτη προσλεκτικής ισχύος* (ΔΠΙ) [Illocutionary Force Indicating Device [IFID]] (Μπέλλα, ό.π., σ. 72).

Αν και σε πρώτο επίπεδο τον ρόλο των δεικτών στα εκφωνήματα αναλαμβάνουν ρήματα που -επί τούτω- ονομάζουμε *επιτελεστικά* [performative], στην ουσία, το περιεχόμενο είναι εκείνο που συμβάλλει στη σαφέστερη ειδολογική δήλωση της προσλεκτικής πράξης. Ισχύει, άλλωστε, ότι, πέρα από τον ρητό ή μη χαρακτήρα

¹⁴ Τις μεταφραστικές επιλογές των τριών όρων κατηύθυναν, από τη μία, η βούλησή μας να απαντά ένας κοινός, μορφικός πυρήνας και για τους τρεις [εν προκειμένω το <-lekt-ik->], και από την άλλη η πρόταση της Μπέλλα για την απόδοση του *perlocutionary* ως *υπερ-λεκτική* [πράξη], όρο που τον θεωρεί πιο διαφανή από τις υπόλοιπες μεταφραστικές απόπειρες (Μπέλλα, 2015, σ. 72).

των επιτελεστικών ρημάτων, φορείς μιας και της αυτής προσλεκτικής πράξης είναι δυνατόν να αποτελέσουν πολυποίκιλες λεκτικές πράξεις. Σε μια προσπάθεια αποκρυστάλλωσης των παραγόντων πρόσληψης της προσλεκτικής ισχύος, ο Κανάκης επισημαίνει ότι εκείνη «συνδέεται με αυτό που κάνουμε μέσω αυτού που λέμε» (Κανάκης, ό.π., σ. 94 [η πλαγίωση απαντά στο πρωτότυπο]).

Την απόπειρα αναγωγής της θεωρίας που έχουμε μέχρι στιγμής σκιαγραφήσει σε πιο ολοκληρωμένο σύστημα την ανέλαβε, όπως υπογραμμίσαμε, ο αμερικανός φιλόσοφος John Searle. Η συμβολή του τελευταίου αφορά καταρχήν τον προσδιορισμό των συνθηκών ικανοποιητικής επιτέλεσης [felicity condition] των γλωσσικών πράξεων, καθώς και μια ταξινομική πρόταση για τις πράξεις, κλασική πλέον στον τομέα της (Μπέλλα, ό.π., σ. 76). Αναφερόμενοι σε συνθήκες, ουσιαστικά κάνουμε λόγο για μια σειρά κανόνων και προϋποθέσεων «που καθιστούν εφικτή την επιτέλεση μιας γλωσσικής πράξης (προσλεκτικής πράξης) από τον ομιλητή και την αναγνώρισή της από τον συνομιλητή» (Searle, 1969, στο Μπέλλα, ό.π., σ. 76). Πέρα από την ικανότητα του ομιλητή να υλοποιήσει την πράξη, αλλά και τη δηλωτική καταλληλότητα του χρησιμοποιούμενου εκφωνήματος, απαντούν τα εξής τέσσερα είδη συνθηκών: *συνθήκες περιεχομένου* [propositional content], *προπαρασκευαστικές συνθήκες* [preparatory conditions], *συνθήκες ειλικρίνειας* [sincerity condition], *ουσιώδης συνθήκη* [essential condition] (Μπέλλα, ό.π., σσ. 76-77).

Από τη στιγμή που η παρούσα εργασία εστιάζει στην περίπτωση των *αιτημάτων*, κρίνεται σκόπιμη η αναφορά στις συνθήκες που εκείνα απαιτούν. Δυνάμει του πρώτου είδους [συνθήκες περιεχομένου], το περιεχόμενο του εκφωνήματος αναφέρεται σε μια μελλοντική πράξη του συνομιλητή. Βάσει του δευτέρου [προπαρασκευαστικές συνθήκες], (α) ο ομιλητής πιστεύει ότι ο συνομιλητής του είναι σε θέση να επιτελέσει την πράξη, και (β) δεν είναι προφανές ότι ο συνομιλητής θα την εκτελούσε χωρίς να του έχει ζητηθεί. Σύμφωνα με το τρίτο είδος [συνθήκες ειλικρίνειας], ο ομιλητής όντως επιθυμεί ο συνομιλητής του να προβεί στην προκείμενη πράξη, ενώ, με βάση το τέταρτο [ουσιώδης συνθήκη] ο ομιλητής επιθυμεί το εκφώνημά του να προσμετρηθεί ως μια απόπειρα να πείσει τον συνομιλητή του να επιτελέσει τη ζητούμενη πράξη [τα τέσσερα είδη απαντούν στο Huang, ό.π., σ. 105].

Το τελευταίο είδος ταυτίζεται με τον επονομαζόμενο *προσλεκτικό στόχο* [illocutionary point] της πράξης (Μπέλλα, ό.π., σ. 78). Η έννοια του προσλεκτικού στόχου έχει ευρύτερο βεληνεκές από εκείνη της προσλεκτικής ισχύος, μία που «αναφέρεται σε κατηγορίες γλωσσικών στόχων και όχι σε μεμονωμένες πράξεις» (Μπέλλα, ό.π., σ. 79). Έχοντάς το ως βασικό κριτήριο, ο Searle προέβη στην

ταξινόμηση των γλωσσικών πράξεων, διακρίνοντάς τες σε πέντε κατηγορίες¹⁵: *δηλωτικές πράξεις* [representatives [ή assertives]], *κατευθυντικές* [directives], *δεσμευτικές* [commissives], *εκφραστικές* [expressives], *διακηρυκτικές* [declaratives]. Στην αμέσως επόμενη υποενότητα πραγματευόμαστε διεξοδικότερα το ζήτημα των *κατευθυντικών γλωσσικών πράξεων*.

2.1.2 Εμβαθύνοντας στις κατευθυντικές γλωσσικές πράξεις - Η περίπτωση των αιτημάτων και η αποδόμησή τους

Για τη διάκριση της κατηγορίας των *κατευθυντικών γλωσσικών πράξεων* από τις υπόλοιπες, δέον να δηλωθεί ο προσλεκτικός τους στόχος, ο οποίος είναι το ότι «αποτελούν απόπειρες (διαφορετικής έντασης) του ομιλητή να ωθήσει τον ακροατή να κάνει κάτι» (Κανάκης, ό.π., σ. 129). Η προκειμένη μας αναφορά ταυτίζεται με την προαναφερθείσα δήλωση [βλ. προηγούμενη σελίδα] στην ουσιώδη συνθήκη των αιτημάτων, γεγονός προφανές, μία που τα αιτήματα -μαζί με τις εντολές, οδηγίες, συμβουλές, προτάσεις, ερωτήσεις κ.λπ.- συνιστούν *πρωτοτυπικές περιπτώσεις* των κατευθυντικών (Huang, ό.π., σ. 107 και Μπέλλα, ό.π., σ. 80). Να τονιστεί, βέβαια, ότι για τη διάκριση ανάμεσα στη διαταγή και το αίτημα, απαιτείται να ισχύσει για την πρώτη ένας επιπλέον προπαρασκευαστικός κανόνας, «ότι ο *O*[μιλητής] πρέπει να είναι σε θέση που του δίνει εξουσία πάνω στον *A*[κροατή]» (Κανάκης, ό.π., σ. 137 [η πλαγίωση απαντά στο πρωτότυπο]), σχέση εξουσίας που ενυπάρχει και στην *ουσιαστική συνθήκη* της διαταγής (Κανάκης, ό.π., σ. 137).

Γενικά για τις κατευθυντικές πράξεις, η συνθήκη ειλικρίνειας που τις διέπει είναι η επιθυμία -ή και η ευχή- του ομιλητή να προβεί ο συνομιλητής του στην πράξη που του υποδεικνύει (Μπέλλα, ό.π., σ. 81 και Κανάκης, ό.π., σ. 129). Οι εν λόγω πράξεις, σε σχέση με την εκάστοτε διεπίδραση ανάμεσα στα λεγόμενα ενός πομπού και στον περιβάλλοντα κόσμο, έχει τη λεγόμενη *κατεύθυνση προσαρμογής από τα λόγια προς τον κόσμο*, μία που ο ομιλητής «προσπαθεί να προσαρμόσει τον κόσμο στα λόγια του» (Μπέλλα, ό.π., σ. 81). Τα επιτελεστικά ρήματα που συνδέονται με αυτήν την κατηγορία είναι τα *ζητώ, παρακαλώ, ικετεύω, ρωτώ, διατάζω, παραγγέλνω, παραινώ, παρακινώ, συμβουλεύω, προτρέπω, επιτρέπω, προσκαλώ* κ.λπ. (Κανάκης, ό.π., σ. 129), με τα τρία πρώτα -και υπό συνθήκες και το τέταρτο- να μας επαναφέρουν στην ερευνητική μας εστίαση, την περίπτωση των *αιτημάτων*.

¹⁵ Για τη διάκριση αυτή των κατηγοριών λήφθηκαν υπόψιν από τον Searle τα εξής κριτήρια: αυτό του *προσλεκτικού στόχου*, της *κατεύθυνσης προσαρμογής μεταξύ γλώσσας και πραγματικού κόσμου* [direction of fit], της *εκφραζόμενης ψυχολογικής κατάστασης* [expressed psychological state] και του *προτασιακού περιεχομένου* [propositional content] (Μπέλλα, ό.π., σ. 79).

Η κατηγορία των αιτημάτων, αν και είναι δυνατόν, με τη σειρά της, να διαιρεθεί και εκείνη σε υποκατηγορίες -όπως είναι τα αιτήματα που στοχεύουν στη δράση, στην πληροφόρηση, αιτήματα για απόσπαση της προσοχής ή για συμπόνια-, τις ομαδοποιεί εν τέλει, μια που κοινό τους τόπο συνιστά η δήλωση ζήτησης «για μια δράση ενός είδους από κάποιο άλλο πρόσωπο» (Bach & Harnish, 1982· Labov & Fanshel, 1977, στο Sifianou, 1992, σ. 98). Δεν απαντούν, φυσικά, εν προκειμένω, σχέσεις εξουσίας ως προϋπόθεση για επιτυχή επιτέλεση, και -να σημειωθεί ότι- τυχόν αποτυχία υλοποίησης του επιδιωχθέντος δεν σημαίνει αποτυχία για την ίδια την εκφώνηση της πράξης, κάτι που δεν ισχύει ούτε αντίστροφα [η επιτυχία του εκφωνήματος δεν εγγυάται την ευόδωση του αιτήματος, που οφείλεται σε λόγους πέρα από την αρτιότητα του πρώτου (Sifianou, ό.π., σ. 98)].

Αν και το ζήτημα του άμεσου ή έμμεσου χαρακτήρα -το οποίο ευθύς θα θίξουμε- αφορά τις γλωσσικές πράξεις συλλήβδην, θεωρήσαμε προτιμότερο να το πραγματευτούμε τώρα, θέτοντάς το και υπό το ειδικότερο πρίσμα των αιτημάτων. Η συγκεκριμένη διάκριση αμεσότητας αποκτά ενδιαφέρον ειδικά στην περίπτωση εκφωνημάτων μη ρητά επιτελεστικών -αφού, όσον αφορά τα ρητά, η πράξη θα είναι αναντίρρητα άμεση-, και προαπαιτεί τον συνυπολογισμό της παραδοσιακής προτασιακής κατηγοριοποίησης, δηλαδή σε *αποφαντικές*, *ερωτηματικές* και *προστακτικές* προτάσεις (Κανάκης, ό.π., σ. 113 και Μπέλλα, ό.π., σ. 84). Από τη στιγμή, συνεπώς, που οι τρεις αυτές δομές -η δηλωτική, η ερωτηματική και η προστακτική- δεν φέρουν το αντίστοιχο λειτουργικό τους φορτίο, η πράξη θα είναι έμμεση· ή, αλλιώς, «έμμεση είναι η γλωσσική πράξη που πραγματώνεται μέσω μιας άλλης πράξης» (Searle, 1979, στο Μπέλλα, ό.π., σ. 85).

Η έμμεσότητα ως κατηγορία διαιρείται, με τη σειρά της, σε δύο ελάχιστονες κλάδους, με κριτήριο τη σαφή παρουσία προσλεκτικού δείκτη. Διακρίνουμε, λοιπόν, τις στρατηγικές αυτές σε *ρητές συμβατικές έμμεσες γλωσσικές πράξεις* [on record conventionally indirect speech acts] και σε *υπόρρητες μη συμβατικές έμμεσες γλωσσικές πράξεις* [off record conventionally indirect speech acts] (Μπέλλα, ό.π., σ. 88). Στην πρώτη περίπτωση, την ύπαρξη έμμεσης γλωσσικής πράξης υποδηλοί η παρουσία «περικειμενικών συνθηκών απαραίτητων για αυτήν την εκφωνηματική δήλωση, βάσει των συμβάσεων που διέπουν την εκάστοτε γλώσσα» (Economidou-Kogetsidis, 2013, σ. 28), ενώ στη δεύτερη, η αξιοποιηθείσα στρατηγική δεν κωδικοποιείται γλωσσικά ως έχει, με τη συνειδητοποίησή της να απαιτεί, συνεπώς, *σφαιρικότερη συλλογιστική δραστηριότητα από τον δέκτη, για την άντληση των υποβοσκοσών επιδιώξεων του πομπού* (Economidou-Kogetsidis, ό.π., σ. 28). Η

χρήση έμμεσων πράξεων εν γένει να σημειωθεί, πάντως, ότι εμφανίζεται ιδιαίτερα συχνά στην καθομιλημένη, μία που δίνει τη δυνατότητα στον ομιλητή να «αρνηθ[εί] την προσλεκτική ισχύ που [του] αποδίδουν, συχνά μάλιστα ως κατηγορία» (Κανάκης, ό.π., σ. 116).

Εξειδικεύοντας την αναφορά μας στα αιτήματα, το φάσμα της αμεσότητας που τα διέπει είναι δυνατόν να αποτυπωθεί στη διάκριση των κατηγοριών, ως τρόπων έκφρασής της. Με αφετηρία τα πιο άμεσα αιτήματα αξιοποιούνται, για την εκφορά τους, *ευθείες ερωτήσεις* [direct questions], *ελλειπτικές προτάσεις* [elliptical], *κατάλληλες ρηματικές εγκλίσεις* [mood derivable], *αντισταθμιστικά εκφωνήματα* [[hedged] performative], *δηλώσεις επιθυμίας* [want statements] και *δηλώσεις ανάγκης* [need statements]· οι ρητές συμβατικές δηλώνονται μέσω *προπαρασκευαστικών ερωτήσεων* [query preparatory], αλλά και *τύπων διατύπωσης προτάσεων* [suggestory formulae], ενώ οι υπόρρητες μη συμβατικές με *υπαινιγμούς, ισχυρούς ή λιγότερο ισχυρούς* [strong/mild hints] (Economidou-Kogetsidis, ό.π., σ. 35· Μπέλλα, ό.π., σ. 97· CARLA, χ.χ.). Να επισημανθεί, πάντως, ότι, πέρα από τον άμεσο ή μη χαρακτήρα, είναι δεδομένη η πρόθεση του ομιλητή να κινητοποιήσει τον συνομιλητή του σε κάποια δράση, γεγονός που καθίσταται αντιληπτό από τον αποδεκτή ως απότοκο περισσότερο της «παρουσίας ενός ισχυρού γλωσσολογικού και καταστασιακού περικειμένου [...] παρά της κατά γράμμα ερμηνείας [του εκφωνήματος]» (Searle, 1975, στο Sifianou, ό.π., σ. 111).

Ο βαθμός της αμεσότητας που εξετάζουμε αναφέρεται καταρχήν στο τμήμα εκείνο του εκφωνήματος ενός αιτήματος που ονομάζεται *κύρια πράξη* [head act]. Στην προσπάθεια ανάδειξης περισσότερων παραμέτρων για τη ανάλυση και περαιτέρω συστηματική κατάταξη των αιτημάτων, υπογραμμίζουμε ότι είναι δυνατόν να διακρίνουμε στο κειμενικό τους σώμα αυτό καθαυτό συστατικά, τα οποία συμβάλλουν, εν τέλει, στη συμβατότητα του εκφωνήματος με τις κοινωνικές επιταγές της γλωσσικής καθεστηκυίας τάξης της ευγένειας. Πέρα, λοιπόν, από την προαναφερθείσα ομαδοποίηση στρατηγικών στις *κύριες πράξεις*, εντοπίζεται, επίσης, ως παράμετρος, η αξιοποίηση στρατηγικών *εσωτερικής* και *εξωτερικής τροποποίησης* [ή *υποστηρικτικές κινήσεις*] [internal modification/ external modification [or supporting moves]].

Αποσαφηνίζοντας τις δύο τελευταίες παραμέτρους ανάλυσης, επισημαίνουμε για την πρώτη [εσωτερική τροποποίηση] ότι εκφράζεται είτε μέσω *συντακτικών* είτε μέσω *λεξιλογικών-φραστικών τροποποιητών* [syntactic/lexical-phrasal downgrounders]. Η παρουσία των προκειμένων στοιχείων είναι δυνατόν να

εντοπιστεί, αφενός μεν, στην κύρια πράξη, αφετέρου δε, στις υποστηρικτικές κινήσεις «με σκοπό να μετριάσουν (ή και να αναβαθμίσουν) την επιτακτικότητα του αιτήματος» (Μπέλλα, ό.π., σ. 97). Μεταξύ των κατηγοριών της εσωτερικής τροποποίησης -όσον αφορά τους λεξιλογικούς-φραστικούς τροποποιητές- είναι ο δείκτης «παρακαλώ» [marker 'please'], συμβουλευτικές εκφράσεις [consultative devices], μετριαστές [downtoners]¹⁶, αντισταθμιστές [understaters/hedges]¹⁷, δείκτες υποκειμενικής τοποθέτησης [subjectivisers]¹⁸, δείκτες εμπλοκής [cajolers] και δείκτες επίκλησης [appealers]¹⁹ (Economidou-Kogetsidis, ό.π., σ. 35). Στο άλλο σκέλος της εσωτερικής τροποποίησης, παραδείγματα συντακτικών τροποποιητών είναι οι κατηγορίες της ερωτηματικής δομής [interrogative], της αρνητικής-ερωτηματικής δομής [negation of preparatory condition], του παρελθοντικού χρόνου [tense], της ρηματικής όψης [aspect], του υποθετικού λόγου [conditional clause] και των υποθετικών προτασιακών δομών [conditional structures] (Economidou-Kogetsidis, ό.π., σ. 35· Μπέλλα, ό.π., σ. 98).

Όσον αφορά τη δεύτερη παράμετρο ανάλυσης [εξωτερική τροποποίηση], πρόκειται για στρατηγικές που αποσκοπούν στον «μετριασμ[ό] (mitigation) ή [την] επίτασ[η] (aggravation)» (Μπέλλα, ό.π., σ. 97) του βεληνεκού των επιπτώσεων μιας κατευθυνστικής πράξης, στο πλαίσιο του κοινωνικά ισχύοντος καθεστώτος ευγένειας. Οι κατηγορίες στις οποίες διακρίνεται περιλαμβάνουν τους προπαρασκευαστές, εκ των προτέρων δεσμεύσεις, αιτιολογήσεις/εξηγήσεις, αποπλιστές, υποσχέσεις, ελαχιστοποιητές επιβάρυνσης (Μπέλλα, ό.π., σ. 98). Η παράμετρος αυτή αποτελεί πολλάκις, από μόνη της ως στρατηγική, γλωσσική πράξη, τοποθετούμενη πριν από ή μετά την κύρια πράξη (Μπέλλα, ό.π., σ. 97).

Μια τελευταία παράμετρος ανάλυσης που έχει αξιοποιηθεί ερευνητικά στην παρούσα εργασία, είναι αυτή της προοπτικής [perspective]. Η παράμετρος αυτή αναφέρεται στο ποιο πρόσωπο επιλέγεται για τη διατύπωση του υποκειμένου στην κύρια πράξη [απαντά, δηλαδή, η προοπτική του συνομιλητή, του ομιλητή ή η μεταξύ τους κοινή] (Μπέλλα, ό.π., σ. 99). Ο συγκεκριμένος παράγοντας αποτελεί κοινό τόπο

¹⁶ Ως μετριαστές ορίζονται οι τροποποιητές επιστημικής τροπικότητας [epistemic modality], που είναι προσανατολισμένοι στην πιθανολογική τοποθέτηση· παραδείγματα τέτοιων μετριαστών είναι η χρήση των επιρρημάτων *ίσως, μήπως, πιθανώς* κ.λπ. (Economidou-Kogetsidis, ό.π., σ. 35· Μπέλλα, ό.π., σ. 98).

¹⁷ Οι αντισταθμιστές αποτελούν επιρρηματικούς τροποποιητές μέσω των οποίων ο ομιλητής αποπειράται να ελαττώσει τη σημασία εκείνων που το εκπεφρασμένο εκφώνημα δηλώνει (Economidou-Kogetsidis, ό.π., σ. 35).

¹⁸ Μέσω των δεικτών αυτών ο ομιλητής προβάλλει το αίτημά του, το οποίο και συνοδεύει από εκφράσεις που υποδηλώνουν υποκειμενική θέση ή ενδοιασμό [π.χ. νομίζω, υποθέτω, αναρωτιέμαι, φοβάμαι κ.λπ.].

¹⁹ Παραδείγματα τέτοιων δεικτών είναι τα *εντάξει;, έτσι;, ε;* κ.λπ. (Μπέλλα, ό.π., σ. 98).

μελέτης στις έρευνες της διαγλωσσικής και διαπολιτισμικής πραγματολογίας²⁰ και λειτουργεί ως δείκτης των προθέσεων του ομιλητή, για το πώς, δηλαδή, θα διαχειριστεί το ζήτημα της αρνητικής ισχύος της κατευθυντικής πράξης που εκφέρει. Τη σπουδαιότητα της συγκεκριμένης μεταβλητής υποστηρίζει και η Blum-Kulka, η οποία και αναφέρει ότι «η επιλογή της προοπτικής στα αιτήματα συνιστά μια εναλλακτική πηγή για τη διαχείριση του βαθμού καταναγκαστικής δύναμης των αιτημάτων» (Blum-Kalka, 1991, στο Economidou-Kogetsidis, ό.π., σ. 28).

Συνοψίζοντας τα όσα έχουμε μέχρι στιγμής προβάλλει για τη δομική ανάλυση των αιτημάτων, θεωρούμε λειτουργική την αποτύπωση ενός συνολικού σχήματος. Τα αιτήματα, κατά βάση, είναι δυνατόν να αναλυθούν σε δύο συστατικά μέρη: αφενός στο *πυρηνικό αίτημα* -το οποίο και έχουμε ονομάσει *κύρια πράξη* [που μπορεί να διανθίζεται από την παρουσία εσωτερικών τροποποιήσεων]-, αφετέρου στα *ποικίλα περιφερειακά στοιχεία* (Sifianou, ό.π., σ. 99). Για το πυρηνικό αυτό μέρος ισχύει ότι πληροί ως εκφώνημα τις προϋποθέσεις για τη λειτουργική πραγμάτωση του αιτήματος, καθιστώντας, συνακόλουθα, τον ρόλο των περιφερειακών στοιχείων απλώς υποστηρικτικό, και όχι αναγκαίο (Sifianou, ό.π., σ. 99). Όπως, ωστόσο, παρατηρήσαμε, η εξωτερική τροποποίηση του αιτήματος θα μπορούσε να αναχθεί καθαυτήν σε γλωσσική πράξη, και μάλιστα -σε περιπτώσεις- ερήμην της *κύριας πράξης* (Sifianou, ό.π., σ. 100). Επίσης, την παρουσία τροποποιητών υπαγορεύει μια αόρατη, αλλά ισχυρή, οργανωτική αρχή στην εκφορά λόγου, στα όρια της κοινωνικής διεπίδρασης, η *γλωσσική ευγένεια* και οι συνεπαγόμενοί της περιορισμοί.

Το ζήτημα της ευγένειας μας απασχολεί στην αμέσως επόμενη υποενότητα, ενώ στη μεθεπόμενη ενότητα επαναπραγματεύομαστε το ζήτημα ανάλυσης των αιτημάτων, υπό το πρίσμα, πλέον, του αυτισμού και της διαγλώσσας.

2.2 Γλωσσική ευγένεια

τοῖς σεαυτοῦ πρᾶος ἴσθι
[Σόλων, *Ἐπιγράμματα* [έν Δελφοῖς], 19.].

Οι κατευθυντικές πράξεις, που έχουμε σκιαγραφήσει, από τη στιγμή που στρέφονται στην υλοποίηση μιας επιδίωξης του ομιλητή από τον συνομιλητή του, εμπεριέχουν μια -τρόπο τινά- δέσμευση της ελευθερίας κινήσεων του δέκτη. Ο προκείμενος περιορισμός θα μπορούσε να οδηγήσει στον χαρακτηρισμό των πράξεων

²⁰ Βλ. σχετικά τις ακόλουθες μελέτες, όπου εξετάζεται η γλωσσική συμπεριφορά των ομιλητών στα αιτήματα, υπό το πρίσμα της προοπτικής: Blum-Kulka and Levenston, 1987· Ellis, 1992, 1997· Woodfield and Economidou-Kogetsidis, 2010· Economidou-Kogetsidis, 2012 [στο Economidou-Kogetsidis, 2013 [ό.π.]].

αυτών ως *δυνάμει* απειλητικών για τον αποδέκτη τους, με συνεπαγόμενη την ανάγκη να εφαρμόσει ο πομπός αντισταθμιστική πολιτική. Η όλη σύλληψη που μόλις περιγράφηκε εντάσσεται στα όρια των θεωριών των Brown και Levinson, οι οποίοι και έχουν διαμορφώσει ένα -κλασικό ως και τη σύγχρονη εποχή²¹- μοντέλο θεωρητικοποίησης της έννοιας της *ευγένειας* [politeness]. Κεντρικής σημασίας στη σύλληψη αυτή είναι ο όρος του *προσώπου* [face], ο οποίος δηλώνει τη «δημόσια εικόνα που κάθε μέλος [μιας κοινότητας/κοινωνίας] διεκδικεί για τον εαυτό του» [Brown & Levinson, 1987, στο Μπέλλα, ό.π., σ. 150 [οι αγκύλες απαντούν στο πρωτότυπο]: βλ. και Huang, ό.π., σ. 17]. Η απειλητική κατεύθυνση των πράξεων στην οποία αναφερθήκαμε βλάπτει εκφάνσεις αυτής της κοινωνικά πλαισιωμένης ατομικής εικόνας, η αδήριτη, όμως, ανάγκη για κοινωνική συνύπαρξη και για καλλιέργεια διαπροσωπικών σχέσεων καθιστά απαραίτητη την εύρεση ισορροπιών μεταξύ της βουλευσιαρχίας του ενός και των καταναγκασμών του συνόλου.

Μια -συλλογιστικά- *παραγωγική* προσπέλαση του προκείμενου μοντέλου θέτει ως απαιτούμενο την τοποθέτησή του στο ευρύτερο πλαίσιο θεωρητικής πραγμάτευσης της έννοιας της *ευγένειας*, μία που και το ίδιο το μοντέλο αφορμάται από απόπειρα ορισμού της. Με εφελτήριο το σολωνικό απόφθεγμα που παρατίθεται στην αρχή της υποενότητας, η ευγένεια θα μπορούσε να θεαθεί, σε μια πρώτη πρόσληψή της, ως εφαρμογή των κανονικοτήτων που μια κοινότητα ορίζει για το φάσμα των διαπροσωπικών επαφών των μελών της, συμπεριφορά που είναι ενταγμένη στους ευρύτερους κοινωνικοποιητικούς μηχανισμούς. Στα όρια, λοιπόν, αυτής της διαδικασίας κοινωνικοποίησης υπάρχει η προσδοκία από την κάθε μονάδα να αλληλεπιδρά με το σύνολο με τον *πρέποντα* τρόπο, να επιδεικνύει, δηλαδή, την ορισθείσα *πραότητα* στους *σεαυτού* κοινωνικούς συντοπίτες.

Πυρήνα των κοινωνικών αυτών επιταγών συνιστά η παρουσία της κοινότητας ως συνόλου στοιχείων σημαντικά ετερογενών ως προς τις επιθυμίες τους, γεγονός με δυνητικά επιβλαβή χαρακτήρα για την ευόδωση της επιδιωκόμενης κοινωνικής ειρήνης. Υπό αυτήν την οπτική, ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει η ανάπτυξη της ευγένειας στις κοινωνίες είναι το «να αποσβένει τυχόν τριβές κατά την προσωπική διεπίδραση» (Lakoff, 1975, στο Sifianou, ό.π., σ. 82). Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και η αντίληψη των Brown και Levinson, οι οποίοι και, όπως προαναφέρθηκε, εισάγουν την έννοια των *απειλητικών πράξεων* [Face Threatening Act - FTAs], εκλαμβάνοντας συνακόλουθα την ευγένεια ως ένα «περίπλοκο σύστημα

²¹ Για την ευρεία αξιοποίηση του μοντέλου -πέρα από την εκτεταμένη κριτική που έχει δεχτεί (βλ. και παρακάτω, σ. 20), απόδειξη σίγουρα και της εκτεταμένης του επίδρασης- βλ. σχετικά Mills, 2003, σ. 57· Κανάκης, ό.π., σ. 244, 254· Μπέλλα, ό.π., σ. 150.

για την αποδυνάμωσ[ή] [τους]» (Brown & Levinson, 1978, στο Sifianou, ό.π., σ. 82). Έχοντας τονίσει ότι η απειλητικότητα αυτή κατευθύνεται στην προαναφερθείσα έννοια του *προσώπου*, δεν μένει παρά να μελετήσουμε εκείνες τις πραγματώσεις του *προσώπου*, που δέχονται την *επίθεση*.

Το πρόσωπο ως *αυτοεικόνα* του κοινωνικού μέλους διακρίνεται στην αρνητική του και τη θετική όψη [negative/positive face]. Οι όψεις του αυτές αναδεικνύουν τη διπολικότητα στον ορισμό του ανθρώπου ως κοινωνικού όντος με αυτοδιαθεσιακές τάσεις. Το μεν, λοιπόν, *αρνητικό πρόσωπο* «αναφέρεται στην επιθυμία κάθε μέλους μιας κοινωνίας να δρα απρόσκοπτα, να έχει ελευθερία κινήσεων χωρίς επιβαρύνσεις από τους άλλους», ενώ το *θετικό πρόσωπο* συνδέεται με την αντίρροπη βούληση του κάθε ατόμου «να είναι επιθυμητό από τουλάχιστον κάποιους άλλους, [...] [με την] ανάγκη για επιδοκιμασία και εκτίμηση» (Κανάκης, ό.π., σσ. 254-255). Οι αντίθετες αυτές πλευρές χαρακτηρίζουν συγχρόνως ένα και το αυτό πρόσωπο, ενυπάρχει, συνεπώς, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, στη γλωσσική επικοινωνία διαρκώς η προσπάθεια του ομιλητή να τις ισορροπήσει με επιτυχία (Μπέλλα, ό.π., σ. 151).

Εκδηλώσεις της προκείμενης προσπάθειας συνιστούν ένα σύνολο στρατηγικών που εφαρμόζει ο ομιλητής εκφέροντας τις *απειλητικές* πράξεις. Οι επιλεγείσες στρατηγικές στην ουσία αναφέρονται στον τρόπο με τον οποίο θα εκφράσει ο πομπός -εν προκειμένω για τα αιτήματα- αυτό που επιδιώκει να υλοποιήσει ο δέκτης. Μία από τις επιλογές του ομιλητή είναι να εκφέρει το εκφώνημά του *ωμά* [*άμεσα, χωρίς λεκτική αποζημίωση* [baldly on record, without redressive action]]²², παρουσιάζοντάς το, δηλαδή, ευθέως, χωρίς κανένα μετριασμό. Μία δεύτερη επιλογή είναι η χρήση στρατηγικής *θετικής ευγένειας* [positive politeness], η οποία, διασυνδεόμενη με το *θετικό πρόσωπο* ενός ομιλητή, που περιγράψαμε ανωτέρω, αξιοποιεί τη διαμόρφωση φιλικού και αλληλέγγυου κλίματος, ούτως ώστε να φανεί ότι απαντά -μερική έστω- ταύτιση των επιθυμιών του συνομιλητή με εκείνες του ομιλητή (Brown & Levinson, 1978, στο Mills, 2003, σ. 59). Τρίτη επιλογή αποτελεί η στρατηγική της *αρνητικής ευγένειας* [negative politeness], όπου βασική επιδίωξη είναι η «διασφάλιση [...] της ελευθερίας κινήσεων και επιλογών» (Μπέλλα, ό.π., σ. 156) του συνομιλητή. Με την ελαχιστοποίηση της επιβάρυνσης που επιδιώκει ο ομιλητής να επισημάνει μέσω της στρατηγικής αυτής, γίνεται αντιληπτή η διασύνδεσή της με τη «δήλωση της απόστασης μεταξύ των συνομιλητών» (Μπέλλα, ό.π., σ. 157).

Η αναφορά μας στις στρατηγικές ολοκληρώνεται με την τελευταία επιλογή, αυτή της *έμμεσης* [off record] εκτέλεσης μιας απειλητικής πράξης. Στην περίπτωση

²² Οι όροι των στρατηγικών και οι ελληνικές του αποδόσεις έχουν ληφθεί από Μπέλλα, ό.π., σ. 153.

αυτή, ο ομιλητής δεν εκφέρει ανοιχτά την απειλητική πράξη ή προτιμά να το κάνει με έναν τελείως ασαφή τρόπο (Brown & Levinson, 1978, στο Mills, ό.π., σ. 59). Το πλήθος των προβαλλόμενων στρατηγικών συνιστά ένα φάσμα δυνατοτήτων, από το οποίο ο ομιλητής καλείται να επιλέξει την καταλληλότερη, έχοντας, καταρχάς, εκτιμήσει το *βάρος* της δυνητικής απειλής που συνδέεται με την εκφερόμενη γλωσσική πράξη. Το βάρος αυτό συνιστά απόρροια διαπλοκής παραγόντων, που στην ουσία αποτελούν «καθολικ[ές] κοινωνικ[ές] μεταβλητ[ές]» (Κανάκης, ό.π., σ. 256), και είναι η *κοινωνική απόσταση* [social distance], ο *βαθμός οικειότητας* [relative power] και ο *βαθμός απειλής* [absolute ranking of imposition] (Κανάκης, ό.π., σ. 256). Θα μπορούσαμε, συμπερασματικά, δυνάμει των όσων επισημάνθηκαν, να επαναορίσουμε την ευγένεια ως «προσπάθεια διασφάλισης του προσώπου των συμμετεχόντων βάσει στρατηγικών που επιλέγονται με γνώμονα το βαθμό απειλής και στοχεύουν στην ελαχιστοποίησή της» (Κανάκης, ό.π., σ. 257).

Το μοντέλο των Brown και Levinson που αδρομερώς περιγράψαμε δεν έχει διαφύγει την κριτική των ερευνητών, η οποία και ασκείται καταρχήν σε συγκεκριμένες θεματικές. Η εστίαση της κριτικής στάσης αφορά το ζήτημα της *καθολικότητας*, δηλαδή την αντίληψη των θεμελιωτών της θεωρητικής αυτής κατασκευής ότι οι αρχές που προτείνουν αποτελούν κοινό τόπο ανάμεσα στις υπάρχουσες γλώσσες. Τα δύο άλλα πεδία όπου κατευθύνεται η κριτική αφορούν την έννοια του *προσώπου*, καθώς και την «εράρρηση των προτεινόμενων θεματικών» (Κανάκης, ό.π., σ. 266). Οι σκοποί της παρούσας εργασίας δεν επιτρέπουν την περαιτέρω ανάπτυξη των αναφερθέντων πεδίων, αξίζει, ωστόσο, να τονιστεί ότι, στα όρια ανεύρεσης νέων οπτικών στο ζήτημα της *ευγένειας*, η ερευνητική προσοχή έχει στραφεί, αφενός μεν, σε απόπειρες επανενοιολόγησης του όρου αυτού (Κανάκης, ό.π., σ. 266), αφετέρου δε, στην ανάδειξη της σημασίας της *συνομιλιακής διάστασής* της, ως απαραίτητης για την ουσιαστική της μελέτη (Μπέλλα, ό.π., σ. 168).

Πέρα από την κριτική αντιμετώπιση, το προκείμενο μοντέλο έχει συστήσει -και συνιστά- θεωρητικό πυρήνα σε πλειάδα ερευνών [βλ. σχετικά και ανωτέρω, σημ. 17], και έχει επιλεγεί να υποστηρίξει τους σκοπούς και της δικής μας απόπειρας. Η προβαλλόμενη έννοια του προσώπου θεωρούμε ότι θα μπορούσε να συνδυαστεί συγκριτικά με τις κανονικότητες που προωθεί η *θεωρία του νου* [Theory of Mind [ToM]], βάσει της οποίας [όπως θα δούμε και στην επόμενη ενότητα] οι πραγματολογικές αποκλίσεις που απαντούν στο φάσμα του αυτισμού είναι εκφάνσεις της γενικότερης αδυναμίας του ατόμου που φέρει το σύνδρομο να προσπελάσει την πραγματικότητα μέσα από την οπτική του πλησίον, να θεαθεί τη συνειδητότητα του

άλλου ως παρουσία διάφορη της δικής του ταυτότητας. Έχει επιδιωχθεί στο ερευνητικό κομμάτι η εξέταση της στρατηγικής που τα άτομα με αυτισμό επιλέγουν ως τρόπο ευγενούς τοποθέτησης, και το αν η επιλεγείσα αυτή στρατηγική διασυνδέεται περισσότερο με τον παράγοντα της απόστασης μεταξύ των συνομιλητών. Η λογική της υποψίας μας στηρίζεται στο ότι για την προσέγγιση -σε κάθε επικοινωνιακό επίπεδο- ενός ατόμου, στου οποίου την οπτική δεν μπορούμε να μετάσχουμε -άρα, κατά βάση, απροσπέλαστου-, είναι εύλογο ότι η στρατηγική που θα αξιοποιηθεί είναι εκείνη όπου θα υποβόσκει η απόσταση στις συνειδήσεις μεταξύ των επικοινωνιακά αλληλεπιδρώντων.

2.3 Πραγματολογική ικανότητα στα όρια της φυσιολογικότητας

Στον κόσμο της φυσιολογικότητας, είμαστε όλοι παρεκκλίσεις²³...

2.3.1 Αιτήματα και ΔΑΦ

Οι Διαταραχές Φάσματος Αυτισμού [Autism Spectrum Disorder] συνιστούν διάχυτες αναπτυξιακές ψυχικές διαταραχές, με έναρξη στην πρώτη παιδική ηλικία, με λοιπά κριτήρια συμπτωματολογίας, αφενός, ελλείμματα στην κοινωνική επικοινωνία και διεπίδραση, αφετέρου, τις περιορισμένες, επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές, ενδιαφέροντα και δραστηριότητες²⁴.

«Η γλώσσα [langue [στο πλαίσιο του σωσσυρικού όρου]] έχει κοινωνικό χαρακτήρα, αφού αποτελεί προϊόν κοινωνικής σύμβασης ανάμεσα στα μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας, επιβάλλεται στο άτομο λόγω της κοινωνικής συμβίωσης και, κατά συνέπεια, δεν μπορεί να τροποποιηθεί από την πρωτοβουλία ενός μόνου ομιλητή» (Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, n.d. [η πλάγιωση του γράφοντος]).

²³ Η παρατιθέμενη φράση συνιστά παράφραση του διαδεδομένου αντιεξουσιαστικού συνθήματος «Στον κόσμο των αφεντικών, είμαστε όλοι ξένοι». Η υπολανθάνουσα επίκριση -όσον αφορά τη δική μας εκδοχή- ενάντια στις πολιτικές αξιολογικής και ταυτοτικής ταξινόμησης των μαζών, αποτελεί την αιχμή του δόρατος για την κριτική μας απέναντι σε πτυχές της χρήσης της ψυχιατρικής ως μέσου καταστολής [βλ. παρακάτω, ενότ. 6].

²⁴ Για την άντληση των στοιχείων του ορισμού αξιοποιήθηκε το διαγνωστικό εγχειρίδιο DSM-V (2013, 299.00 (F84.0)). Για τις μεταφραστικές επιλογές, βλ. Αλεξάνδρου, 2013.

Η εν προκειμένω πραγμάτευση του ζητήματος των *αιτημάτων* στο πλαίσιο της γλώσσας των ατόμων με αυτισμό²⁵ πρόκειται να πραγματοποιηθεί δυνάμει παραγωγικής συλλογιστικής· αφού, δηλαδή, προηγηθεί γενικότερη αναφορά στην πραγματολογική ικανότητα των παιδιών με ΔΑΦ, θα εξειδικεύσουμε, εν συνεχεία, στην ευγένεια -όπως εκφράζεται στον αυτιστικό λόγο-, μέσω της εστίασης στις *απειλητικές πράξεις*, πεδίο όπου -κατά βάση²⁶- εντάσσονται και τα αιτήματα.

Ως εφαλτήριο του συλλογισμού μας λαμβάνουμε τους δύο ορισμούς που παρατίθενται στην αρχή της παρούσας υποενότητας. Με τον πρώτο να αφορά την ερμηνεία του *αυτιστικού φάσματος* και τον δεύτερο την ανάδειξη ενός κομβικού χαρακτηριστικού της -υπό σωσσυρικής πλευράς- γλώσσας, αυτό που αμέσως γίνεται αντιληπτό είναι ο κοινός τους τόπος, δηλαδή η κοινωνική διάσταση ως βασικό περιγραφικό τους στοιχείο. Ισχύει, μάλιστα, για τον μεν αυτισμό ότι η απόκλιση των πασχόντων ατόμων από τις πολυεπίπεδα συλληφθείσες κοινωνικές νόρμες αποτελεί πυρηνική του δομή, ενώ για τη γλώσσα πως το κοινωνικό της επίπεδο δεν συνιστά πρωταρχικό στάδιο ανάλυσής της -αν και, αναμφίβολα, βρίσκεται σε αμφίδρομη σχέση ανατροφοδότησης με τα πρωταρχικά επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης. Το προκείμενο γεγονός συνεπάγεται τη δυνατότητα η *παθολογία* στον αυτισμό να μην έχει ως παραγοντικό της επίκεντρο την αμιγώς γλωσσική, αλλά μια γενικότερη γνωστική *φθίση*²⁷.

Βασικό σημείο στη συμπτωματολογία του αυτιστικού φάσματος -όπως προκύπτει και από τον παρατιθέμενο ορισμό- είναι η παρουσία *επικοινωνιακών ελλειμμάτων*. Ο αυτιστικός λόγος φέρει ένα σύνολο χαρακτηριστικών που τον τοποθετούν πέρα από τα όρια της κοινωνικά προσλαμβανόμενης *φυσιολογικότητας*·

²⁵ Την έννοια της διαταραχής του αυτισμού, αν και, στην τρέχουσα υποενότητα, την προσεγγίζουμε καταρχήν, όσον αφορά τα καθολικά αναπτυξιακά εμφανιζόμενα συμπτωματικά της σημεία, ως ολότητα, στις επιμέρους εκφάνσεις της, δηλαδή στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του λόγου της, εστιάζουμε στον χώρο του *αυτισμού υψηλής λειτουργικότητας* [High-Functioning Autism, HFA] και του συνδρόμου Asperger [Asperger's Syndrome, AS], που αποτελούν και τους ερευνητικά εξεταζόμενους τύπους αυτισμού της παρούσας εργασίας.

²⁶ Να επισημάνουμε σε αυτό το σημείο ότι τα *αιτήματα* δεν συνιστούν συλληβδην *απειλητικές γλωσσικές πράξεις*· η περίπτωση των αιτημάτων εμπορικής συνδιαλλαγής [service encounter requests], όπως και εκείνη όπου εμπλέκονται επικοινωνιακά πρόσωπα της οικογένειας, αποτελούν περικείμενα όπου «σπανίως απαιτείται να μετριάσουν τυχόν επιβολές, από τη στιγμή που δεν απαντούν σχέσεις επιβολής» (Economidou-Kogetsidis, 2008, σ. 114). Στην παρούσα, μάλιστα, έρευνα αποπειράται η αξιοποίηση αυτού του συνεχούς της *απειλητικότητας*, ώστε να διερευνηθεί αν, παρόλου που το επικοινωνιακό πλαίσιο είναι μειωμένα ή μηδαμινά απειλητικό, απαντήσει στις ερευνητικές ομάδες αναντίστοιχη χρήση μετριάστικών τροποποιητών.

²⁷ Αυτό υποστηρίζεται και από τους Hermelin και O'Connor, οι οποίοι αναφέρουν ότι «το βασικό έλλειμμα [στον αυτισμό] δεν είναι γλωσσολογικό, αλλά μάλλον μια πιο γενική γνωστική βλάβη στην επεξεργασία της σημασιολογικής πληροφορίας» (Hermelin & O'Connor, 1967, 1971, στο Ramberg, Ehlers, Nyden, Johansson, & Gillbert, 1996, σ. 388). Για την ίδια ερμηνευτική οπτική στον χώρο, παραπέμπουμε ενδεικτικά στους Baron-Cohen, 1988· Goodman, 1989· Loveland & Tunali, 1991· Tager-Flusberg, 1989 [στο Easen, 1993, σ. 610].

ως πρώτο θέτουμε αυτό της *εγωκεντρικότητας* [egocentric speech], όπως έρευνες τον εντοπίζουν στη γλώσσα των παιδιών με αυτισμό (Cunningham, 1968, στο Surian, Baron-Cohen, & Van der Lely, 1996, σ. 56). Η αποτυχία στην αναγνώριση του επιδιωκόμενου νοήματος ενός ομιλητή (Eales, 1993· Happé, 1993; Hurtig, Ensrud & Tomblin, 1982, στο Surian et al., ό.π., σ. 56), αλλά και η εσφαλμένη [κειμενική] χρήση των προσωπικών αντωνυμιών και της προσωδίας (Baltaxe, 1977, 1984), αποτελούν δύο επιπλέον περιγραφικά γλωσσικά στοιχεία στον παιδικό αυτισμό. Στο προκείμενο γλωσσικό πορτραίτο περιλαμβάνονται η ανεπιτυχής συνειδητοποίηση της διάκρισης μεταξύ των καινούργιων και των ήδη δοσμένων πληροφοριών, καθώς και η -συνακόλουθα ανεπιτυχής- αξιοποίησή τους στη διαμόρφωση των συνομιλιακών κανόνων (Ball, 1978· Baltaxe, 1977, στο Surian et al., ό.π., σ. 56). Ελλειμματικές, τέλος, είναι και η αντίληψη της αλλαγής ρόλων πομπού-δέκτη στη συνομιλία (Bernard-Optiz, 1982, στο Surian et al., ό.π., σ. 56· Baltaxe, 1977, σ. 177), αλλά και η χρήση των *αιτημάτων* (Wetherby & Prutting, 1984, στο Surian et al., ό.π., σ. 56).

Σε μια απόπειρα εξειδικευμένης αντιστοίχισης των ελλειμμάτων του αυτιστικού λόγου με τα επίπεδα ανάλυσης της γλώσσας, θα υπογραμμίζαμε ότι, όσον αφορά τον τομέα της μορφοσυντακτικής ικανότητας, απαντά σε πολλές περιπτώσεις παιδιών κάποια καθυστέρηση στην ανάπτυξή της²⁸. Αναζητώντας, ωστόσο, το πεδίο το οποίο απαντά σταθερότερα ελλειμματικό, την απάντησή μας την ανευρίσκουμε στον πραγματολογικό τομέα²⁹. Σε μια πρώτη ερμηνευτική μας προσέγγιση της συγκεκριμένης απόκλισης, επισημαίνουμε ότι το έρεισμα του ελλείμματος εντοπίζεται στην ίδια τη φύση της κατάκτησης της πραγματολογικής ικανότητας, που αποτελεί απόρροια «διεπαφής της κοινωνικής, γνωστικής και γλωσσολογικής ανάπτυξης [...] [γεγονός που συνεπάγεται ότι] βλάβη σε οποιαδήποτε από τις τρεις περιοχές θα μπορούσε να αντικατοπτρισθεί στη γλωσσική χρήση» (Baltaxe, 1977, σ. 176).

Εάν επαναφέρουμε στη συλλογιστική μας τη χαρακτηριστική για τον αυτισμό *ελλειμματική τριάδα* (*μη φυσιολογική επικοινωνία, κοινωνική διεπίδραση και φαντασία*) (Surian et al, ό.π., σ. 56), διασυνδέοντάς την πλέον με την πραγματολογική *φθίση*, δεν μένει παρά να πλαισιωθούν από προσπελάσεις της *Θεωρίας του Nou*. Στα

²⁸ Η καθυστέρηση αυτή μπορεί όντως να απαντά σε μια υπολογίσιμη συχνότητα, καταλήγει, πάντως, να ακολουθεί παρασάγγας την ανάπτυξη που παρατηρείται στα παιδιά τυπικής ανάπτυξης (Tager-Flusberg, 1981, 1989, στο Surian et al., ό.π., σ. 56).

²⁹ Πολυάριθμες είναι οι σχετικές μελέτες που τείνουν να θεωρούν «τις δυσκολίες στον πραγματολογικό τομέα ως ένα καθολικό χαρακτηριστικό του αυτισμού» (Ramberg et al., ό.π., σ. 389). Στα όρια μιας ενδεικτικής βιβλιογραφικής παράθεσης, παραπέμπουμε στα εξής πονήματα: Baltaxe, 1977· Surian et al., ό.π.· Loveland, Landry, Hughes, Hall, & McEvoy, 1988 κ.λπ.

όρια της εν λόγω θεωρητικής οπτικής, το προκείμενο έλλειμμα συσχετίζεται με «δυσλειτουργία ενός συγκεκριμένου μηχανισμού προορισμένου να μορφοποιεί τις αναπαραστάσεις των προτασιακών στάσεων³⁰ [propositional attitudes]» (Leslie, 1987· Baron-Cohen, 1994, στο Surian et al., ό.π., σ. 56). Εξειδικεύοντας το ερμηνευτικό σχήμα, αυτό που εν συνεχεία προτείνεται ως συνεπαγόμενη λύση στο εξεταζόμενο ζήτημα είναι η ιδέα της παρουσίας ενός διακριτού συστήματος *ανάγνωσης του νου* ή ενός *μηχανισμού Θεωρίας του Νου*, που μπορεί να έχουν υποστεί βλάβη στην περίπτωση του αυτισμού (Surian et al., ό.π., σ. 56).

Συνδέοντας τους αναδεικνυόμενους μηχανισμούς με τα απότοκά τους στον επικοινωνιακό διάλογο, υπογραμμίζουμε τη διάκριση της ανθρώπινης επικοινωνίας σε δύο διεργαστικά μοντέλα, αυτό της *επαγωγικής* [inferential process] και αυτό της *κωδικοποιημένης διεργασίας* [code process] (Sperber & Wilson, 1986, στο Surian et al., ό.π., σ. 57). Ενώ στο δεύτερο μοντέλο η όλη διαδικασία ερείδεται στην αντιστικτική παράταξη μιας οργανωμένης σειράς κωδίκων με συμφωνημένα κατάλληλες αναπαραστάσεις, σύστημα που διέπεται από αυστηρή κανονικότητα στις πυρηνικές του δομές, το πρώτο δεν αξιοποιεί γνώσεις του κωδικού συστήματος, αλλά επαφίεται στη *γενικευμένη ικανότητα ανάλυσης αιτιακών σχέσεων* [general reasoning abilities] και στην *αυτόβουλη επινοητικότητα/αυτοσχεδιασμό* [heuristics] (Surian et al., ό.π., σ. 57). Η απουσία, επίσης, *αξιωματικών περιορισμών* στην αξιοποίηση των πληροφοριών συνιστά ένα επιπρόσθετο σημαίνον χαρακτηριστικό του επαγωγικού μοντέλου διεργασίας (Surian et al., ό.π., σ. 57).

Στα όρια του αυτιστικού φάσματος, το επικοινωνιακό έλλειμμα που απαντά συνδέεται με την πιθανότητα αδυναμίας για ικανή χρήση της επαγωγικής διεργασίας, ενώ η «ικανότητα χρήσης της *κωδικοποιημένης επικοινωνίας* παραμένει σχετικά ανέπαφη» (Surian et al., ό.π., σ. 57 [η πλαγίωση απαντά στο πρωτότυπο]). Το προκείμενο έλλειμμα διασυνδέεται άμεσα με τη μη επιτυχή λειτουργία του διακριτού γνωστικού μηχανισμού όπου ανωτέρω αναφερθήκαμε, και ερμηνευτικό επιστέγασμά του συνιστά η αναφορά στην *αρχή της συνάφειας* [Principle of Relevance]. Επιθυμώντας να επεξηγήσουμε τον τελευταίο όρο, αλλά και να εξάγουμε ένα πρώτο συμπέρασμα, επισημαίνουμε ότι αυτό που τελικά θέτει την τομή μεταξύ της επικοινωνιακής ικανότητας των ατόμων με ΔΑΦ και εκείνων της *τυπικής* ανάπτυξης είναι η δυνατότητα των δεύτερων να «διακρίνουν πότε ο ομιλητής εκφράζεται με

³⁰ Ορίζοντας τις προτασιακές στάσεις, αναφέρουμε ότι συνιστούν κατηγορίες όπου υπάγονται «όλες οι νοητικές αναπαραστάσεις τύπου προτάσεων καθώς και πολλές εικονικές αναπαραστάσεις [...] και περιγράφονται με προτάσεις του τύπου: ο Α. (όπου Α. ένα νοήμον άτομο) πιστεύει ότι..., ή ελπίζει ότι..., ή φοβάται ότι..., ή απορεί αν... κ.ο.κ.» (Λειβαδίτης, 2010, σ. 33).

συνάφεια ή όχι, και τότε η απουσία συνάφειας είναι εσκεμμένη (δηλαδή, με υποβόσκουσα σημασία) ή συμπτωματική (στερούμενη, δηλαδή, σημασίας)» (Surian et al., ό.π., σ. 57).

Στο πλαίσιο της ικανότητας αυτής αναφερόμαστε καταρχήν στον όρο της *πρόθεσης* [intention] του συνομιλητή και στο κατά πόσο είναι διαφανής στην αντίληψη του ομιλητή. Σε ερευνητική μελέτη του Eales, ο ερευνητής υποστηρίζει ότι η συνειδητοποίηση της πρόθεσης του συνομιλητή αποτελεί κεντρικό σημείο ελλείμματος στον αυτισμό, το οποίο, μάλιστα, είναι στενά συνδεδεμένο με αντίστοιχο «έλλειμμα στην αμφίδρομη κοινωνική συμπεριφορά γενικότερα» (Eales, 1993, σ. 610). Το εύρημά του αυτό συσχετίζει με τη γενικότερη τάση στον επιστημονικό χώρο αναγωγής των πραγματολογικών αντικανονικοτήτων του αυτιστικού λόγου σε βλάβες *κοινωνιογνωστικής* φύσης (Eales, ό.π., σ. 610)³¹. Η παρουσία αυτών των *ανακολουθιών* στην ευρυθμία του γνωστικού μηχανισμού καθιστά αντιρροπικά αναγκαία την ενίσχυση της σαφήνειας των περιβαλλοντικών παραγόντων, οι οποίοι «παρέχουν το περικείμενο για τη διάρθρωση της επικοινωνίας που πραγματοποιείται μεταξύ ατόμων» (Donaldson & Olswang, 2007, σ. 298). Εστιάζοντας στην παραγωγή γλωσσικών πράξεων στον αυτισμό -και δη και *απειλητικών*, όπως είναι γενικά οι *κατευθυντικές* [βλ. και σημ. 22]-, οι περικειμενικοί παράγοντες μπορεί να διαδραματίσουν έναν αποφασιστικό ρόλο για την πραγματολογική επιτυχία των παραγωγών των ομιλητών (Donaldson & Olswang, ό.π., σ. 298)³².

Στρεφόμενοι στο πλαίσιο που αποπειραθήκαμε να διαμορφώσουμε όσον αφορά τον ερευνητικό σχεδιασμό, κατέστη εξαρχής σαφής η ανάγκη σταθεροποίησης των περικειμενικών μεταβλητών, ώστε η ικανότητα παραγωγής να εκδηλωθεί αδιατάραχτα, όπως και η συνακόλουθη αναλυτική εστίαση σε αυτή. Η επιλογή μας, μάλιστα, να μελετήσουμε την παραγωγική ικανότητα, και ειδικά εκείνη που αποτελεί επικοινωνιακό εφελτήριο, υπαγορεύτηκε από αντίστοιχες κατευθύνσεις των ερευνών στον τομέα, όπου συγκεντρωτικά συνάγεται ότι «τα παιδιά με αυτισμό έχουν ιδιαίτερη δυσκολία στην έναρξη αυθόρμητης επικοινωνίας, ενώ θα ήταν τυχόν ικανότεροι να αποκριθούν σε επικοινωνιακές απόπειρες άλλων, παρά να τις ξεκινήσουν τα ίδια» (Cantwell et al., 1978· Cunningham, 1968· Loveland & Landry,

³¹ Για την *αφομοίωση* του πραγματολογικού ελλείμματος στον αυτισμό από μια γενικότερη *παθολογία* στον γνωστικό τομέα ως κοινό βιβλιογραφικό τόπο, βλ. και σημ. 22.

³² Να επισημανθεί, επίσης, ότι έχει ερευνητικά αποδειχθεί πως η παρουσία *ασφαλών περικειμενικών νύξεων* συμβάλλει στην επαρκή *κατανόηση* έμμεσων γλωσσικών πράξεων από παιδιά παιδικής και προεφηβικής ηλικίας, αν και είναι αβέβαιο αν η ικανότητα αυτή απορρέει από την *υιοθέτηση της προοπτικής του ομιλητή* ή βασίζεται απλώς σε *εγωκεντρικούς αυτοσχεδιασμούς* (Kissine, και συν., 2015, σ. 11).

1986· Tager-Flusberg, 1985, στο Loveland, Landry, Hughes, Hall, & McEvoy, 1988, σ. 594). Για την αντιστικτική εξέταση αυτής της παρατήρησης, έχουν περιληφθεί στο ερωτηματολόγιο και περιβάλλοντα όπου οι εξεταζόμενοι καλούνται να συνεχίσουν επικοινωνιακό διάλογο που έχει ήδη εκκινηθεί³³.

Έχοντας πραγματευτεί μια πλειάδα, ενδογλωσσικών και μη, πτυχών που αναδεικνύουν, αλλά και αποπειρώνται να ερμηνεύσουν, το επικοινωνιακό έλλειμμα στον αυτισμό, αφήνουμε για το τέλος την εξέταση ενός καθολικού χαρακτηριστικού, με εκκίνηση από τη βρεφική ηλικία, το οποίο και συνεπάγεται αντικανονικότητες στην παραγωγή γλωσσικών πράξεων. Η *βλεμματική επαφή* ή η *βλεμματική μετατόπιση* [eye gaze or gaze shift] συνιστά ένα από τα «πιο έκδηλα χαρακτηριστικά των παιδιών με αυτισμό» (Krstovska-Guerrero & Jones, 2015, σ. 290), διαταραχή που ήδη εντοπίζεται «από το πρώτο έτος ζωής των παιδιών με αυτισμό [...] στο πλαίσιο των περικείμενων της κοινωνικής επικοινωνίας, όσον αφορά την παραγωγή αιτημάτων (για την ικανοποίηση συγκεκριμένων επιθυμιών, όπως για φαγητό, παιχνίδια κ.λπ.), και της *κοινής προσοχής* [joint attention]» (Krstovska-Guerrero & Jones, ό.π., σ. 290).

Μη φυσιολογική εξακολουθεί να είναι η λειτουργία της *κοινής προσοχής* και στην προσχολική αλλά και στη μεγαλύτερη παιδική ηλικία του ατόμου με αυτισμό, με τη μεν παραγωγή αιτημάτων να είναι λιγότερο ελλειμματική, ωστόσο, να εκδηλώνεται, συν τοις άλλοις, με *ασυνήθεις σχηματοποιήσεις* (π.χ. καθοδηγώντας το άτομο άλλους [leading] προς ένα αντικείμενο που επιθυμεί ή αρπάζοντάς τους [grabbing] προς την κατεύθυνση αυτή κ.λπ.) (Krstovska-Guerrero & Jones, ό.π., σ. 290). Υπόβαθρο, πάντως, της ελλειμματικής προσοχής, αλλά και της παραγωγής αιτημάτων συνιστά από την αρχή εμφάνισής της η περιγραφείσα διαταραχή στη βλεμματική επαφή (Krstovska-Guerrero & Jones, ό.π., σ. 290). Θέλοντας, τέλος, να περιγράψουμε με όρους προερχόμενους από τη Θεωρία του Νου την ελλειμματική αυτή αλληλεπίδραση με το περιβάλλον, πρέπει να αναφερθούμε σε μη φυσιολογικές εκφάνσεις σε πρωταρχικά δομικά σύνολα της θεωρίας, με το πρωιμότερο στάδιο να περιγράφεται ως *ψυχολογία προσοχής-σκοπού* [attention-goal psychology], το οποίο, ωστόσο, προλογίζει μια περιπλοκότερη *ψυχολογία δοξασιών-επιθυμίας* (Phillips, Gomez, Baron-Cohen, Laa, & Riviere, 1995, σσ. 1394-1395).

Σε μια προσπάθεια συνοπτικής απόδοσης των όσων έχουν παρουσιαστεί, υπογραμμίζουμε ότι το επικοινωνιακό μοτίβο στο φάσμα του αυτισμού εμπεριέχει μια σειρά αντικανονικοτήτων, απόρροια κοινωνιογνωστικών δυσλειτουργιών, τα

³³ Για το περιεχόμενο του ερωτηματολογίου, βλ. παρακάτω, υπ. 3.2.2 *Στρατηγική δειγματοληψίας και αξιοποίηση μεθοδικού εργαλείου* [σ. 37].

οποία γλωσσικά εκφράζονται με λόγο εγωκεντρικά προσανατολισμένου, με παραβίαση των κανόνων του διαλόγου και των συνομιλιακών ρόλων που προϋποτίθενται. Η πρόσληψη των περικειμενικών στοιχείων δεν είναι επαρκής, γεγονός που συνεπάγεται ελλιπή ενσυναίσθηση των κινήτρων του συνομιλητή, αλλά και κοινωνιογλωσσικά ανοίκειες παραγωγές γλωσσικών πράξεων. Με την ευγένεια να αποτελεί απόρροια κοινωνικών συμβάσεων, μετασχηματισμένων σε στρατηγικές μετριασμού της απειλητικότητας των γλωσσικών μας πράξεων, η μη ικανοποιητική προσπέλαση και αποκωδικοποίηση των εκάστοτε κοινωνικών συνθηκών οδηγεί στην υιοθέτηση ενός κώδικα συμπεριφοράς *δυστονικού* -ως προς το περιεχόμενο- προς τις επιταγές της κυριάρχουσας νόρμας.

Είναι εύλογο, πάντως, ότι μια τέτοια πραγματικότητα έχει δύο όψεις: τα αίτια μιας ανελλιπούς ωρίμασης της πραγματολογικής ικανότητας δεν θα πρέπει να τα αναζητούμε αποκλειστικά στη νευροψυχική ατομική ταυτότητα, αλλά και, παράλληλα, στο κοινωνικό γίνεσθαι μιας εποχής, με κλονισμένες τις *κοινωνικές αξίες* και τους *θεσμούς*, όπου «έλλειψη επικοινωνίας, κατανόησης εννοιών και κοινωνικών καταστάσεων, αδυναμία συμμετοχής στη σύγχρονη κοινωνική ζωή έχουν, επίσης, άνθρωποι οι οποίοι δεν έχουν διαγνωσθεί ότι ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού» (Συριοπούλου-Δελλή, 2011, σ. 175). Μπορεί σε αυτή την πραγματικότητα μια γλωσσική στάση που απομακρύνεται από τον τυπικό πληθυσμό να συνιστά -όπως και η στάση του ομιλητή μιας Γ2, προσκολλημένου στις νόρμες της δικής του Γ1- συνεπές απότοκο κανονικότητας πέρα από την καθιερωμένη δική μας. Με το νυστέρι, λοιπόν, της αμφισβήτησης πάντοτε ανά χείρας, περνάμε στη μελέτη αυτής της -συν τοις άλλοις- *προσήλωσης* στις γλωσσικές ρίζες, στη μελέτη της *διαγλώσσας*.

2.3.2 Αιτήματα στην πραγματολογία της διαγλώσσας

Κατά τη διαγλωσσική μελέτη κανονικοτήτων, που αφορά όλο το φάσμα της γλωσσικής ανάλυσης, πυρηνικός εξεταζόμενος όρος είναι αυτός της *διαγλώσσας* [interlanguage], δηλαδή «του γλωσσικού συστήματος που δημιουργεί κανείς κατά τη διάρκεια εκμάθησης μιας ξένης γλώσσας, η οποία είναι διαφορετική από τη μητρική γλώσσα του ομιλητή ή τη γλώσσα-στόχο που μαθαίνει» (Κρύσταλ, *ό.π.*, σ. 107). Το συγκεκριμένο σύστημα συνιστά απόρροια διενεργειών της *μεταβίβασης* -επιδράσεις από τη Γ1-, της *αντιθετικής παρεμβολής* [από τη Γ2] και της *υπεργενίκευσης* «των κανόνων που συναντά ο ομιλητής για πρώτη φορά» (Κρύσταλ, *ό.π.*, σ. 107). Η μελέτη των κανόνων που διέπουν το σύστημα της διαγλώσσας συμβάλλει στην αντίληψη του τρόπου με τον οποίο κατακτάται μία γλώσσα ως δευτέρα (Μπέλλα,

2015, ό.π., σ. 176). Τομέα της εν λόγω έρευνας αποτελεί η Πραγματολογία της Διαγλώσσας [Interlanguage Pragmatics], όπου ερευνώνται η «διαχείριση και [η] ανάπτυξη της πραγματολογικής ικανότητας των ομιλητών μιας γλώσσας ως δεύτερης/ξένης» (Μπέλλα, 2015, ό.π., σ. 176).

Ένα από τα κεντρικά ερευνητικά αντικείμενα στον χώρο της Πραγματολογίας της Διαγλώσσας είναι το ζήτημα των *αιτημάτων*, και, συγκεκριμένα, το να αποσαφηνιστεί και αναλυθεί συγκριτικά ο τρόπος με τον οποίο οι μαθητές μιας Γ2 παράγουν αιτήματα και λοιπές γλωσσικές πράξεις κατά τη χρήση της δεύτερης/ξένης αυτής γλώσσας (Blum-Kulka and Olshtain, 1984· Blum-Kulka et al. 1989a· Garcia, 1989· Weizman, 1993· Hassall, 2003 [και λοιποί], στο Economidou-Kogetsidis, 2008, ό.π., σ. 111)³⁴. Ειδικότερο πεδίο ερευνητικής ενασχόλησης συνιστά η εξακρίβωση της πραγματογλωσσικής και κοινωνιοπραγματολογικής ικανότητας των μαθητών της Γ2 όσον αφορά τη βούλησή τους να «μειώσουν την ισχύ των γλωσσικών τους πράξεων και τα όρια στα οποία οι στρατηγικές τους αυτές μετριασμού αποκλίνουν από ή συγκλίνουν προς την παραγωγή [...] των φυσικών ομιλητών» (Economidou-Kogetsidis, 2008, ό.π., σ. 112). Στα όρια αυτής της κατεύθυνσης εξετάζονται οι τομείς της

«επιλογής στρατηγικής αιτήματος και του βαθμού ευθύτητάς τους, της επιλογής εσωτερικού τροποποιητή μέσω της προσθήκης μετριασμού ή επιβάρυνσης των δεικτών τροπικότητας, αλλά και της επιλογής εξωτερικού τροποποιητή υπό την έννοια της εισαγωγικής ή επακόλουθης βοηθητικής υποστήριξης της κύριας πράξης» (Economidou-Kogetsidis, 2008, ό.π., σ. 112).

Με τις προσεγγίσεις αυτές αποκαλύπτονται, στην ουσία, πτυχές της τυπικής για κάθε γλώσσα αντίληψης για την ευγένεια³⁵, παρέχοντάς μας, μέσω της συγκριτικής ανάλυσης των τυχόν αποκλίσεων, εικόνα των διαφορετικών κοινωνικών νορμών.

Η οπτική αυτή για τη διαγλωσσική προσπέλαση των στρατηγικών της ευγένειας ανάγει την τελευταία σε πραγματικότητα διαπολιτισμικού βεληνεκούς. Ο πανανθρώπινος χαρακτήρας της έννοιας της *ευγένειας*, απαντώντας ως κοινωνική συνθήκη στο εν γένει σύνολο των πολιτισμών -με διαφορές ανάμεσα στους πολιτισμούς σε επίπεδο *συνεκδοχών* και *φανερώσεων*- καταδεικνύει το γεγονός ότι «διαφορετικές κοινωνιοπολιτισμικές νόρμες και αξίες αντικατοπτρίζονται σε όλα τα επίπεδα του γλωσσολογικού κώδικα» (Sifianou, ό.π., σ. 49). Η παγκοσμιότητα,

³⁴ Για την ευρεία μελέτη των αιτημάτων στο πλαίσιο της Πραγματολογίας της Διαγλώσσας, βλ. και Bella [2012a, σ. 1· 2012b, σ. 1918].

³⁵ Είναι, εντούτοις, ενόητο ότι η απαντώσα δομή ενός αιτήματος δεν καταδεικνύει αναντίρρητα την ισχύ του, μία που «η παρουσία μετριαστών είναι δυνατόν να συστήσει δείκτη ευγένειας, ανεξαρτήτως βαθμού ευθύτητας» (Blum-Kulka, 2005 [1992] στο Economidou-Kogetsidis, 2008, ό.π., σ. 112).

βέβαια, αυτή του φαινομένου αποκαλύπτει και έναν βασικό, κοινό ανάμεσα στα κοινωνικά συστήματα, μηχανισμό κοινωνικού ελέγχου, του οποίου η καθολικότητα συνιστά απόδειξη της μεγάλης του ισχύος. Υπό αυτήν την οπτική, η ευγένεια ως θεσμός αποτελεί ένα ακόμη βέλος στην κρατική φαρέτρα με στόχο την κοινωνιοποιητική πραγμάτωση, ώστε η ανάγκη διαπίστωσης της παρουσίας τυχόν *αποκλίσεων*, να μην αφορά σκοπούς απλώς ψυχικής υγείας αλλά και κοινωνικής *ομαλότητας*.

Έχοντας ήδη πραγματευτεί τα βασικά σημεία στη γλωσσική διάσταση του ζητήματος της ευγένειας³⁶, ας μας επιτραπεί απλώς να αναφερθούμε στους κοινωνιογλωσσολογικούς εκείνους δείκτες που αποδίδουν σε κοινωνικά σύνολα θετικό ή αρνητικό πρόσωπο³⁷ στις στρατηγικές ευγένειάς τους: η αναφορά μας θα εξειδικευτεί και στην Ελλάδα, και, εν συνεχεία, θα στραφεί στην πραγματωμένη ευγένεια των *αιτημάτων*, την οποία αναδεικνύει η αποδόμησή τους. Μια αδρομερής αντιστοίχιση των γλωσσικών πράξεων με το διαφαινόμενο θετικό ή αρνητικό τους πρόσωπο συνεπάγεται τη σύνδεση των *κατευθυντικών πράξεων* με την αρνητική ευγένεια, ενώ τις *δεσμευτικές* και τις *εκφραστικές* με τη θετική (Leech, 1983, στο Sifianou, *ό.π.*, σ. 95). Η σχέση, ωστόσο, είναι μάλλον πολυπλοκότερη, *κοινωνιοπολιτισμικά* διασυνδεδεμένη³⁸, με την ίδια την επιλογή, εν τέλει, των στρατηγικών αυτών καθαυτές να την ορίζουν ένας «αριθμός κοινωνικών παραγόντων, όπως είναι η ηλικία, το φύλο, η οικειότητα και η κοινωνική θέση των υποψηφίων, οι χωροχρονικές συνθήκες, το βάρος της εκάστοτε επιβολής [της απειλητικής πράξης] κ.ο.κ.» (Sifianou, *ό.π.*, σ. 96). Μιλώντας πλέον για την περίπτωση της Ελλάδας, στη Sifianou³⁹ υποστηρίζεται ότι πρόκειται για μια κοινωνία *θετικής ευγένειας*, τουλάχιστον εν συγκρίσει με την Αγγλία^{40,41} (Sifianou, *ό.π.*, σ. 97) -

³⁶ Βλ. σχετικά ανωτέρω, υπ. 2.2 *Γλωσσική ευγένεια* [σ. 17].

³⁷ Για τους όρους *αρνητικό/θετικό πρόσωπο*, βλ. ανωτέρω, σ. 19.

³⁸ Στις Holmes και Stubbe υποστηρίζεται, επί παραδείγματι, ότι ρητοί και ευθείς τύποι πράξεων απαντούν σε άτομα που κατέχουν μια θεσμικά ανώτερη θέση από τον συνομιλητή τους, του οποίου οι υποχρεώσεις προς τον ομιλητή είναι ξεκάθαρες (Holmes & Stubbe, 2003, στο (Economidou-Kogetsidis, 2008, *ό.π.*, σ. 113). Πβ. και Μπέλλα, 2015, *ό.π.*, η οποία και θέτει -όσον αφορά τις άμεσες πράξεις χωρίς λεκτική αποζημίωση- το περιεχόμενο των στρατιωτικών παραγγελμάτων [σ. 156].

³⁹ Για τη μελέτη των αιτημάτων από τη Sifianou, παραπέμπουμε στην Μπέλλα, η οποία και τονίζει ότι από την πρώτη ερευνήτρια έχει υλοποιηθεί

«η πιο εκτενής έρευνα στα ελληνικά αιτήματα [...] [η Sifianou] υιοθετεί μία διαπολιτισμική προοπτική συγκρίνοντας αγγλικά και ελληνικά αιτήματα, αναλύοντας λεπτομερειακά τις δομές τους και τους τροποποιητικούς μηχανισμούς, και υπογραμμίζοντας τον πρωταρχικό ρόλο της αλληλεγγύης (θετική ευγένεια) στην έκφρασή τους στα ελληνικά ενδοομαδικά περιεχόμενα» (Bella, 2012a, σ. 2).

⁴⁰ Για την ευγένεια στην Ελλάδα βλ. σχετικά και Μπέλλα, 2015, *ό.π.*, σσ. 162-164, όπου και εξάγεται κοινό συμπέρασμα για το θετικό πρόσωπο, με τη συμπλήρωση, πάντως, ότι -δυνάμει παρατιθέμενων ερευνών- «υπάρχουν περιβάλλοντα και στα Ελληνικά, όπου προκρίνεται η αρνητική ευγένεια» (Μπέλλα, 2015, *ό.π.*, σ. 164).

η οποία συνιστά αντικείμενο ενδιαφέροντος και για την παρούσα εργασία, μία που η μητρική των αλλόγλωσσων μαθητών της ερευνητικής ομάδας είναι η Αγγλική.

Η θεωρία για την ευγένεια πλαισιώνει, στην ουσία, τις γλωσσικές εκείνες πράξεις που θεωρούνται *απειλητικές* για το θετικό ή το αρνητικό πρόσωπο του συνομιλητή, με χαρακτηριστικότερη -κατά τους Brown και Levinson (Brown & Levinson, 1987 [1978], στο Economidou-Kogetsidis, 2008, ό.π., σ. 114)- την περίπτωση των *αιτημάτων*⁴². ο ρόλος της ευγένειας είναι, όπως έχει ειπωθεί, μετριαστικός. Στη διαδικασία αυτή μετριασμού της απειλής σημαίνοντα ερμηνευτικό ρόλο διαδραματίζει το είδος καθαυτό του μετριασμού, το οποίο και αναδεικνύει τον τρόπο ατομικής οργάνωσης της *προστασίας του προσώπου* [face-protection]. Σε μια προσπάθεια δομικής ανάλυσης των αιτημάτων και διασύνδεσης των συστατικών τους με τις προκείμενες στρατηγικές προστασίας του προσώπου, αναφέρουμε ότι η παρουσία εσωτερικής τροποποίησης⁴³ προσιδιάζει στη *θετική ευγένεια*, «προωθώντας την ενδοομαδική συναδελφικότητα, επίδραση και συμμετοχή» (Economidou-Kogetsidis, 2008, ό.π., σ. 114), ενώ εκείνη της εξωτερικής τροποποίησης -με τη χρήση εκφράσεων *δικαιολόγησης και επεξηγήσεων*- στην *αρνητική ευγένεια*, μία που η ύπαρξη τροποποιητών τέτοιου είδους καταλήγει να εκλαμβάνεται ως ένα «λογικό μέσο στην ανάγκη για πειστικότητα, όπως απαιτείται από το αξίωμα της αρχής της ανεξαρτησίας στην αρνητική ευγένεια» (Economidou-Kogetsidis, 2008, ό.π., σ. 114).

Διασυνδέοντας το θεωρητικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε με τις κατευθύνσεις που απαντούν στην έρευνά μας, επισημαίνουμε ότι οι επιλεγείσες επικοινωνιακές καταστάσεις του ερωτηματολογίου παρουσιάζουν επί τούτω ποικιλία ως προς τους διαφαινόμενους κοινωνικούς ρόλους, σε μια προσπάθεια λήψης δεδομένων από ένα ευρύ καταστασιακό φάσμα. Τα δεδομένα αυτά καθιστά περισσότερο ενδιαφέροντα και η ύπαρξη προσωπικά ιδιότυπων χαρακτηριστικών για κάθε μία από τις εξεταζόμενες ομάδες. Είναι, παράλληλα, απαραίτητο το να λαμβάνεται υπόψιν ότι η μελέτη μας δεν κατευθύνεται μόνο στην ανάδειξη αποκλίσεων -όσον αφορά τους μαθητές της Ελληνικής ως Γ2 σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου, τους φυσικούς ομιλητές, αλλά και τους τελευταίους εν συγκρίσει με την ομάδα των παιδιών με

⁴¹ Αναδεικνύοντας σφαιρικότερα τις διαφορές αντίληψης της πρόσληψης της ευγένειας ανάμεσα στην ελληνική και την αγγλική κοινωνία, προβάλλουμε θέση της Economidou-Kogetsidis, η οποία -σε έρευνά της όπου διαφάνηκε ότι οι έλληνες ομιλητές της Αγγλικής δεν αξιοποίησαν, σε ιδιαίτερο ποσοστό, δείκτες όπως *παρακαλώ, σε ευχαριστώ, συγγνώμη*, ως τροποποιητές μετριασμού σε περιβάλλοντα *ασύμμετρης ισχύος*- συμπεραίνει, μεταξύ άλλων, ότι «για τους Έλληνες αυτοί οι δείκτες έχουν διαισθητικά συνδεθεί με επισημότητα περισσότερο παρά με ευγένεια, επομένως, με τα λόγια της Blum-Kulka, η οποία αναφερόταν στους Ισραηλινούς «η ευγένεια αντιπαρατίθεται προς την επισημότητα» (2005 [1992])» (Economidou-Kogetsidis, 2008, ό.π., σ. 125).

⁴² Για τις εξαιρέσεις στην *αρχή* της απειλητικότητας των αιτημάτων, βλ. ανωτέρω, σημ. 23.

⁴³ Για την ανάλυση του όρου *τροποποιητές*, βλ. ανωτέρω, σ. 15.

αυτισμό-, αλλά, καταρχήν, στην επιβεβαίωση κοινών τόπων -μεταξύ των δύο ερευνητικών ομάδων. Αν και, όπως έχει αποσαφηνιστεί [βλ. ανωτέρω, σ. 5], δεν ανήκει στη στοχοθεσία μας η κατάδειξη κοινών αιτιακών αφετηριών για την ερμηνεία των στατιστικά κοινών σημείων, η διαπίστωση ότι μια κοινωνικής φύσης *συνισταμένη* τεκμηριώνει την παρουσία των φαινομενικά τυχαίων *συνιστωσών* θα συστήσει το ερμηνευτικό επιστέγασμα του όλου συλλογιστικού μας οικοδομήματος. Με την ορθότητα, πάντως, ενός συλλογισμού να εξαρτάται αποκλειστικά από την τεκμηριωμένη τοποθέτηση των προκειμένων του, η προσοχή μας, πλέον, δέον να στραφεί στον τρόπο με τον οποίο, συλλέγοντας και αναλύοντας τα δεδομένα, θα υποστηρίξουμε τη στοιχειοθέτηση των δικών μας προκειμένων, να στραφεί, δηλαδή, στη *μέθοδο*.

3. Μέθοδος: Συμμετέχοντες και διαδικασία συλλογής δεδομένων

3.1 Από την οντολογική θέση και το αντιληπτικό περίγραμμα στη μεθοδική προσέγγιση

μέτρον πάντων χρημάτων
ἄνθρωπος, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστιν,
τῶν δὲ οὐκ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν
[DK 80 B 1].

ὁ δὴ θεὸς ἡμῖν πάντων
χρημάτων μέτρον
[Platon, *Leges*, iv, p.716 C].

Βασικό σημείο προβληματισμού στην αρχή πραγμάτευσης του όλου ερευνητικού μας ζητήματος αποτέλεσε η εύρεση της κατάλληλης ερευνητικής μεθόδου. Την απάντηση στο προκείμενο θέμα δίνει, εν πρώτοις, η διατύπωση του *αντιληπτικού περιγράμματος* [paradigm]⁴⁴, που πλαισιώνει θεωρητικά το μεθοδικό κομμάτι: την κατάλληλη, δηλαδή, μέθοδο μας την αποκαλύπτει ο τρόπος με τον οποίο θεωρούμε ότι αποκτάται η γνώση, τρόπος που είναι, με τη σειρά του, διασυνδεδεμένος με τη σύλληψή μας για τους μηχανισμούς που υποβόσκουν στην αρχιτεκτονική αρτιότητα της πραγματικότητας. Ο λόγος περί μεθόδου προϋποθέτει,

⁴⁴ Με τον συγκεκριμένο όρο αναφερόμαστε στο «σύνολο των πεποιθήσεων και αντιλήψεων του ερευνητή αναφορικά με την πραγματικότητα, την αλήθεια και τη γνώση» (Μαντζούκας, 2007, σ. 239). Στο πλαίσιο της εργασίας μας, ο όρος απαντά εναλλακτικά του όρου *επιστημολογικό παράδειγμα*.

συνεπώς, τη σκιαγράφηση της οντολογικής μας αντίληψης [Μαντζούκας, 2007, σ. 239].

Η ραγδαία γνωστική εξέλιξη του ανθρώπου κατά τη διάρκεια των τελευταίων αιώνων εύλογα του θεμελίωσε την ενυπάρχουσα τάση για αμφισβήτηση του απολύτου, μία που ο ίδιος δρόμος που του αποκαλύπτει λειτουργικές δομές των πραγματικοτήτων που μελετά, τον ταυτόχρονα αντιμετώπιζε με την εκτεταμένη του άγνοια σε λοιπές σημαντικές κοσμικές εκφάνσεις. Επί αυτής της ροπής προς τον *σχετικισμό* [relativism] έχει η συγκεκριμένη εργασία δομήσει το μεθοδικό της σύστημα, σχετικισμό που, ωστόσο, έχει προσλάβει σφαιρικότερα.

Τις διαφορετικές αντιλήψεις των ανθρώπων, ιδωμένες είτε ως στάσεις τους απέναντι σε συμβάντα, είτε ως πιο εμπειριστατωμένες γνωστικές τους κατακτήσεις, τις συνειδητοποιούμε ως απόπειρες πρόσληψης μιας πραγματικότητας συνδεδεμένες με διαφορετικά εφελκόμενα, οι οποίες, όμως, καταλήγουν σε συμπεράσματα όπου είναι δυνατή η ανεύρεση κοινών πυρηνικών δομών. Οι ποικιλίες στις θεάσεις των όσων συλλαμβάνουμε και επεξεργαζόμαστε είναι ψήγματα για τη σταδιακή ενόραση καθολικότερων αρχών⁴⁵, η διαφορετικότητα των οποίων προσομοιάζει στο πώς θα μπορούσε να απεικονιστεί μια γεωγραφική περιοχή που τυχόν θέλουμε να παρουσιάσουμε: είτε μέσω μιας πανοραμικής της όψης, είτε μέσω εστίασης στην απαθανάτιση ενός δημοφιλούς της τοπίου, προσφέρουμε πληροφόρηση για έναν και τον αυτό τόπο⁴⁶.

Το προβαλλόμενο οντολογικό πλαίσιο παρέχει τις κατάλληλες προϋποθέσεις για τη διαμόρφωση ενός αντιληπτικού περιγράμματος, το οποίο και θα υποστηρίξει την ερευνητική γραμμή μας. Στα όρια του εν λόγω περιγράμματος καλούνται να υλοποιηθούν οι απαιτήσεις που θέτει η επιβλητέα από την έρευνά μας κατεύθυνση σύζευξης: η ανάγκη για εύρεση κοινών λειτουργικών τύπων μεταξύ των εκφάνσεων της *παθολογίας και της κατάκτησης* πρόκειται να ικανοποιηθεί μέσα σε ένα περιβάλλον *ποιοτικής* πρόσληψης των δεδομένων, με προσανατολισμό την

⁴⁵ Είναι συνειδητή μας επιθυμία η προκειμένη τάση για ψηλάφηση καθολικότερων κοσμικών κανόνων να απέχει παρασάγγας από προσανατολισμούς δογματισμού. Δεχόμαστε ότι το να επιλέγει ο εκάστοτε ερευνητής συγκεκριμένες θεωρίες και στηρίζοντας σε αυτές το ερευνητικό του οικοδόμημα συνεπάγεται περιορισμό στην όλη ερευνητική του οπτική, μία που «η γνώση θεωρείται ότι κατασκευάζεται κοινωνικά, που σημαίνει ότι οι αναπαραστάσεις μας για τον κόσμο συνδέονται με ηθικά, πολιτικά και πολιτισμικά ενδιαφέροντα» (Ισαρη & Πουρκός, 2015, σ. 24). Μας εμπνέει, εν τούτοις, η στάση να ανακαλύπτουμε πίσω από την ετερότητα και την ποικιλομορφία την πιθανότητα διασυνδέσεων, ως συστατικών μιας πολυεπίπεδης πραγματικότητας. Άλλωστε, αν και στην αντίληψή μας η παρουσία καθολικότερων σχημάτων για την εξήγηση των περιβαλλόντων φαινομένων είναι ελκυστική, ιδιαίτερο αντικείμενο στοχασμού αποτελεί καθαυτό το ζήτημα του τι εν τέλει σημαίνει *καθολικότητα*.

⁴⁶ Το παράδειγμα των δύο προοπτικών προέρχεται από τον Corbetta, 2003, σσ. 50-51 [στο Ισαρη & Πουρκός, 2015, σ. 34], μέσω του οποίου αναδεικνύονται οι σχέσεις μεταξύ ποιοτικής και ποσοτικής προσέγγισης στην έρευνα.

ποσοτικοποίησή τους, δηλαδή την εν προκειμένω εξαγωγή συμπερασμάτων σε ποσοστιαία μορφή. Με εφελτήριο, λοιπόν, τη διερεύνηση της ατομικής ταυτότητας επιδιώκεται η προβολή των εξακριβωθείσών τάσεων ως συχνότητας σε ευρύτερη κλίμακα, συχνότητα που θα χαρακτηρίζει τα κοινά σημεία στις μεταβλητές ανάμεσα στις πειραματικές ομάδες.

Η από κοινού μεθοδική αξιοποίηση και ποιοτικών και ποσοτικών εργαλείων αιτιολογείται και από μία γενικότερη θεώρηση για τις προκείμενες μεθόδους, με κεντρική την έννοια της *συμπληρωματικότητάς* τους. Υπό το πρίσμα αυτής της παραδοχής, οι δύο αυτές προσεγγίσεις εξασφαλίζουν στον ερευνητή την απαραίτητη πολυεστιακή πρόσληψη, από τη στιγμή που παράγουν δύο *ειδολογικά διακριτές αλήθειες* (Marecek, 2003, σ. 34, στο Ίσαρη & Πουρκός, 2015), περιγράφοντας ωστόσο «την ίδια πραγματικότητα [και] μπορ[ώντας έτσι] να συμβάλουν σημαντικά στη γνώση αυτής της πραγματικότητας» (Corbetta, 2003, σ. 50, *ό.π.*, 2015). Από τη στιγμή, άλλωστε, που, όπως υποστηρίζει και ο Ιωσηφίδης, αφενός, *τα αποτελέσματα της ποιοτικής διερεύνησης γίνεται να ποσοτικοποιηθούν* και, αφετέρου, «είναι αδύνατον να φανταστούμε [...] ποιοτικές έρευνες οι οποίες δεν περιέχουν θεωρητικό υπόβαθρο, αξιολογικές κρίσεις ή ερμηνευτικές τοποθετήσεις και αιτιολογήσεις» (Ιωσηφίδης, 2008, σ. 28), κρίνεται αναντίρρητα αναγκαίος ο συσχετισμός των δύο μεθόδων, στην κατεύθυνση *ανάπτυξης πολυμεθοδολογικών προσεγγίσεων* (Ιωσηφίδης, *ό.π.*, σ. 29).

Στην επιδίωξή μας αυτή να διανθίσουμε μια κατεύθυνση ποσοτικοποίησης με χαρακτηριστικά ποιοτικής αναφοράς, καίριο ρόλο ως μεθοδικό εργαλείο διαδραμάτισε η χρήση του *ερωτηματολογίου παραγωγής* [βλ. και υπ. 9], και μάλιστα στη γραπτή εκδοχή του [Written Discourse Completion Test [WDCT]], τα όσα αφορούν το οποίο πραγματευόμαστε σε επόμενη υποενότητα [3.2.2].

3.2 Δείγμα, στρατηγικές και μεθοδικά εργαλεία

3.2.1 Ταυτότητα δείγματος

Οι ομάδες έρευνας που περιέλαβε η παρούσα απόπειρά μας αποτελούνταν, όπως έχει τονιστεί, από ομιλητές κείμενους *στις παρυφές της φυσιολογικής γλωσσικής χρήσης*: δέκα⁴⁷ παιδιά με -επίσημη ή μη⁴⁸- διάγνωση ΔΑΦ, των οποίων η βαρύτητα

⁴⁷ Το προκείμενο πλήθος της *πυρηνικής* μας ερευνητικής ομάδας [δυνάμει αυτής διαμορφώθηκαν και τα σύνολα των υπόλοιπων δύο], έχει ελεγχθεί για τα όρια εγκυρότητας που προσφέρει, με τη βοήθεια των κατάλληλων στατιστικών εργαλείων. Ο έλεγχος υλοποιήθηκε μέσω ενός *μετρητή μεγέθους δείγματος* [sample size calculator], ο οποίος και ανευρέθηκε ως ψηφιακό εργαλείο σε διεθνή ιστότοπο [Calculator Net]. Μια δυσκολία που συναντήσαμε ήταν η απουσία επιδημιολογικών ερευνών για την Ελλάδα (Βαλαμουτοπούλου & Κουτελέκος, 2010, σ. 314). Για να την υπερβούμε, βασιστήκαμε,

εκδήλωσης είναι επιπέδου 1⁴⁹, και δέκα μαθητές της Ελληνικής ως Γ2, με κοινή Γ1 την Αγγλική και επίπεδο γλωσσομάθειας κυμαινόμενο στα επίπεδα Γ1-Γ2⁵⁰. Πρόκειται, και στις δύο περιπτώσεις, για μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης [που φοιτούν από την Τρίτη ως και την Έκτη Δημοτικού], σε σύνολα που χωρίζονται -για ερευνητικούς σκοπούς- σε δύο ηλικιακά υποσύνολα [7 ως 9 και 10 ως 13 χρόνων]. Για τα μεν παιδιά με αυτισμό ο Μ.Ο. των ηλικιών συλλήβδην είναι 8,7 [7 για την α΄ υποομάδα και 10,4 για τη β΄], ενώ για τα αλλόγλωσσα παιδιά ο συνολικός είναι 11,9⁵¹.

Ως ομάδα ελέγχου επιλέχθηκε η επίδοση του ερωτηματολογίου σε δώδεκα μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, με την Ελληνική ως Γ1, των οποίων ο ηλικιακός Μ.Ο είναι συνολικά 9,6 [8,3 για την α΄ και 11 για τη β΄].

αφενός μεν, στην καταγραφόμενη συχνότητα εμφάνισης αυτισμού τύπου Άσπεργκερ, που υπολογίζεται γύρω στο 0,26 ανά 1.000 γεννήσεις (Fombonne E., 2007, στο Βαλαμουτοπούλου & Κουτελέκος, ό.π., σ. 313), αλλά και στην επίσημη πληθυσμιακή καταγραφή της *Ελληνικής Στατιστικής Αρχής* του 2015, όπου έχουν καταμετρηθεί 1.530.000 άτομα στην Ελλάδα από 0 έως 14 χρόνων (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2015, σ. 15). Προβλέπεται, συνεπώς, αναλογικά η παρουσία, στα όρια της Ελλάδας, τουλάχιστον 400 παιδιών με ΔΑΦ, με την εκτιμώμενη επιδημιολογία στον γενικό πληθυσμό να ανέρχεται σε 4.000 άτομα (Ε.Ε.Π.Α.Α., χ.χ.). Εάν, λοιπόν, θέσουμε *επίπεδο εμπιστοσύνης* [confidence level] 90%, και συμπληρώσουμε το μέγεθος του δείγματός μας αλλά και το ανωτέρω υπολογισθέν μέγεθος πληθυσμού, λαμβάνουμε *διάστημα εμπιστοσύνης* [confidence interval] με ποσοστό 25,27 %, το οποίο και πρέπει να συνυπολογίσουμε στους ερευνητικούς μας περιορισμούς [βλ. παρακάτω, εν. 6].

⁴⁸ Για την πλειονότητα των παιδιών που συμμετείχε στην έρευνά μας ισχύει η γραπτή διάγνωση της ΔΑΦ, εκπεφρασμένης με χαρακτηριστικά υψηλής λειτουργικότητας· σε δύο, πάντως, περιπτώσεις, που μάλιστα, αφορούσαν τις μικρότερες ηλικίες, αν και απουσίαζε επίσημη γνωμάτευση, τα εμφανιζόμενα χαρακτηριστικά συνιστούσαν ισχυρή μαρτυρία υπέρ κοινής διάγνωσης [για την αντιστοιχία μεταξύ της παλαιότερης διαγνωστικής ορολογίας και των πρόσφατων διαφοροποιήσεών της, βλ. την επόμενη υποσημείωση [σημ. 48].

⁴⁹ Η ονοματολογία των διαγνωστικών κριτηρίων του αυτιστικού φάσματος υπέστη διαφοροποιήσεις οι οποίες και παρουσιάστηκαν στην τελευταία έκδοση του διαγνωστικού εργαλείου DSM (DSM-V [2013]). Στην προκειμένη έκδοση, ο όρος *Διάχυτη Αναπτυξιακή Διαταραχή* αντικαθίσταται από τον όρο *Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος*, και οι διαγνωστικές κατηγορίες *Αυτισμός*, *Σύνδρομο Άσπεργκερ* και *ΔΑΔ-μη άλλως προσδιοριζόμενη* πλέον δεν χρησιμοποιούνταν. Αντί αυτών, έγινε εστίαση στη βαρύτητα εκδήλωσης των συμπτωμάτων, για την οποία ισχύει η εξής διάκριση: «Επίπεδο 3 – *Ανάγκη ιδιαίτερης ενισχυμένης υποστήριξης* [σοβαρές δυσκολίες στην κοινωνικοποίηση και την ευελιξία], Επίπεδο 2 – *Ανάγκη ενισχυμένης υποστήριξης* [[αξιοσημείωτες δυσκολίες], και Επίπεδο 1 – *Ανάγκη υποστήριξης*» (Roth, 2014).

⁵⁰ Σε μια προσπάθεια παροχής αναλυτικότερης ενημέρωσης σχετικά με το προφίλ των μαθητών, κρίνουμε σκόπιμη τη σκιαγράφηση της κοινωνικής τους ταυτότητας. Πρόκειται για παιδιά ελλήνων μεταναστών, δεύτερης ή και τρίτης γενιάς, των οποίων τα γλωσσικά ερεθίσματα του στενότερου περιβάλλοντος είναι κατεξοχήν συνδεδεμένα με τη χώρα υποδοχής τους [Αμερική]. Ως προς την εκπαιδευτική τους πορεία, συμμετέχοντας κανονικά στο αμερικανικό σύστημα εκπαίδευσης, παρακολουθούν παράλληλα εβδομαδιαία μαθήματα της Νέας Ελληνικής, με ύλη προερχόμενο από τα αναλυτικά προγράμματα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Η πρωτοκαθεδρία, πάντως, της αμερικανικής εκπαίδευσης, αλλά και ο προκειμένος βαθμός συχνότητας των μαθημάτων, διαμορφώνουν το πλαίσιο για την αποτίμησή της γλωσσικής τους ικανότητας όχι μονομερώς ως *άριστης*, αλλά περιγραφόμενης στο φάσμα του επιπέδου Γ.

⁵¹ Εξαιτίας των ηλικιών των ατόμων που κατέστη τελικά δυνατόν να συγκεντρωθούν, αποφασίστηκε η διάκριση σε ηλικιακές υποομάδες, και η εσωτερική αλλά και η αναμεταξύ των ομάδων διερευνητική σύγκριση, να πραγματοποιηθεί μόνο για την ερευνητική ομάδα των ατόμων με αυτισμό και την ομάδα ελέγχου.

3.2.2 Στρατηγική δειγματοληψίας και αξιοποίηση μεθοδικού εργαλείου

Ως -επί μέρους- μείζων προβληματισμός κάθε ερευνητικής προσπάθειας τίθεται η ανεύρεση του μεθοδικά κατάλληλου εργαλείου για τη λήψη των δεδομένων, για την επιλογή του οποίου, πέρα από τη συνολικότερη σκοποθεσία, εύλογο να λαμβάνεται υπόψιν και η επιλεχθείσα δειγματοληπτική στρατηγική.

Τα υπό εξέταση πληθυσμικά σύνολα έχουν επιλεγεί δυνάμει κριτηρίων που επιδρούν σε δύο επίπεδα: η κάθε ομάδα [αυτή των παιδιών με ΔΑΦ και των αλλόγλωσσων μαθητών] έχει εσωτερική *ομοιομορφία* και, παράλληλα, αναμεταξύ τους, *ανομοιογένεια*. Τα δύο, συνεπώς, ομοιογενή δείγματα [homogeneous samples] εξετάζονται αντιπαραβολικά, με κατεύθυνση τη διαμόρφωση μιας *δειγματοληψίας μέγιστης ποικιλίας-ανομοιογένειας* [maximum variation heterogeneity sampling]. Η επιδιώξη, πάντως, αυτή αντιστικτικής εξέτασης των δειγμάτων θέτει εξαρχής σαν προϋπόθεση την ισομερή παρουσία και κοινών χαρακτηριστικών μεταξύ των δειγμάτων, στο πλαίσιο δειγματοληψίας με *στρωματοποιημένη* στόχευση. Στην έρευνά μας, η στρωματοποίηση κατεστάθη δυνατή με βάση, αφενός, τον αριθμό των συμμετεχόντων, αφετέρου, το επιλεγέν ηλικιακό φάσμα⁵².

Η προβαλλόμενη ανάγκη για επίτευξη ενός κοινού μοτίβου έγινε, επίσης, απόπειρα να ικανοποιηθεί και από την κατασκευή ενός ίδιου, και για τις δύο ερευνητικές ομάδες, ερωτηματολογίου⁵³, όπου έχουν ληφθεί υπόψιν, από τη μία, οι επιμέρους ανάγκες των συγκεκριμένων ομάδων, και, από την άλλη, οι απαιτήσεις που θέτει η φύση του υπό διερεύνηση ζητήματος.

Το εν λόγω ερωτηματολόγιο, που συνιστά *Γραπτό Ερωτηματολόγιο Παραγωγής* [στο εξής ΓΕΠ], φέρει τη μορφή ενός ιδιότυπου ημερολογίου [«σημειωματάριο καθημερινών δραστηριοτήτων»]. Στα όριά του απαντούν δεκατέσσερις συνομιλιακές περιστάσεις από την -τυπική- καθημερινότητα ενός μαθητή, οι οποίες και συνοδεύονται από ισάριθμο εικονογραφικό υλικό, όπου απεικονίζεται η κεντρική στόχευση της συνομιλίας. Καλείται, στο πλαίσιό τους, το υποκείμενο να καταγράψει το δικό του εκφώνημα απέναντι στον εκάστοτε συνομιλητή, το περιεχόμενο του οποίου καθορίζουν, αφενός, το περιγραφόμενο περιστατικό, αφετέρου, οι κοινωνικοί ρόλοι των προσώπων αυτών⁵⁴. Οχτώ από τις προκείμενες περιστάσεις αποσκοπούν στη διατύπωση αιτήματος, δύο στην εκφορά *αιτημάτων εμπορικής συνδιαλλαγής* [service encounter requests], μία έχει τεθεί έτσι ώστε να οδηγεί σε απάντηση σε

⁵² Βλ. και την προηγούμενη υποενότητα [3.2.1], για τις ταυτοτικές λεπτομέρειες του δείγματος.

⁵³ Το χρησιμοποιηθέν ερωτηματολόγιο παρατίθεται στο Παράρτημα της παρούσας εργασίας.

⁵⁴ Για τον συσχετιστικό πίνακα των κοινωνικών ρόλων, βλ. Παράρτημα.

αίτημα, ενώ η παρουσία των υπολοίπων -σε ρόλο *ερωτήσεων ακυρωτικών* ή *ερωτήσεων-«παγίδων»*⁵⁵-, απαντώντας στην ανάγκη για έλεγχο της δυνατότητας διατύπωσης αιτήματος, έχουν πιο διευρυμένη αναφορά ως προς το φάσμα των γλωσσικών πράξεων [συνδέονται με τις *εκφραστικές* και τις *δεσμευτικές*]. Το ερωτηματολόγιο ολοκληρώνεται με την καταγραφή μιας γενικής αξιολόγησης της ημέρας, με επιδίωξη τη διατύπωση *δηλωτικής γλωσσικής πράξης* [όπου κάλλιστα υπάρχει πλαίσιο και για την εκφορά εκφραστικής].

Την επιλογή του συγκεκριμένου μεθοδικού εργαλείου -δημοφιλούς στον ερευνητικό χώρο των αιτημάτων⁵⁶- την υπαγόρευσαν τόσο το περίγραμμα της έρευνάς μας, όσο και η ευρεία λειτουργικότητα της μεθόδου αυτής καθ'αυτήν. Ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα του ΓΕΠ είναι η επίτευξη ενός πιο εστιασμένου και ουσιαστικού εκφωνήματος ως απάντησης στο εκάστοτε περιγραφόμενο περιστατικό. Ισχύει για τα ΓΕΠ, σύμφωνα και με τις Beebe και Cummings, ότι προδιαθέτουν το να «χαρακτηρίζεται [η απάντηση] από λιγότερο διαπραγματευτικό και αντισταθμιστικό πνεύμα, λιγότερη επανάληψη, λιγότερη επεξεργασία, λιγότερη ποικιλία και αναμφισβήτητα λιγότερη ποσότητα λόγου» (Beebe & Cummings, 2006, σ. 71). Τυχόν βερμπαλισμούς που θα συνεπάγονταν το ηλικιακό φάσμα των υποψηφίων, αλλά και η αναφορά σε οικείες στους μαθητές-υποψηφίους, καθημερινές περιστάσεις -σε περίπτωση συνεντευξιακού διαλόγου-, αποφεύγονται με την αξιοποίηση του ΓΕΠ.

Με το ερευνητικό βλέμμα μας στραμμένο στην εκμαίευση του ποσοστού ικανότητας των υποψηφίων για παραγωγή συγκεκριμένων γλωσσικών δομών, δηλαδή επιδιώκοντας το να διαπιστωθεί η *γλωσσική τους ικανότητα* [competence] στο πραγματολογικό πεδίο της διατύπωσης αιτημάτων και όχι απλώς η κατά περίπτωση *γλωσσική επιτέλεση* [performance], αξιοποιούμε επί τούτω την εν λόγω μέθοδο. Η εξασφάλιση *ελεγχόμενων συνθηκών* μέσα από την κατάλληλη διαμόρφωση του περιεχομένου ενός ΓΕΠ παρωθεί στη λειτουργία της μεθόδου ως εργαλείου εξέτασης «[περισσότερο του] τι οι υποψήφιοι γνωρίζουν, παρά του πώς χρησιμοποιούν την ικανότητά τους για την αλληλεπίδραση με τον συνομιλητή τους» (Félix-Brasdefer, 2010, στο Economidou-Kogetsidis, 2013, σ. 23). Με τη βοήθεια του εργαλείου αυτού, ο ερευνητής είναι σε θέση να διαπιστώσει την *πραγματογλωσσολογική* και *κοινωνιοπραγματολογική γνώση* των ομιλητών, ελέγχοντας τα όσα οι ομιλητές

⁵⁵ Για τον όρο βλ. Βάμβουκας, ό.π., σ. 250.

⁵⁶ Οι Beebe και Cummings αναφέρονται στην αξιοποίηση του εργαλείου αυτού στην έρευνα των γλωσσικών πράξεων, και δη και στη σε διαπολιτισμικό ορίζοντα, παραθέτοντας, συν τοις άλλοις, τις εξής αναφορές σε ερευνητικές πράξεις: Bluk-Kulka, 1982· Olshtain, 1983· Blum-Kulka - House - Kasper, 1989 κ.ά. [στο Beebe & Cummings, 2006, σ. 65].

τείνουν να θεωρούν ως «πραγματολογικά κατάλληλη γλωσσολογική συμπεριφορά» (Woodfield και Economidou-Kogetsidis, 2010, στο Economidou-Kogetsidis, ό.π., σ. 22).

Τα ΓΕΠ προσφέρουν αυτήν την πρόσβαση στην πραγματολογική ικανότητα των ομιλητών, παρέχοντας δεδομένα για τις υπό χρήση *στρατηγικές* και το επίπεδο της *μορφικής κατάκτησης*, «μέσω των οποίων μπορούν να υλοποιηθούν οι επικοινωνιακές πράξεις» (Kasper and Rose, 2002, στο Economidou-Kogetsidis, ό.π., σ. 34), ώστε να καθίστανται τελικά αξιόλογες μέθοδοι στο προκείμενο ερευνητικό πεδίο. Δεόν να υπογραμμιστεί ότι η επικριτική στάση απέναντι στο συγκεκριμένο εργαλείο είναι συχνή⁵⁷, ωστόσο, όπως ήδη αναλύσαμε, τα πλεονεκτήματα της μεθόδου είναι επαρκή και, συνυπολογίζοντας τη λειτουργία του ως «μοναδικού τρόπου ταχείας συλλογής σημαντικού αριθμού δεδομένων σχετικά με συγκεκριμένες γλωσσικές πράξεις» (Martí, 2006, στο Μπέλλα, 2011, σ. 270), η αξιοποίησή του αποτελεί, κατά το μάλλον ή ήττον, μονοδρομική επιλογή. Με τη μέθοδο αυτή, άλλωστε, έχει πειραματικά αποδειχθεί ότι μπορεί ικανά να ψηλαφιστεί η σφαίρα του φυσικού λόγου, όπως υποστηρίζεται στην Economidou-Kogetsidis, όπου και τονίζεται ότι είναι δυνατόν τα ΓΕΠ να συμβάλουν στη δημιουργία μιας «βασικής ταξινόμησης των σημασιολογικών επιλογών και στρατηγικών, οι οποίες και [τελικά] θα απαντήσουν στη φυσική ομιλία» (Wolfson et al., 1989, στο Economidou-Kogetsidis, ό.π., σ. 34).

Η από κοινού αξιοποίηση του ΓΕΠ και στις δύο ερευνητικές ομάδες -παρά τα ειδικά, ως και συγκριτικά αποκλίνοντα, χαρακτηριστικά της καθεμίας- είναι μεθοδικά τεκμηριωμένα, αλλά και λειτουργικά λυσιτελής. Για τη διερεύνηση των δεξιοτήτων των παιδιών με αυτισμό στην κοινωνική διεπίδραση, οι συνήθειες μέθοδοι που χρησιμοποιούνται περιλαμβάνουν *τυποποιημένα εργαλεία* (όπως, π.χ., τη *Δοκιμασία του Πραγματολογικού Λόγου* [Test of Pragmatics Language [Phelps-Terasaki & Phelps-Gunn, 1992]], *εκθετικούς καταλόγους γονέων* [parent report checklists] (π.χ., *Λίστα Ελέγχου-2 για την Επικοινωνία των Παιδιών* [Children's Communication Checklist-2 [Bishop, 2003]] και *αναφορικά δελτία εκπαιδευτικών* (π.χ., Σύστημα Αξιολόγησης Κοινωνικών Δεξιοτήτων [Social Skills Rating System [Gresham & Elliott, 1990] (Donaldson & Olswang, ό.π., σ. 298). Η επιλογή του ΓΕΠ συνδυάζει

⁵⁷ Βλ. σχετικά, μεταξύ άλλων, και Manes και Wolfson, 1980· Kasper και Dahl, 1991, στο Beebe & Cummings, ό.π., σ. 65· Yuan, 2001, στο Μπέλλα, Σπ., ό.π., σ. 270· Rose, 1994, και Félix-Brasdefer, 2010, στο Μπέλλα, Σπ. Καθάρισε αμέσως την κουζίνα παρακαλώ! - Αιτήματα μαθητών της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας, σ. 270 [στο Lavidas, Nikolaos and Alexiou, Thomaï and Sougari, Areti-Maria (eds.), *Major Trends in Theoretical and Applied Linguistics*, Volume 3, 267-284. Versita Ltd, 78 York Street, London W1H 1DP, Great Britain.: Versita, 2014].

την αξιοποίηση ενός τυποποιημένου εργαλείου με τη δυνατότητα εξειδικευμένης διαμόρφωσης του περικειμενικού περιβάλλοντος. Το συνεπαγόμενο θετικό αποτέλεσμα αφορά το ότι απαντά ο σημαντικός για τον αυτισμό παράγοντας του περικειμένου⁵⁸, ενταταγμένος σε βιωματικά φιλικό κειμενικό περιβάλλον, μειώνοντας, κατά το δυνατόν, τις επιπτώσεις στα κίνητρα της κειμενικής πρόσληψης από τη χρήση φορμαλιστικά ακραιφνών δειγματοληπτικών εργαλείων. Το πλαίσιο, άλλωστε, διεξαγωγής της έρευνας, αλλά και οι χρονικοί της περιορισμοί, απέκλειαν την αξιοποίηση μεθόδων *δυναμικότερης διατίμησης*, τη μερική απόδοση της οποίας επιδιώξαμε να επιτύχουμε -όπως υποστηρίχθηκε- στη μορφική δόμηση του εργαλείου μας.

Τη δυνατότητα αυτή αξιοποίησης μιας τέτοιας μεθόδου επέτρεψε και η ταυτότητα της ερευνητικής ομάδας των παιδιών με ΔΑΦ, που αποτελούταν από άτομα με *υψηλή λειτουργική δεινότητα*⁵⁹. Η παρουσία του προκείμενου χαρακτηριστικού ήταν αναγκαία, ούτως ώστε να κατασταθεί δυνατή η επίδοση ενός κοινού εργαλείου μεταξύ των ομάδων και να παρασχεθεί ένα ακόμη ισχυρό ομοιογενετικό στοιχείο, γεγονός ιδιαίτερα επωφελές για τον αντικειμενικό χαρακτήρα του ερευνητικού μας συσχετισμού. Ο διαπιστωμένος επαρκής βαθμός κατανόησης των περιγραφών του ερωτηματολογίου, αφενός, κατά την προγενέστερη διάρκεια ελέγχου του, αλλά και, αφετέρου, κατά την ίδια τη διαδικασία επίδοσής του στο σύνολο των ομάδων, συνιστά ικανοποιητικό δείγμα ασφάλειας της εν λόγω επιλογής μας.

Παρέχοντας, πλέον, μια ακόμη πιο εξειδικευμένη απεικόνιση του τρόπου διαμόρφωσης καθαυτό του χρησιμοποιηθέντος ερωτηματολογίου, υπογραμμίζουμε ότι η φιλοσοφία του χαρακτηρίζεται από την τάση να *ντυθούν* τα περιγραφόμενα περιστατικά από ένα -κατά το δυνατόν- ρεαλιστικά πιστότερο ένδυμα, με παράλληλη πάντοτε επιδίωξη το να μην απεμπολείται η δυνατότητα συστηματικής συγκέντρωσης απτών δεδομένων. Λαμβάνοντας και λειτουργικά υπόψιν το ηλικιακό φάσμα των συμμετεχόντων, θελήσαμε να επιτύχουμε, με την αξιοποίηση ενός πιο *φιλικού* περιβάλλοντος στην προβολή των συνομιλιακών καταστάσεων και μέσω της πολυτροπικής τους υποστήριξης, την ενδυνάμωση του βιωματικού στοιχείου στην όλη διαδικασία, με βασικό προσανατολισμό τη δημιουργία αυθεντικότερων επικοινωνιακών συνθηκών. Σταθερή, πάντως, κατεύθυνσή μας συνέστησε η ενσωμάτωση στο προβαλλόμενο επικοινωνιακό μοντέλο των κατάλληλων αναφορών,

⁵⁸ Για τον ρόλο του περικειμένου ως υπόβαθρου για την αρτιότερη κειμενική πρόσληψη στα άτομα με αυτισμό, βλ. ανωτέρω, *Αιτήματα και ΔΑΦ* [υπ. 2.3.1, σ. 25].

⁵⁹ Για την αντιστοίχιση των περιγραφικών κριτηρίων με τα συγχρονικά καθιερωμένα, βλ. ανωτέρω, σημ. 47.

με στόχο την επιτυχή περιγραφική ανάδειξη των κοινωνικών ρόλων των εκάστοτε συνομιλητών.

Σχολιάζοντας, τέλος, τον αριθμό των ερωτήσεων που επιλέχθηκε να αξιοποιηθούν, αυτός της διατύπωσης των δέκα αιτημάτων από τα ερευνητικά υποκείμενα εκλήφθηκε ως ελάχιστος επαρκής. Στο πλήθος αυτό των περιστατικών επιδιώχθηκε, πρώτον, η διεξοδικότερη εξέταση των κοινωνικών ρόλων υπό το πρίσμα συνδυασμού των δομικών τους παραγόντων [οικειότητα, απόσταση, κοινωνική ισχύς], δεύτερον, η απαίτηση για εξασφάλιση ποσοτικά επαρκούς αριθμού δεδομένων για πιο εμπειριστατωμένες στατιστικές αναλύσεις, καθώς και, τρίτον, η βούλησή μας - που τίθεται αντισταθμιστικά ως προς το προηγούμενο κίνητρο- να μην αποθαρρύνουμε τον υποψήφιο εξαιτίας υπερμεγέθους πλήθους υποβληθεισών ερωτήσεων. Να επισημανθεί, επίσης, ότι η ποικιλία στα είδη γλωσσικών πράξεων που με τη σειρά τους παρέχουν οι τέσσερις ακυρωτικές ερωτήσεις, εντάσσονται - πέρα από τον καθαυτόν ελεγκτικό τους ρόλο- στο πλαίσιο επιθυμίας για αδρή συνεξέταση των εν λόγω περιπτώσεων.

3.2.3 Μέθοδοι επεξεργασίας δεδομένων

Για την ποσοτική προσέγγιση και επεξεργασία των συλλεχθέντων δεδομένων μας χρησιμοποιήθηκε, όπως έχει ειπωθεί, το στατιστικό πρόγραμμα ανάλυσης SPSS [2011, 20^η έκδοση]. Η καταχώριση των δεδομένων υλοποιήθηκε μετά την οργάνωσή τους βάσει του μοντέλου της Blum-Kulka⁶⁰, στα όρια μιας απόπειρας μετατροπής της εκφωνηματικής μορφής των απαντήσεων σε ποσοτικοποιημένα σύνολα. Απαντώντας, μάλιστα, στην ανάγκη να ληφθούν υπόψιν οι υπολανθάνοντες κοινωνικοί ρόλοι των σεναρίων, ομαδοποιήσαμε τα σενάρια με κριτήριο, αφενός μεν την οικειότητα, αφετέρου δε την απόσταση μεταξύ των συνομιλούντων προσώπων⁶¹, ομαδοποίηση την οποία εφαρμόσαμε και στις υποενότητες της μεταβλητής στο SPSS για τις στρατηγικές ευγένειας, αθροίζοντας αντιστοίχως τις συχνότητες των στρατηγικών ξεχωριστά για κάθε διαμορφωμένη ομάδα.

Το επόμενο βήμα, αυτό δηλαδή του ελέγχου της κανονικής κατανομής [normal distribution] των μεταβλητών μας, εν προκειμένω των εξαρτημένων, πραγματοποιήθηκε μέσω του τυπικού τεστ κανονικότητας των Kolmogorov-Smirnov

⁶⁰ Για την περιγραφή του μοντέλου, βλ. ανωτέρω, σσ. 14-19 [περιλαμβάνονται στην υπ. 2.1.2 [Εμβαθύνοντας στις κατευθυντικές γλωσσικές πράξεις - Η περίπτωση των αιτημάτων και η αποδόμησή τους]].

⁶¹ Για την οργάνωση των κοινωνικών σχέσεων των σεναρίων με βάση την οικειότητα, την απόσταση και την κοινωνική ισχύ, βλ. τον αντίστοιχο πίνακα στο Παράρτημα.

[One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test]. Για την επιλογή μας αυτή, συνυπολογίσαμε, από τη μία, το μέγεθος του δείγματός μας [N=36], καθώς μικρότερο [N<20] επέβαλλε τη χρήση του τεστ Shapiro-Wilk, από την άλλη, τον *συντηρητικό* χαρακτήρα της μεθόδου, αφού το εργαλείο αυτό αξιοποιεί ιδιαίτερα αυστηρά κριτήρια για τη μέτρηση της κανονικότητας (Ρούσσος & Ευσταθίου, 2008, σ. 39).

Για τις μεταβλητές που διέπονταν από κανονική κατανομή αξιοποιήθηκε το *T-τεστ για ανεξάρτητα δείγματα*, που ανήκε ακριβώς στην κατηγορία των *παραμετρικών* τεστ, ενώ για την περίπτωση των μη κανονικών μεταβλητών έγινε χρήση του ισοδύναμου του *μη παραμετρικού* τεστ *Mann-Whitney U* (Ρούσσος & Ευσταθίου, ό.π., σ. 50· Νόβα-Καλτσούνη, 2006, σ. 218).

Από την ποσοτικοποίηση και ανάλυση στην ποιοτική αποδελτίωση, για να καταστήσουμε ακόμη πιο διαυγή την πρόθεσή μας για προσπέλαση των δεδομένων δυνάμει *ποιοτικών* συνιστωσών, θέτουμε ως ένα επιπρόσθετο κίνητρο την επιδίωξη ανάδειξης των κοινωνικών παραμέτρων μέσα από το σώμα των δεδομένων. Ως καταλληλότερη μέθοδος για τον συγκεκριμένο σκοπό έχει κριθεί -όπως έχει ειπωθεί⁶²- η *Κριτική Ανάλυση Λόγου*, η οποία συνιστά μια «προσέγγιση της ανάλυσης λόγου που εξετάζει τη γλώσσα ως κοινωνικό σημειωτικό σύστημα, ως ένα μέσο κοινωνικής πρακτικής που χρησιμοποιείται για αναπαράσταση και σημασιοδότηση» (Παγκουρέλια & Παπαδοπούλου, 2009, σ. 5). Η *κριτική διάσταση* που δίνει το παρών αποτελεί στην ουσία μια *ειδικού τύπου ανάλυση λόγου*, δηλαδή μια εξειδίκευση του ««πώς» χρησιμοποιείται η γλώσσα και ο λόγος, «από ποιους», «για ποιους λόγους» και «πότε»» (Bavelas κ.ά., 2002· Parker, 2004, στο Ιωσηφίδης, ό.π., σ. 151), η οποία και εκφράζεται ως διερεύνηση «τ[ων] ρητορικ[ών] διαστάσε[ων] ή τ[ων] πηγ[ών] της άσκησης εξουσίας και δύναμης, καθώς και των σχέσεων καταπίεσης, ανισότητας και εκμετάλλευσης (van Dijk, 1998· Beaugrande, 2006, στο Ιωσηφίδης, ό.π., σ. 152).

Η προκείμενη μέθοδος μπορεί, σε αυτό το πλαίσιο, να αξιοποιηθεί ως βασικό εργαλείο «ανίχνευση[ς] της ιδεολογίας, δηλαδή όχι μόνο αυτών που λέγονται σε ένα κείμενο, αλλά και αυτών που έχουν ειπωθεί αλλού και θεωρούνται δεδομένα» (Παγκουρέλια & Παπαδοπούλου, ό.π., σ. 5). Είναι γεγονός ότι οι εξουσιαστικές σχέσεις δεν ιχνηλατούνται απλώς στην ίδια τη γλώσσα και στη χρήση της, αλλά «ταυτόχρονα παράγονται και αναπαράγονται από το λόγο και τη γλώσσα» (Ιωσηφίδης, ό.π., σ. 152). Σε αυτό το πλαίσιο τίθεται και το θεωρητικό εφαλτήριο της ΚΑΛ, στα όρια του οποίου η διαφαινόμενη σχέση μεταξύ γλώσσας και κοινωνίας έχει καταρχήν *διαλεκτικό* χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι «δεν υπάρχει χρήση της

⁶² Βλ. ανωτέρω, *Εισαγωγή* [εν. 1, σ. 6].

γλώσσας που δεν εμπεριέχεται στην κοινωνία, όπως και δεν υπάρχουν σχέσεις μεταξύ γλώσσας και κοινωνίας που δεν συνειδητοποιούνται μέσω λεκτικής αλληλεπίδρασης» (Stubbs, 1983, στο Παγκουρέλια & Παπαδοπούλου, ό.π., σ. 5). Η ΚΑΛ, συνεπώς, δεν περιγράφεται απλώς ως μια ακόμη μέθοδος, αλλά συνιστά καθαυτήν, συγχρόνως, *θεωρία*, που, εν τέλει, προσφέρει «όχι απλώς μια περιγραφή και ερμηνεία της ομιλίας σε περικείμενο, αλλά [...] και μια εξήγηση του γιατί και του πώς λειτουργεί ο λόγος [στα συνομιλιακά αυτά περιβάλλοντα]» (Rogers, 2004, σ. 2).

Λόγω αυτής ακριβώς της λειτουργικής της πλευράς έχει επιλεγεί η ΚΑΛ για την αποτύπωση της ποιοτικής διάστασης στην ανάλυση των δεδομένων μας. Στα όρια, μάλιστα, του ερμηνευτικού πλαισίου που παρέχει θα αξιοποιηθούν και οι κοινωνικοί ρόλοι που ανιχνεύονται στις απεικονιζόμενες περιστάσεις του ερωτηματολογίου της έρευνας [βλ. παραπάνω, υπ. 3.2.2 [σ. 35]]. Διαχωρίζοντας, λοιπόν, τις δοθείσες απαντήσεις και των τριών ομάδων σε συγκρινόμενα σύνολα με κριτήριο τις τρεις παραμέτρους που δομούν τους ρόλους αυτούς [οικειότητα, απόσταση, κοινωνική ισχύς]⁶³, θα συνεξεταστούν οι δηλώσεις των υποψηφίων δυνάμει του *τρισδιάστατου* μοντέλου του Fairclough, που διακρίνεται στα εξής τρία επίπεδα: του *κειμένου*, της *γλωσσικής* και της *κοινωνικής πρακτικής* (Μπονίδης, 2009, σ. 8)⁶⁴.

Όσον αφορά το πρώτο επίπεδο, αυτό της κειμενικής ανάλυσης, περιλαμβάνει τη *γλωσσική ανάλυση*, όπου εξετάζονται η *συνοχή/συνεκτικότητα*, η *ευγένεια στον λόγο*⁶⁵, το *ήθος*, η *γραμματική* και το *λεξιλόγιο* (Μπονίδης, ό.π., σ. 9), καθώς και τη *διακειμενική ανάλυση*, όπου αναδεικνύεται η πληθώρα των διακειμενικών σχέσεων (Μπονίδης, ό.π., σ. 9). Εξειδικεύοντας στη γραμματική, επισημαίνουμε ότι εκεί απαντούν δύο σημαντικά στοιχεία, η *μεταβατικότητα* [transitivity] [τρόπος σύνδεσης ή μη των «συμβάντ[ων] και τ[ων] διαδικασι[ών] με τα υποκείμενα και τα αντικείμενα» (Phillips & Jørgensen, ό.π., σ. 155)] και η *τροπικότητα* [modality] [εξέταση της «οικειότητα[ς] ή τη[ς] ιδιαίτερη[ς] σύνδεση[ς] του ομιλητή με τη φράση που διατύπωσε» (Phillips & Jørgensen, ό.π., σ. 155)].

⁶³ Βλ. και Παράρτημα.

⁶⁴ Για μια διεξοδικότερη αναφορά στην εν γένει διαδικασία διεξαγωγής της ποιοτικής έρευνας, βλ. και Μπονίδης, Κ. (2004), *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας - Διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 100 [κ.εξ.].

⁶⁵ Το ζήτημα της γλωσσικής ευγένειας, εξεταζόμενο υπό το πρίσμα των αξιοποιούμενων στρατηγικών ευγένειας, μας έχει ήδη απασχολήσει στην ποσοτική προσέγγιση των αιτημάτων. Στα όρια της ΚΑΛ, το επαναπραγματευόμαστε, λαμβάνοντας υπόψιν και την ηλικιακή παράμετρο των συμμετεχόντων. Για την όλη διαδικασία αξιοποιείται η *Ανάλυση Διακύμανσης Διπλής Κατεύθυνσης για ανεξάρτητα δείγματα* [Two-Way Anova between subjects].

Ως προς το δεύτερο επίπεδο -γλωσσική πρακτική-, διακρίνουμε τη *διακειμενική ανάλυση* [εστίαση στην «ιδιότητα των κειμένων να αποτελούνται από τμήματα άλλων, προηγούμενων κειμένων» (Μπονίδης, ό.π., σ. 8)], τη *συνοχή* [ανάλυση της *πρόσληψης* του κειμένου (Μπονίδης, ό.π., σ. 8)] και τις *συνθήκες πρακτικών του λόγου*, «με τις οποίες αναλύ[ονται] [οι] κοινωνικές πρακτικές της παραγωγής του κειμένου» (Μπονίδης, ό.π., σ. 8). Στο τρίτο, τέλος, επίπεδο -κοινωνική πρακτική-, αναλύονται «[οι] ευρύτερες κοινωνικές πρακτικές του λόγου που συμβάλλουν στην παραγωγή, την αναπαραγωγή και τη μεταβολή των κοινωνικών σχέσεων, και [οι] μορφές ιδεολογίας ως κατασκευ[ές] της πραγματικότητας» (Μπονίδης, ό.π., σ. 9).

Κεντρική κατεύθυνση στην απόπειρά μας αυτή αποτελεί το να απεικονιστούν - με τον τρόπο με τον οποίο το καθένα από τα δημιουργηθέντα σύνολα το επιτρέπει- τα στερεοτυπικά σχήματα που ενυπάρχουν στη συνείδηση των ομιλητών, δυνάμει των οποίων έχει οργανωθεί η πληθώρα των αποκτειθεισών πληροφοριών της περιβάλλουσας πραγματικότητας. Υπερβαίνοντας τη διαπιστώμενη, για την περίπτωση της ΚΑΛ, *ανυπαρξία* σαφούς μεθοδικού πλαισίου (Παγκουρέλια & Παπαδοπούλου, 2007, σ. 608), επικεντρωνόμαστε στην ανάλυσή μας στην αντιστικτική επεξεργασία των απαντήσεων, λαμβάνοντας υπόψιν, αφενός μεν, τα συνεπαγόμενα ατομικά χαρακτηριστικά, αφετέρου δε, τα ευρύτερα κοινωνικά ερεθίσματα των περιβαλλόντων δράσης των υποκειμένων. Απώτερη πρόθεσή μας συνιστά η εξαγωγή τελικών συμπερασμάτων υπό το φως αρχών από τη φουκωική *αρχαιολογία*, ώστε η όλη *ανάλυση του λόγου* και των *στοιχείων* του να αποκαλύψει, μέσα από «τα αντικείμενα, [τους] τρόπ[ους] απόφασης, [τις] έννοιες και [τις] θεματικές επιλογές [...] [την] κανονικότητα των *αποφάνσεων* (énoncés), που απαρτίζουν τον λόγο μιας εποχής» (Κουράκης, 1976, σ. 417).

3.3 Ερευνητικό χρονολόγιο

3.3.1 Προπαρασκευαστική περίοδος της έρευνας

Οι απαιτήσεις τις οποίες η έρευνα καθαυτήν έθετε απέρρεαν καταρχήν από την κεντρική της επιδίωξη: η γεφύρωση των εκ πρώτης όψεως ασύμβατων μεταξύ τους ερευνητικών ομάδων καθιστούσε αναγκαία την -όσο το δυνατόν αυστηρότερη- αντίστιξη των τυχόν κοινών τους τόπων κατά την έκθεσή τους σε κοινό πυρήνα λεκτικών ερεθισμάτων. Με σταθερή αυτή μας την επιδίωξη επιβεβαίωσης ενός λειτουργικού συσχετισμού μεταξύ κοινών λεκτικών εκδηλώσεων αλλά διαφορετικού εφελτηρίου, την εύλογη ανάγκη γνωστικής ενίσχυσης την ικανοποίησε η κατά το δυνατόν συστηματικότερη χειροδιαλογή των κατάλληλων εγχειριδίων, αλλά και η

σφαιρική αποδελτίωση άρθρων. Για την αναζήτηση του εν λόγω υλικού αξιοποιήθηκαν διαδικτυακές βάσεις δεδομένων, με γενικότερο ή εξειδικευμένα ιατρικό περιεχόμενο.

Η επί τούτω επιλογή των ηλικιακών ορίων, με βάση ακριβώς τις ερευνητικές επιδιώξεις [βλ. ανωτέρω, *Εισαγωγή*, σ. 4] δημιουργούσε συνακόλουθα, ως επόμενη υποχρέωση, τη δημιουργία ενός ερωτηματολογίου, ως απότοκο θεωρητικών κατευθύνσεων, αλλά και, όπως παραπάνω τονίστηκε [βλ. προηγούμενη υποενότητα], εξειδικευμένων αναγκών των υπό μελέτη ομάδων. Μετά τη διαμόρφωση και την έγκρισή του, δόθηκε για τον ερευνητικό του έλεγχο σε δεκαμελή ομάδα φυσικών ομιλητών, μαθητών των τελευταίων τάξεων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στην τελική του μορφή δόθηκε στις αρχές Ιούνη, στην ερευνητική ομάδα, καταρχάς, των παιδιών με ΔΑΦ. Η έρευνα έγινε στο κέντρο ειδικής αγωγής *Προσέγγιση*, με επιτόπια ατομική επίδοση του ερωτηματολογίου. Από δύο υποψηφίους το υλικό συλλέχθηκε κατόπιν ηχογραφήσεως των μαθητών, με τη βοήθεια του διδακτικού προσωπικού του κέντρου.

Η συλλογή των δεδομένων των αλλόγλωσσων μαθητών πραγματοποιήθηκε μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, διαδικασία η οποία εφαρμόστηκε και για την ομάδα ελέγχου των φυσικών ομιλητών. Για την επιλογή τους, κινητοποιήθηκαν μέλη της τοπικής εκπαιδευτικής κοινότητας, τα οποία εφάρμοσαν τις περιγραφόμενες παραμετρικές προδιαγραφές που περιλαμβάνει η έρευνά μας.

3.3.2 Ερευνητική απόπειρα

Όσον αφορά την έρευνα στα παιδιά με ΔΑΦ, τα ερωτηματολόγια δόθηκαν κατά τη διάρκεια των συνεδριών, με προσωπική επαφή του ερευνητή με τα υποκείμενα. Πέρα από τις αρχικές κατευθύνσεις, δόθηκε, όπου απαιτούταν, ανατροφοδότηση κατά τη διάρκεια της ίδιας της διαδικασίας, η οποία κατά κύριο λόγο αφορούσε επεξήγηση λέξεων για την καλύτερη συνολικότερη πρόσληψη του εκάστοτε νοήματος. Βασική παράμετρος για τη λήψη εγκυρότερων δεδομένων ήταν η αποφυγή αναφοράς στα περιστατικά με τρόπο που να καταδείκνυε την απαίτηση για διατύπωση αιτήματος. Σε περιπτώσεις, κρίθηκε απαραίτητη η προώθηση του ερωτηματολογίου από την εκεί επιβλέπουσα λογοθεραπεύτρια.

Η λήψη των ερωτηματολογίων από τους αλλόγλωσσους υλοποιήθηκε, όπως ειπώθηκε, μακρόθεν, με κύρια πηγή τις μαθήτριες και τους μαθητές ελληνικού σχολείου της ομογένειας στην Ουάσιγκτον, μέσω αποστολής ηλεκτρονικών μηνυμάτων στους υποψηφίους και ανταπαντήσεών τους με συμπληρωμένες τις

φόρμες. Με τον ίδιο τρόπο έλαβε χώρα και η λήψη των απαντήσεων από τους φυσικούς ομιλητές, το σύνολο των οποίων συνιστούσε μαθητικό κοινό από το Ηράκλειο της Κρήτης.

3.3.3 Περαιτέρω κατευθύνσεις στην ανάλυση των ερευνητικών αποτελεσμάτων

Μετά τη συγκέντρωση και τη συνολική ψηφιοποίηση των ερευνητικών δεδομένων, επιλέχθηκε για τη συστηματική τους επεξεργασία η *αποδόμηση* των απαντήσεων, έχοντας ληφθεί υπόψιν η διάκριση του κειμενικού σώματος των αιτημάτων σε συστατικά, δυνάμει των μοντέλων των Blum-Kulka et al., 1989, Sifianou, 1989 και Trosborg, 1995 [στο Bella, 2012b, σ. 1918], όπως και των Economidou-Kogetsidis, 2008, 2009 και Woodfield και Economidou-Kogetsidis, 2010 [στο Economidou-Kogetsidis, 2013, σ. 28]⁶⁶. Η προκείμενη διάκριση παρείχε τη δεξαμενή προέλευσης των μεταβλητών, για τον πολύπλευρο στατιστικό συσχετισμό των οποίων ακολουθήθηκε η αξιοποίηση των μεθοδικών εργαλείων που περιγράφηκαν σε προηγούμενη ενότητα [3.2.3 *Μέθοδοι επεξεργασίας δεδομένων*]. Η τελική ερμηνεία των αποτελεσμάτων, με στόχο την ανάδειξη αιτιακών διασυνδέσεων, έχει ενσωματώσει -ως εφελθτήριο- τις κατευθύνσεις της διεθνούς βιβλιογραφίας.

4. Αποτελέσματα

Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας, εύλογα ανταποκρινόμενη στη σειρά διατύπωσης των ερευνητικών μας ερωτημάτων [βλ. ανωτέρω, σ. 7 [υπ. 1]], υλοποιείται διαιρεμένη σε θεματικά αντίστοιχες με αυτά υποενότητες. Η προκείμενη διαίρεση έχει, επίσης, ακολουθηθεί στην επόμενη ενότητα των συμπερασμάτων, ώστε να κατασταθεί λειτουργικότερη η αντιπαραβολική τους διασύνδεση, με προφανή απώτερη στόχευση την ενίσχυση της διαφάνειας των ερμηνευτικών αποπειρών.

4.1 Ποσοτική ανάλυση

4.1.1 Στρατηγικές ευγένειας

4.1.1.1 Αθροιστική αποτίμηση

Στα όρια μιας πρώτης, συνολικής προβολής της συχνότητας χρήσης των τεσσάρων επιλογών στρατηγικής ευγένειας [*άμεσα, αρνητική ευγένεια, θετική ευγένεια, έμμεσα*]⁶⁷, παραπέμπουμε στον Πίνακα 1 [καθώς και στον δύο για την

⁶⁶ Για τη λεπτομερή αναφορά στην προταθείσα δομική ανάλυση των μοντέλων, βλ. ανωτέρω, *Θεωρητικό υπόβαθρο*, υπ. 2.1.2 [σ. 15 κ.εξ.].

⁶⁷ Για τις στρατηγικές ευγένειας, βλ. και ανωτέρω, σ. 19 κ.εξ. [υπ. 2.2, *Γλωσσική ευγένεια*].

αποκωδικοποίηση των ταυτοτήτων], τον οποίο και ακολούθως αναλύουμε περιγραφικά.

Πίνακας 1

Ταυτότητα	Ηλικιακό φάσμα	Άμεσα [χωρίς λεκτική αποζημίωση]	Αρνητική ευγένεια [Άμεσα (με λεκτική αποζημίωση)]	Θετική ευγένεια [Άμεσα (με λεκτική αποζημίωση)]	Έμμεσα
0	6	7	0	0	2
0	7	0	8	2	1
0	7	0	8	1	2
0	7	4	4	3	0
0	8	4	7	0	0
0	11	0	10	1	0
0	11	0	9	1	1
0	12	3	4	4	0
0	9	2	6	0	3
0	9	0	8	3	0
ΣΥΝΟΛΟ		20	64	15	9
1	10	0	7	4	0
1	12	0	8	3	0
1	12	0	8	2	1
1	12	0	7	4	0
1	14	0	6	5	0
1	13	0	9	0	0
1	12	0	6	5	0
1	12	0	7	4	0
1	12	0	8	3	0
1	14	0	8	3	0
1	10	0	8	3	0
1	12	0	8	3	0
1	12	0	8	2	0
1	12	1	6	4	0
ΣΥΝΟΛΟ		1	104	45	1
2	7	0	7	3	1
2	10	0	8	3	0
2	11	0	9	2	0
2	12	1	6	2	1
2	8	0	8	3	0
2	8	0	9	2	0
2	12	0	11	0	0
2	9	0	9	2	0
2	9	0	10	1	0
2	9	2	7	2	0
2	10	0	3	8	0

2	11	0	5	6	0
ΣΥΝΟΛΟ		3	92	34	2

Πίνακας 2

Κωδικός ταυτότητας	Ομάδα
0	παιδιά με αυτισμό
1	μαθητές της Ελληνικής ως Γ2
2	ομάδα ελέγχου

Όσον αφορά, καταρχάς, την πρώτη ομάδα [παιδιά με αυτισμό], με συνολικό άθροισμα στρατηγικών 108, εμφανίζουν -αντιστοίχως με τα τέσσερα είδη- σχετικές συχνότητες 18,52, 59,26, 13,89 και 8,33%. Η δεύτερη ομάδα [μαθητές της Ελληνικής ως Γ2] έχει συνολικό άθροισμα 151, ενώ διαμορφώνει αντιστοίχως τις σχετικές της συχνότητες ως εξής: 0,66, 68,87, 29,80 και 0,66%. Για την τρίτη ομάδα [ομάδα ελέγχου] ισχύουν αναλογικά: 131 και 2,29, 70,23, 25,95 και 1,53%.

Εάν, τώρα, τοποθετήσουμε σε σειρά τις σχετικές συχνότητες με βάση την εκάστοτε επιλογή στρατηγικής και έχοντας σε παρένθεση την ομάδα από όπου η συχνότητα προέρχεται, έχουμε ως αποτέλεσμα τις εξής ακολουθίες (τιμές επί τοις %):

Πίνακας 3

ΑΜΕΣΑ	18,59(0) > 2,29(2) > 0,66(1)
ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΕΥΓΕΝΕΙΑ	70,23(2) > 68,87(1) > 59,26 (0)
ΘΕΤΙΚΗ ΕΥΓΕΝΕΙΑ	29,80(1) > 25,95(2) > 13,89(0)
ΕΜΜΕΣΑ	8,33(0) > 1,53(2) > 0,66(1)

Η ομάδα των παιδιών με αυτισμό, συμπερασματικά, κυριαρχεί -με ικανή διαφορά- στην περίπτωση των άμεσων και έμμεσων στρατηγικών, ενώ έρχεται τελευταία στη χρήση αρνητικής και θετικής ευγένειας, όπου στη μεν πρώτη επικρατεί η ομάδα ελέγχου, στη δε δεύτερη η ομάδα των μαθητών της Ελληνικής ως Γ2, με μικρή, και στις δύο περιπτώσεις, διαφορά στα ποσοστά.

Για τη στατιστική ανάλυση των τιμών των προκείμενων σχετικών συχνοτήτων, αξιοποιήσαμε μια σειρά από παραμετρικά και μη τεστ, δυνάμει της κανονικότητας των υπό μελέτη μεταβλητών⁶⁸.

⁶⁸ Ο έλεγχος της κανονικότητας έχει πραγματοποιηθεί -όπως έχουμε τονίσει [βλ. παραπάνω, υπ. 3.2.3 Μέθοδοι επεξεργασίας δεδομένων [σ. 39]]- με την εφαρμογή του τυπικού τεστ κανονικότητας των Kolmogorov-Smirnov.

Όσον αφορά, καταρχάς, τα μη παραμετρικά τεστ, στατιστική σημαντικότητα μας έδωσαν, και στην περίπτωση της αμεσότητας, αλλά και της εμμεσότητας, οι συσχετίσεις των μετρήσεων ανάμεσα στα παιδιά με αυτισμό και στους αλλόγλωσσους μαθητές ($U=37,5$, $p=,056$ και $U=38,5$, $p=0,015$).

Περνώντας στα παραμετρικά [*T-test για ανεξάρτητα δείγματα*], καταρχάς για τη μεταβλητή της αρνητικής ευγένειας, ελέγξαμε τη διαφορά μεταξύ των μέσων όρων [6,40 και 7,43, άρα |1,03|], καθώς και τη στατιστική σημαντικότητα [$p_{(22)}=0,004$] του τεστ Levene. Αν και η διαπιστωμένη απόκλιση ανάμεσα στους μέσους όρους είναι οριακά ανεκτή, λαμβάνοντας συνδυαστικά υπόψιν την τιμή του κριτηρίου Levene, που είναι μικρότερη από 0,05, κατευθυνόμαστε στην εκτέλεση και του αντιστοίχου μη παραμετρικού τεστ για την προκειμένη μεταβλητή (Νόβα-Καλτσούνη, 2006, σσ. 167-168· Ρούσσοι & Ευσταθίου, 2008, σ. 39), το οποίο, όμως, δεν καταλήγει σε στατιστική σημαντικότητα ($U=62$, $p=,625$).

Συνεχίζουμε στις στρατηγικές αρνητικής ευγένειας, αλλά τώρα μεταξύ των παιδιών με αυτισμό και της ομάδας ελέγχου, και το πρώτο που σχολιάζουμε είναι την απόκλιση μεταξύ των μέσων όρων (|1,27|). Το δεύτερο ότι το τεστ Levene εν προκειμένω μας δίνει τιμή μεγαλύτερη του 0,05 ($p_{(20)}=3,66$), ελέγχοντας όμως και τη δεύτερη τιμή σημαντικότητας, αυτή βγαίνει στατιστικά μη σημαντική (Significance 2-tailed= $,268$). Άρα, το συγκεκριμένο αποτέλεσμα δεν είναι στατιστικά σημαντικό.

Για τον τελευταίο συσχετισμό ομάδων στις στρατηγικές αρνητικής ευγένειας (αλλόγλωσσοι μαθητές και ομάδα ελέγχου), επισημαίνουμε, καταρχάς, τη διαφορά των μέσων όρων (|0,24|), που είναι ελάχιστη. Αναφερόμαστε, εν συνεχεία, στο τεστ Levene, που έχει τιμή μικρότερη του 0,05 ($p_{(24)}=0,21$), τρέχουμε, επομένως, και σε αυτήν την περίπτωση μη παραμετρικό τεστ, το οποίο, ωστόσο, βγαίνει μη στατιστικά σημαντικό ($U=70$, $p=,459$).

Όσον, τώρα, αφορά τη θετική ευγένεια, στο T-test που εφαρμόσαμε, έχουμε, για την περίπτωση, καταρχάς, των παιδιών με αυτισμό και των αλλόγλωσσων [με απόκλιση μέσων όρων: |1,71|], ως αποτέλεσμα στο τεστ Levene τιμή μεγαλύτερη του 0,05 ($p_{(22)}=,467$), άρα λαμβάνουμε υπόψιν αυτή τη φορά την τιμή t για ίσες διακυμάνσεις (Νόβα-Καλτσούνη, 2006, σ. 165). Η εν λόγω τιμή είναι στατιστικά σημαντική (Sig. 2-tailed= $,006$), και άρα και το αποτέλεσμα. Να σημειώσουμε, πάντως, ότι πρέπει να είμαστε κάπως επιφυλακτικοί με τη συγκεκριμένοι σημαντικότητα, αφενός μεν, λόγω της διαφοράς των μέσων όρων, αφετέρου δε, λόγω του παρατιθέμενου κατώτερου ορίου του διαστήματος εμπιστοσύνης [Confidence

Internal of the Difference], που έχει αρνητική τιμή (-2,884) (Νόβα-Καλτσούνη, ό.π., σ. 167)⁶⁹.

Για την επόμενη σύγκριση των ομάδων (άτομα με αυτισμό και ομάδα ελέγχου [πίνακας 14]), με διαφορά μέσων όρων |1,33|, υπογραμμίζουμε, καταρχάς, ότι το τεστ Levene δεν ήταν στατιστικά σημαντικό ($p_{(20)}=,608$), και ελέγχοντας, επομένως, το t για ίσες διακυμάνσεις βρήκαμε ότι έχει τιμή μικρότερη του 0,05 (Sig. 2-tailed= $,112$). Άρα, και το αποτέλεσμα είναι μη στατιστικά σημαντικό.

Για την τελευταία κατηγορία συσχέτισμού (αλλόγλωσσοι και ομάδα ελέγχου), επισημαίνουμε ότι η διαφορά των μέσων όρων είναι |0,38|, ενώ το p του τεστ Levene $,292$ [$df=24$]. Ελέγχοντας το t για ίσες διακυμάνσεις, παρατηρούμε ότι δεν είναι στατιστικά σημαντικό (sig. 2-tailed= $,586$), άρα ούτε και το συνολικό αποτέλεσμα.

Ανακεφαλαιώνοντας, υπογραμμίζουμε ότι τα στατιστικά σημαντικά των παρατιθέμενων μετρήσεων αφορούσαν τη σύγκριση των παιδιών με αυτισμό με τους αλλόγλωσσους μαθητές, και εμφανίστηκαν στις περιπτώσεις της στρατηγικής ευγένειας με άμεσο και έμμεσο τρόπο, όπως και -επιφυλακτικά- στη χρήση της θετικής ευγένειας.

4.1.1.2 Ελέγχοντας το κοινωνικό περιεχόμενο: οι παράγοντες της οικειότητας και της απόστασης

Με επιδίωξη την εξέταση της επίδρασης του κριτηρίου των κοινωνικών ρόλων επί της χρήσης των στρατηγικών ευγενείας, επαναπροσεγγίσαμε τις εμφανίσεις των τελευταίων, αφού πρώτα τις ομαδοποιήσαμε δυνάμει των δοθέντων σεναρίων. Τα σενάρια οργανώθηκαν με βάση τη διαφαινόμενη *οικειότητα* και την *απόσταση* των συνομιλητών, με επακόλουθο τη δημιουργία δύο [απουσία/παρουσία οικειότητας]⁷⁰ και τριών [απουσία απόστασης/μέτρια απόσταση/μεγάλη απόσταση]⁷¹ ομάδων αντιστοίχως. Οι αξιοποιούμενες στρατηγικές -παραμένοντας χωρισμένες στα προειρημένα τέσσερα είδη τους, όσον αφορά την οικειότητα, και σε δύο [αρνητική

⁶⁹ Η ίδια, ωστόσο, ερευνήτρια συμπληρώνει ότι «η αναφορά του διαστήματος εμπιστοσύνης, αντί για το επίπεδο σημαντικότητα, είναι σχετικά ασυνήθιστη, παρότι συνιστάται από πολλούς στατιστικούς (Howitt/Crammer, 2001)» (Νόβα-Καλτσούνη, ό.π., σσ. 167-168).

⁷⁰ Για την οργάνωση των σεναρίων δυνάμει του κριτηρίου της οικειότητας, βλ. στο Παράρτημα τον συσχέτιστικό πίνακα των κοινωνικών ρόλων.

⁷¹ Κριτήριο για την τριμερή σύλληψη -και, κατ' επέκταση, διαχωρισμό- της έννοιας της απόστασης αποτέλεσε, πέρα από την παρουσία οικογενειακής σχέσης, η γνωριμία με το συνομιλούν πρόσωπο στο πλαίσιο μιας καθημερινής διεπίδρασης. Η συλλογιστική μας αυτή οδήγησε στο να περιληφθούν οι τιμές των σεναρίων 6, 7 και 9 στην κατηγορία της *απουσίας απόστασης*, των σεναρίων 1, 4 και 11 σε εκείνη της *μέτριας απόστασης* και των σεναρίων 3 και 5 σε αυτή της *μεγάλης απόστασης*. Επιδίωξή μας, λοιπόν, με αυτή τη λογική, είναι η απόκριση των υποψηφίων απέναντι στην πρόκληση της επαφής με ένα άγνωστο και -δυνητικά- μη προβλέψιμο περιβάλλον.

και θετική ευγένεια]⁷², ως προς την απόσταση- αθροίστηκαν βάσει των δημιουργηθέντων συνόλων, ώστε να προκύψουν τα εξής αποτελέσματα:

Πίνακας 4

Στρατηγικές ευγενείας [παρουσία/απουσία οικειότητας]	Παιδιά με αυτισμό [0]	Μαθητές της Ελληνικής ως Γ2 [1]	Ομάδα ελέγχου [2]
Άμεσα [παρουσία οικειότητας]	5	1	2
Αρνητική ευγένεια [παρουσία οικειότητας]	18	21	27
Θετική ευγένεια [παρουσία οικειότητας]	13	33	18
Έμμεσα [παρουσία οικειότητας]	2	0	1
Άμεσα [απουσία οικειότητας]	15	0	1
Αρνητική ευγένεια [απουσία οικειότητας]	46	83	65
Θετική ευγένεια [απουσία οικειότητας]	2	12	16
Έμμεσα [απουσία οικειότητας]	6	1	1

⁷² Επιλέχθηκαν οι προκειμένες στρατηγικές, εξειδικευμένα για την απόσταση, αφού πρώτα λήφθηκαν υπόψιν το ιδιαίτερα μεγαλύτερο πλήθος των απαντήσεων -σε σύγκριση με τα υπόλοιπα δύο είδη στρατηγικών-, αλλά και το ενδιαφέρον εξέτασης στρατηγικών που αφορούν άμεσα την αντίληψη του ατόμου ως μοναδικότητας, και ως μονάδας διατομικών επαφών, ρόλοι όπου προβλέπουμε απόκλιση και για τις δύο ερευνητικές ομάδες.

Πίνακας 5

Στρατηγικές ευγενείας [απουσία απόστασης/μέτρια/μεγάλη]	Παιδιά με αυτισμό [0]	Μαθητές της Ελληνικής ως Γ2 [1]	Ομάδα ελέγχου [2]
Αρνητική ευγένεια [απουσία απόστασης]	13	14	18
Αρνητική ευγένεια [μέτρια απόσταση]	17	39	28
Αρνητική ευγένεια [μεγάλη απόσταση]	14	27	20
Θετική ευγένεια [απουσία απόστασης]	10	27	16
Θετική ευγένεια [μέτρια απόσταση]	1	1	7
Θετική ευγένεια [μεγάλη απόσταση]	0	1	2

Ως επόμενο άμεσο βήμα, παραθέτουμε ομαδοποιημένες τις σχετικές συχνότητες που απορρέουν από τις παραπάνω τιμές (επί τοις %):

Πίνακας 6

Άμεσα [απουσία οικειότητας]	13,16(0) > 4,17(2) > 1,82(1)
Αρνητική ευγένεια [απουσία οικειότητας]	56,25(2) > 47,37(0) > 38,18(1)
Θετική ευγένεια [απουσία οικειότητας]	60(1) > 37,5(2) > 34,21(0)
Έμμεσα [απουσία οικειότητας]	5,26(0) > 2,08(2) > 0(1)
Άμεσα [παρουσία οικειότητας]	21,73(0) > 1,2 (2) > 0 (1)
Αρνητική ευγένεια [παρουσία οικειότητας]	86,46(1) > 78,31(2) > 66,67 (0)
Θετική ευγένεια [παρουσία οικειότητας]	19,28(2) > 12,50(1) > 2,90 (0)

Έμμεσα [παρουσία οικειότητας]	8,70(0) > 1,20(2) > 1,04(1)
Αρνητική ευγένεια [απουσία απόστασης]	29,55(0) > 27,27(2) > 17,50(1)
Αρνητική ευγένεια [μέτρια απόσταση]	48,75(1) > 42,42(2) > 38,64(0)
Αρνητική ευγένεια [μεγάλη απόσταση]	33,75(1) > 31,82(0) > 30,30(2)
Θετική ευγένεια [απουσία απόστασης]	93,10(1) > 90,91(0) > 64(2)
Θετική ευγένεια [μέτρια απόσταση]	28(2) > 9,09(0) > 3,45(1)
Θετική ευγένεια [μεγάλη απόσταση]	8(2) > 3,45(1) > 0(0)

Περνώντας υπό στατιστικό έλεγχο τις προκείμενες τιμές, όσον αφορά, καταρχάς, εκείνες που διασυνδέονται με την παρουσία οικειότητας, το σύνολό τους αποδείχτηκε ότι ακολουθεί μη κανονική κατανομή⁷³. Από την άλλη, για αυτές που αφορούν την απουσία οικειότητας, βρέθηκε ότι κανονική κατανομή εμφανίζουν οι μεταβλητές της αρνητικής και της θετικής ευγένειας (με $p=,260$ και $,184$ αντιστοίχως), ενώ οι υπόλοιπες δύο μη κανονική ($p=,000$ και στις δύο περιπτώσεις).

Ως προς τις μεταβλητές που υπολογίστηκαν δυνάμει της απόστασης, μόνο δύο από τις έξι παρουσίασαν κανονική κατανομή, όπως αναλυτικά μας δείχνει και ο επόμενος πίνακας:

⁷³ Οι τιμές του p είναι, με τη σειρά των αντίστοιχων ειδών στρατηγικής, η ακόλουθη: $,000$, $,028$, $,011$ και $,000$.

Πίνακας 7

One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test

		Αρνητική ευγένεια_απου σία απόστασης	Αρνητική ευγένεια_μέτρι α απόσταση	Αρνητική ευγένεια_μεγάλ η απόσταση	Θετική ευγένεια_απου σία απόστασης	Θετική ευγένεια_μέτρι α απόσταση	Θετική ευγένεια_μεγάλ η απόσταση
N		36	36	36	36	36	36
Normal Parameters ^{a,b}	Mean	1,25	2,33	1,69	1,47	,25	,08
	Std. Deviation	,906	,828	,577	1,000	,500	,368
Most Extreme Differences	Absolute	,220	,317	,452	,201	,469	,534
	Positive	,220	,210	,298	,182	,469	,534
	Negative	-,185	-,317	-,452	-,201	-,309	-,411
Kolmogorov-Smirnov Z		1,319	1,904	2,711	1,207	2,815	3,204
Asymp. Sig. (2-tailed)		,062	,001	,000	,108	,000	,000

a. Test distribution is Normal.

b. Calculated from data.

Μεταβαίνοντας στην ανάδειξη των ορίων για γενίκευση των αποτελεσμάτων μας, υπογραμμίζουμε ότι, όσον αφορά τη συνθήκη παρουσίας της οικειότητας, με τις εξεταζόμενες ομάδες να είναι τα παιδιά με αυτισμό και οι αλλόγλωσσοι μαθητές, στατιστική σημαντικότητα απαντά στις τρεις από τις τέσσερις εξεταζόμενες μεταβλητές [άμεσα⁷⁴, θετική ευγένεια⁷⁵ και έμμεσα⁷⁶], ενώ η μεταβλητή της αρνητικής ευγένειας είναι στατιστικά μη σημαντική ($U=44$, $p=,107$).

Παραμένοντας στο πλαίσιο αυτό εξέτασης, αλλά διαφοροποιώντας τη μία ομάδα, περνάμε στον επόμενο συσχετισμό, όπου, ανάμεσα στα παιδιά με αυτισμό και την ομάδα ελέγχου, στατιστική σημαντικότητα παρουσιάζουν μόνο οι περιπτώσεις στρατηγικής ευγένειας άμεσου τρόπου και της θετικής στρατηγικής ($U=33$, $p=,023$ και $U=26,5$, $p=,13$ αντιστοίχως).

Στη σύγκριση και του τρίτου συνδυασμού ομάδων (αλλόγλωσσοι μαθητές και ομάδα ελέγχου), καμία τιμή μεταβλητή δεν παρουσιάζει στατιστική σημαντικότητα.

Προχωρώντας, πλέον, στις συγκρίσεις μεταβλητών με απύουσα την οικειότητα, αφετηρία μας η συνεξέταση των ομάδων των παιδιών με αυτισμό και των αλλόγλωσσων μαθητών, σε σχέση με τις άμεσες και έμμεσες στρατηγικές. Δεν απαντά στατιστική σημαντικότητα, αν και με μικρή απόκλιση από το όριο ($U=46,5$, $p=,052$ και $U=56$, $p=,087$ αντιστοίχως), ειδικά για την περίπτωση της πρώτης μεταβλητής.

⁷⁴ $U=35$, $p=,004$.

⁷⁵ $U=31$, $p=,011$.

⁷⁶ $U=46$, $p=,047$.

Ούτε στην περίπτωση της σύγκρισης των παιδιών με αυτισμό και της ομάδας ελέγχου απαντά στατιστική σημαντικότητα στις μεταβλητές, αλλά ούτε και στον επόμενο συνδυασμό ομάδων (αλλόγλωσσοι μαθητές και ομάδα ελέγχου).

Ως προς τις περιπτώσεις της αρνητικής και θετικής ευγένειας [παιδιά με αυτισμό και αλλόγλωσσοι μαθητές], αναφέρουμε ότι στατιστική σημαντικότητα παρουσιάζεται μόνο για τη δεύτερη στρατηγική⁷⁷ ($p_{(22)}=,788$, Sig. (2-tailed)=,038). Να σημειωθεί, πάντως, ότι, και στην περίπτωση αυτή, το κατώτερο όριο του διαστήματος εμπιστοσύνης έχει αρνητική τιμή (-2,048)⁷⁸.

Η σύγκριση των παιδιών με αυτισμό με την ομάδα ελέγχου αυτήν τη φορά, δεν οδηγεί καμία μεταβλητή σε στατιστική σημαντικότητα, γεγονός το οποίο παρατηρείται και στην τρίτη περίπτωση συσχετισμού (αλλόγλωσσοι μαθητές και ομάδα ελέγχου).

Από την οικειότητα στον παράγοντα της απόστασης, και αρχίζοντας από τον έλεγχο που πραγματοποιήθηκε για την κανονικότητα της κατανομής των μεταβλητών, έχουμε οδηγηθεί στα ακόλουθα συμπεράσματα. Με κανονική κατανομή⁷⁹ έχουν βρεθεί οι μεταβλητές της αρνητικής και της θετικής ευγένειας, με αθροισμένες εμφανίσεις για την περίπτωση που η απόσταση ανάμεσα στους συνομιλούντες είναι απύσχα. Για τις υπόλοιπες τέσσερις μεταβλητές ισχύει μη κανονικότητα στην κατανομή τους.

Από τον πρώτο συσχετισμό ομάδων (παιδιά με αυτισμό και αλλόγλωσσοι μαθητές [απουσία απόστασης μεταξύ συνομιλούντων]), παίρνουμε στατιστική σημαντικότητα μόνο για τη μεταβλητή της θετικής ευγένειας⁸⁰.

Στον επόμενο συσχετισμό (παιδιά με αυτισμό και ομάδα ελέγχου) σχολιάζουμε απλώς ότι η τιμή σημαντικότητας στο τεστ Levene της μεταβλητής της αρνητικής ευγένειας ($p_{(20)}=,032$) μας ανάγκασε να εφαρμόσουμε και μη παραμετρικό τεστ, που βγήκε μη στατιστικά σημαντικό⁸¹.

Όσον αφορά την τελευταία σύγκριση [αλλόγλωσσοι μαθητές και ομάδα ελέγχου], δεν απαντά στατιστική σημαντικότητα για τη μεταβλητή της θετικής ευγένειας, επιβάλλεται, ωστόσο, διεξαγωγή μη παραμετρικού τεστ για την αρνητική ευγένεια⁸², που τελικά βγαίνει στατιστικά μη σημαντικό⁸³.

⁷⁷ Η τιμή της απόκλισης των μέσων όρων της μεταβλητής είναι |1,06|.

⁷⁸ Για τον ρόλο του διαστήματος εμπιστοσύνης στη στατιστική σημαντικότητα, βλ. και παραπάνω, σ. 50, καθώς και τη σημ. 68.

⁷⁹ Οι τιμές τους είναι, αντιστοίχως, $p=,062$ [$Z=1,319$] και $p=,108$ [$Z=1,207$].

⁸⁰ Για την εν λόγω μεταβλητή ισχύει: $p_{(22)}=,756$, Sig. (2-tailed)=,018, με το κατώτερο, πάντως, όριο του διαστήματος εμπιστοσύνης να είναι και πάλι αρνητικό (-1,682).

⁸¹ $U=54$, $p=,679$.

⁸² $p_{(24)}=,046$.

Η συνεξέταση της αρνητικής και θετικής ευγένειας για την περίπτωση της μέτριας απόστασης μας έδωσε τα εξής αποτελέσματα. Καταρχάς, όσον αφορά τον συσχετισμό των ομάδων των παιδιών με αυτισμό και των αλλόγλωσσων μαθητών, για τη μεν αρνητική ευγένεια η διαφορά των τιμών τους υπήρξε στατιστικά σημαντική, και δη και με ικανή απόσταση από το όριο⁸⁴, δεν υπήρξε, όμως, για τη θετική ευγένεια⁸⁵.

Ενδιαφέρον παρουσίασαν και οι υπόλοιποι συσχετισμοί ομάδων, με, καταρχάς, αναφορά σε εκείνες των παιδιών με αυτισμό και τις ομάδες ελέγχου, που για την μεν αρνητική ευγένεια δεν εμφανίστηκε στατιστική σημαντικότητα⁸⁶, κάτι το οποίο, ωστόσο, έγινε για τη θετική⁸⁷. Για τον τελευταίο συσχετισμό (αλλόγλωσσοι μαθητές και ομάδα ελέγχου), δεν έχουμε στατιστική σημαντικότητα -οριακά- για τη διαφορά συχνοτήτων στις αρνητικές⁸⁸, αλλά υπήρξε όσον αφορά τις θετικές στρατηγικές⁸⁹.

Στην τελευταία περίπτωση της παραμέτρου της απόστασης (μεγάλη απόσταση), όσον αφορά τις τιμές του πρώτου συσχετισμού ομάδων (παιδιά με αυτισμό και αλλόγλωσσοι), για τη μεν αρνητική ευγένεια έχουμε στατιστική σημαντικότητα⁹⁰, όχι όμως και για τη θετική ευγένεια⁹¹. Οι υπόλοιποι συσχετισμοί ομάδων δεν έδωσαν στατιστική σημαντικότητα.

Ολοκληρώνοντας, παραθέτουμε στον παρακάτω πίνακα μια συνοπτική απεικόνιση όλων περιπτώσεων της οικειότητας και της απόστασης που εμφάνισαν στατιστικά σημαντικές τιμές (σε παρένθεση οι κωδικοί των συσχετιζόμενων ομάδων⁹²):

Πίνακας 8

Παρουσία οικειότητας	άμεσες, έμμεσες και θετικής ευγένειας στρατηγικές [0-1]
	άμεσες και θετικής ευγένειας στρατηγικές [0-2]
Απουσία οικειότητας	στρατηγικές θετικής ευγένειας [0-1]

⁸³ U=63, p=,260.

⁸⁴ U=28,5, p=,006.

⁸⁵ U=68, p=,807.

⁸⁶ U=38,5, p=,134.

⁸⁷ U=35,5, p=,047.

⁸⁸ U=51,5, p=,050.

⁸⁹ U=47,5, p=,015.

⁹⁰ U=39,5, p=,018.

⁹¹ U=65, p=,398.

⁹² Βλ. και ανωτέρω, Πίνακας 2, σ. 48, για την αντιστοίχιση των κωδικών με τις εξεταζόμενες ομάδες.

Απουσία απόστασης	στρατηγικές θετικής ευγένειας [0-1]
Μέτρια απόσταση	στρατηγικές αρνητικής ευγένειας [0-1]
	στρατηγικές θετικής ευγένειας [0-2]
	στρατηγικές αρνητικής και θετικής ευγένειας [1-2]
Μεγάλη απόσταση	στρατηγικές αρνητικής ευγένειας [0-1]

4.1.2 Προοπτική

4.1.2.1 Αθροιστική προσέγγιση

Για την προβολή της δεύτερης παραμέτρου, πριν από την παρουσίαση των συλλεγισών συχνοτήτων, κρίναμε σκόπιμο να ξεκινήσουμε από την αποσαφήνιση των υποειδών της έννοιας της προσέγγισης, που έχουν χρησιμοποιηθεί στην έρευνά μας. Στον επόμενο πίνακα παρέχουμε την αναγκαία πληροφόρηση:

Πίνακας 9

Κατηγορίες προοπτικής	Περιγραφή
Απουσία προοπτικής	Απουσία δεδηλωμένης ρηματικής χρήσης στην κύρια πράξη του αιτήματος.
Προοπτική συνομιλητή	Χρήση β' προσώπου [με την περίπτωση του πληθυντικού ως ευγενείας].
Προοπτική ομιλητή	Χρήση α' [ενικού] προσώπου.
Κοινή προοπτική	Χρήση α' [πληθυντικού] προσώπου.
Μηδενική προοπτική	Εκπεφρασμένος φορέας της ρηματικής ενέργειας μη έμψυχος [αντικείμενο ή κατάσταση].
Μη ρητή δήλωση προοπτικής (έμμεση πράξη)	Έμμεση διατύπωση αιτήματος.

Μετά την επεξήγηση, έπεται η καταγραφή του πλήθους των χρησιμοποιηθεισών ρηματικών προσώπων ανά περίπτωση εκφωνήματος. Ο ακόλουθος πίνακας μας παρέχει τις συνολικές τιμές:

Πίνακας 10

Ταυτότητα	Απουσία προοπτικής	Προοπτική συνομιλητή	Προοπτική ομιλητή	Κοινή προοπτική	Μηδενική προοπτική	Μη ρητή δήλωση προοπτικής (έμμεση πράξη)
Παιδιά με αυτισμό (0)	1	38	57	6	3	4
Μαθητές της Ελληνικής ως Γ2 (1)	14	49	83	4	0	1
Ομάδα ελέγχου (2)	1	71	52	2	3	2

Η ιεραρχική οργάνωση των παραπάνω συχνοτήτων σε σχετικές συχρότητες παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 11

Απουσία προοπτικής	9,27(1) > 0,92(0) > 0,76(2)
Προοπτική συνομιλητή	54,20(2) > 34,86(0) > 32,45(1)

Προοπτική ομιλητή	54,97(1) > 52,29(0) > 39,69(2)
Κοινή προοπτική	5,5(0) > 2,65(1) > 1,53 (2)
Μηδενική προοπτική	2,75(0) > 2,29(2) > 0(1)
Μη ρητή δήλωση προοπτικής (έμμεση πράξη)	3,67(0) > 1,53(2) > 0,66(1)

Ξεκινώντας με τη στατιστική ανάλυση των συχνοτήτων μας, επισημαίνουμε, καταρχάς, ότι κανονική κατανομή εμφανίζουν μόνο οι μεταβλητές της *προοπτικής του συνομιλητή* και της *προοπτικής του ομιλητή* ($Z=1,096$, $p=,181$ και $Z=,999$, $p=,271$ αντιστοίχως).

Με βάση την εφαρμογή των μη παραμετρικών τεστ για τις υπόλοιπες μεταβλητές, όσον αφορά, αρχικά, τις ομάδες των παιδιών με αυτισμό και των αλλόγλωσσων μαθητών, στατιστική σημαντικότητα έχει μόνο εμφανίσει η μεταβλητή της *απουσίας προοπτικής*⁹³. Αξιοσημείωτη, πάντως, και η μικρή απόκλιση της *μη ρητής δήλωσης προοπτικής* από το απαιτούμενο όριο ($U=47$, $p=,056$).

Στον επόμενο συνδυασμό ομάδων (παιδιά με αυτισμό και ομάδα ελέγχου) για τις ίδιες μεταβλητές δεν σημειώθηκε στατιστική σημαντικότητα, ενώ για τον τελευταίο συνδυασμό (αλλόγλωσσοι μαθητές και ομάδα ελέγχου) εμφάνισε στατιστική σημαντικότητα και πάλι η περίπτωση της *απουσίας προοπτικής*⁹⁴.

Μεταβαίνοντας στην υλοποίηση των παραμετρικών τεστ, για τις εξεταζόμενες μεταβλητές *προοπτική συνομιλητή* και *προοπτική ομιλητή* δεν απάντησε στατιστική σημαντικότητα, όσον αφορά τις ομάδες των παιδιών με αυτισμό και των αλλόγλωσσων μαθητών. Παρατηρήθηκε, ωστόσο, στατιστική σημαντικότητα και ανάμεσα στις συχνότητες των παιδιών με αυτισμό και της ομάδας ελέγχου⁹⁵, αλλά και σε εκείνες του τρίτου συσχετισμού ομάδων (αλλόγλωσσοι μαθητές και ομάδα ελέγχου)⁹⁶.

⁹³ $U=26$, $p=,002$.

⁹⁴ $U=30$, $p=,004$.

⁹⁵ Για τη μεταβλητή της *προοπτικής συνομιλητή* ίσχυσε $p_{(20)}=,757$, Sig. (2-tailed)=,002, με διαφορά μέσω των όρων των τιμών της |2,12| και το κατώτερο όριο του *διαστήματος εμπιστοσύνης* αρνητικό (-3,356)· για τη μεταβλητή της *προοπτικής ομιλητή* βρήκαμε $p_{(20)}=$ Sig. (2-tailed)=,025, με διαφορά μέσω των όρων των τιμών της |1,37| και το κατώτερο όριο του *διαστήματος εμπιστοσύνης* θετικό (,189).

⁹⁶ Για τη μεν μεταβλητή της *προοπτικής συνομιλητή* είχαμε $p_{(24)}=,688$, Sig. (2-tailed)=,000082, με διαφορά μέσω των όρων των τιμών της |2,42| και το κατώτερο όριο του *διαστήματος εμπιστοσύνης*

4.1.2.2 Αναδεικνύοντας την κοινωνική διεπίδραση - προοπτική και απόσταση

Με την εισαγωγή του παράγοντα της απόστασης για τα συνομιλούντα πρόσωπα, οι συχνότητες της προοπτικής⁹⁷ διαμορφώθηκαν για τις ομάδες μας ως εξής:

Πίνακας 12

	Παιδιά με αυτισμό (0)	Μαθητές της Ελληνικής ως Γ2 (1)	Ομάδα ελέγχου (2)
Προοπτική συνομιλητή (απουσία απόστασης)	9	14	14
Προοπτική συνομιλητή (μέτρια απόσταση)	9	12	20
Προοπτική συνομιλητή (μεγάλη απόσταση)	9	6	17
Προοπτική ομιλητή (απουσία απόστασης)	15	23	18
Προοπτική ομιλητή (μέτρια απόσταση)	18	26	16
Προοπτική ομιλητή (μεγάλη απόσταση)	7	10	4
Κοινή προοπτική	4	4	2

αρνητικό (-3,470)· για τη δε μεταβλητή της προοπτικής ομιλητή καταλήξαμε σε $p_{(24)}=,446$, Sig. (2-tailed)=,008, με διαφορά μέσων όρων των τιμών της |1,6| και το κατώτερο όριο του διαστήματος εμπιστοσύνης θετικό (.452).

⁹⁷ Να αναφέρουμε ότι, λόγω των αριθμητικά λιγότερων συχνοτήτων για τις μεταβλητές της απουσίας προοπτικής, της μηδενικής προοπτικής και της μη ρητής δήλωσης της προοπτικής, όπως αυτές διαπιστώθηκαν στην αθροιστική προσπέλαση του παράγοντα της προοπτικής [βλ. προηγούμενη υποενότητα], αποφασίστηκε η εξέταση της απόστασης να πραγματοποιηθεί για τα υπόλοιπα τρία υποείδη. Ειδικά, μάλιστα, για την περίπτωση της κοινής προοπτικής, επιδιώξαμε την αξιοποίησή της και σε αυτό το πλαίσιο, εξαιτίας του ερευνητικού ενδιαφέροντος των αποτελεσμάτων της, το οποίο προσδοκούμε να έχουμε επαρκώς καταδείξει κατά την ερμηνευτική ανάλυση των ευρημάτων μας [βλ. επόμενη ενότητα, Συζήτηση [5]].

(απουσία απόστασης)			
Κοινή προοπτική (μέτρια απόσταση)	0	0	0
Κοινή προοπτική (μεγάλη απόσταση)	0	0	0

Στις ανωτέρω συχνότητες αντιστοιχούν οι σχετικές συχνότητες που -ιεραρχικά οργανωμένες- παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 13

Προοπτική συνομιλητή (απουσία απόστασης)	15,38(2) > 14,74(1) > 12,68(0)
Προοπτική συνομιλητή (μέτρια απόσταση)	21,98(2) > 12,68(0) > 12,63 (1)
Προοπτική συνομιλητή (μεγάλη απόσταση)	18,68(2) > 12,68(0) > 6,32(1)
Προοπτική ομιλητή (απουσία απόστασης)	24,21(1) > 21,13(0) > 19,78(2)
Προοπτική ομιλητή (μέτρια απόσταση)	27,37(1) > 25,35 (0) > 17,58(2)
Προοπτική ομιλητή (μεγάλη απόσταση)	10,53(1) > 9,86(0) > 4,40(2)
Κοινή προοπτική (απουσία απόστασης)	5,63(0) > 4,21(1) > 2,20(2)
Κοινή προοπτική (μέτρια απόσταση)	0 [όλες οι ομάδες]
Κοινή προοπτική (μεγάλη απόσταση)	0 [όλες οι ομάδες]

Πριν από την οποιαδήποτε προβολή της στατιστικής επεξεργασίας των δεδομένων, να υπογραμμίσουμε την απουσία χρήσης κοινής προοπτικής [α' πληθυντικό πρόσωπο], τόσο για τη μέτρια απόσταση όσο και για τη μεγάλη, η οποία και ως εύρημα χαρακτηρίζει και τις τρεις μας ομάδες.

Κανονική κατανομή βρέθηκε μόνο για τη μεταβλητή της προοπτικής του συνομιλητή, στην περίπτωση της μεγάλης απόστασης⁹⁸.

Μετά την εφαρμογή του μη παραμετρικού τεστ, η στατιστική σύγκριση των συχνοτήτων για τα παιδιά με αυτισμό και τους αλλόγλωσσους μαθητές δεν απέφερε καμία στατιστική σημαντικότητα για καμία από τις μεταβλητές μας.

Όσον αφορά τον επόμενο συσχετισμό ομάδων (παιδιά με αυτισμό και ομάδα ελέγχου), στατιστική σημαντικότητα υπήρξε μόνο στην περίπτωση της μεταβλητής της προοπτικής του συνομιλητή για τη μέτρια απόσταση⁹⁹, γεγονός το οποίο ίσχυσε και για τη σύγκριση των αλλόγλωσσων μαθητών με την ομάδα ελέγχου¹⁰⁰.

Στα όρια του παραμετρικού τεστ, ο συσχετισμός των συχνοτήτων των παιδιών με αυτισμό και των αλλόγλωσσων μαθητών δεν ήταν στατιστικά σημαντικός, ούτε εκείνος μεταξύ των παιδιών με αυτισμό και της ομάδας ελέγχου [αν και με σχετικά μικρή απόκλιση από το όριο¹⁰¹], ενώ εμφανίστηκε στατιστικά σημαντικός για την τρίτη και τελευταία περίπτωση συσχετισμού (αλλόγλωσσοι μαθητές και ομάδα ελέγχου)¹⁰².

4.2.1 Αναλύοντας ποιοτικά - Μεθοδική αξιοποίηση της Κριτικής Ανάλυση Λόγου [ΚΑΛ]

Η αναλυτική μας απόπειρα, εφαρμόζοντας τα όσα έχουμε προσχεδιαστικά περιγράψει ότι θα υλοποιηθούν [βλ. ανωτέρω, υπ. 3.2.3 [σ. 39]], δέον να ξεκινήσει με το να κατασταθεί γνωστή η οργανωτική γραμμή που αξιοποιήσαμε. Έχοντας ήδη τονίσει ότι ως κριτήριο τίθενται οι υπολανθάνοντες σε κάθε περιγραφή κοινωνικοί ρόλοι, εξειδικεύουμε αναφέροντας ότι έχει ακολουθηθεί η καταρχήν διαίρεση των δοθεισών απαντήσεων σε τρεις ομάδες, δυνάμει της παρουσίας ή μη, μεταξύ των συνομιλιακών προσώπων, του στοιχείου της απόστασης, η οποία και αξιοποιήθηκε σε περιπτώσεις στατιστικών συγκρίσεων στο SPSS¹⁰³. Υπογραμμίζουμε, επιπρόσθετα, ότι εξετάζεται και ένα σενάριο μεμονωμένα [7^ο σενάριο], λόγω του ενδιαφέροντος που θεωρούμε ότι συνεπάγεται η *ιδιάζουσα* περίπτωση συνομιλίας με άτομο το οποίο είναι κοινωνικά στιγματισμένο ως *περιθωριακό*.

⁹⁸ $Z=1,355$, $p=,051$.

⁹⁹ $U=26$, $p=,015$.

¹⁰⁰ $U=37$, $p=,010$.

¹⁰¹ $p_{(20)}=,699$, Sig. (2-tailed)=,068.

¹⁰² $p_{(24)}=,478$, Sig. (2-tailed)=,000273, με διαφορά μέσω των όρων των τιμών της $|0,99|$ και το κατώτερο όριο του διαστήματος εμπιστοσύνης αρνητικό (-1,467).

¹⁰³ Για την αξιοποίηση του παράγοντα της απόστασης, βλ. σχετικά στην προηγούμενη ενότητα, τις υποενότητες 4.1.2 και 4.2.2.

Επισημαίνουμε, τέλος, ότι η συγκριτική μας προσπάθεια υλοποιείται και στην *οριζόντια* αντιπαραβολική παράθεση των ατόμων, ενδοομαδικά και μεταξύ των ομάδων, αλλά και στον *κάθετο* άξονα, εξάγοντας, δηλαδή, γενικευμένα συμπεράσματα σε επίπεδο υποψηφίου [εν είδει *μελέτη περίπτωσης* [case study]] ή, απλώς, σε μεμονωμένες ομάδες, όταν -για λόγους που εξηγούνται- έχει αυτό κριθεί ότι έχει ερευνητική αξία ή αποτελεί, δυνάμει των απαντήσεων, μονόδρομο.

Η ποιοτική μας ανάλυση έχει οργανωθεί στις ακόλουθες υποενότητες, με κριτήριο τον κατά Fairclough προτεινόμενο οργανωτικό επιμερισμό της ποιοτικής προσπέλασης¹⁰⁴.

4.2.1.1 Διά του λόγου [=γλωσσική] πρακτική

4.2.1.1.1 Συνθήκες της γλωσσικής πρακτικής

Στα όρια της συγκεκριμένης υποενότητας εξακριβώνεται ο ατομικός ή συλλογικός χαρακτήρας της υπό εξέταση παραγωγής, καθώς και η πιθανότητα αλίευσης μη γλωσσικών στοιχείων από το κειμενικό σώμα των απαντήσεων (Phillips & Jørgensen, *ό.π.*, σ. 87). Στην εν προκειμένω προσέγγισή μας, αφού προβληθούν τα γενικότερα χαρακτηριστικά των απαντήσεων των ομάδων συλλήβδην, εστιάζουμε ειδικά στην περίπτωση των παιδιών με αυτισμό, μία που συνιστά τη μόνη μεταξύ των τριών, όπου η λήψη των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω διά ζώσης επαφή με τα υποκείμενα της έρευνας [βλ. και παραπάνω, υπ. 3.3.1 *Προπαρασκευαστική περίοδος της έρευνας*, σ. 43]. Αναφερόμαστε, εν τέλει, και σε μια μεμονωμένη περίπτωση -από την ομάδα ελέγχου- που πληρούσε το κριτήριο του μη γλωσσικού υλικού στον λόγο του.

Οι απαντήσεις που συνελέγησαν ήταν αποτέλεσμα προσωπικής συμβολής εκάστου υποψηφίου, γεγονός το οποίο συνέστησε εξαρχής επιδίωξή μας για το σύνολο των ομάδων που ερευνήθηκαν. Στο πλαίσιο, απλώς, της ομάδας των παιδιών με αυτισμό, η λήψη των δεδομένων πραγματοποιήθηκε, όπου κρίθηκε απαραίτητο, με τη συμβολή του διδακτικού προσωπικού του ειδικού κέντρου¹⁰⁵, οι οποίοι, μάλιστα, επεξηγούσαν, όπου τυχόν κατέστη αναγκαίο, τμήματα του ερωτηματολογίου, χωρίς, ωστόσο, ούτε να υποβάλλουν απαντήσεις, ούτε να διορθώνουν τις όποιες αστοχίες. Να σημειωθεί, πάντως, ότι η τακτική αυτή υλοποιήθηκε για υποψηφίους που ανήκαν στα νεότερα μέλη της ομάδας αυτής, με ηλικία έως επτά έτη.

¹⁰⁴ Για το μοντέλο του Fairclough, βλ. ανωτέρω, υπ. 3.2.3 *Μέθοδοι επεξεργασίας δεδομένων* [σ. 40]· βλ. επίσης, Phillips & Jørgensen, *ό.π.*, σ. 86 κ.εξ.

¹⁰⁵ Για το γεγονός αυτό, βλ. και παραπάνω, υπ. 3.3.2 *Ερευνητική απόπειρα* [σ. 43].

Ως προς την παραγωγή μη γλωσσικών δεδομένων, τη μόνη απάντηση που αναφέρουμε είναι ένα απόσπασμα λόγου που δεν συνιστά κομμάτι της καθαυτήν γλωσσικής πράξης, αλλά απεικόνιση σωματικής δραστηριότητας: πρόκειται για υποψήφιο από την ομάδα ελέγχου (αγόρι 11 χρόνων), ο οποίος ξεκινά την απάντησή του για το πρώτο σενάριο με το να δηλώσει ότι *θα σηκώσει το χέρι και θα ρωτήσει*. Παρατηρείται, απλώς, ότι η ανάγκη για δήλωση μιας τέτοιας τυποποιημένης πράξης στα όρια του σχολικού συγκεκριμένου καταδεικνύει την προσλαμβανομένη από τον υποψήφιο μας διαφορά ισχύος μεταξύ των συνομιλούντων προσώπων, η οποία και τον *εξαναγκάζει* να καταστήσει σαφέστατη τη συνέπειά του στον τύπο, έστω και αν σαν αποτέλεσμα είναι παράταιρο, έως και κάπως κωμικό.

Υπογραμμίζεται, τέλος, ότι συστηματικότερη προσέγγιση των τυχόν ιδεολογικών και κοινωνικών αποχρώσεων που διαλανθάνουν στο κειμενικό σώμα των απαντήσεων γενικά, πραγματοποιείται στις επόμενες ενότητες των συμπερασμάτων.

4.2.1.1.2 Προϋπόθεση

Η συγκεκριμένη παράμετρος αποσκοπεί στην ανάδειξη των μεταγλωσσικών ή ειρωνικών σημείων που ελλοχεύουν στις απαντήσεις των υποψηφίων.

Όσον αφορά, αρχικά, τη μεταγλώσσα, και ξεκινώντας από την ομάδα των παιδιών με αυτισμό, το ενδιαφέρον κινεί η περίπτωση ενός υποψηφίου (αγόρι 12 χρόνων), ο οποίος και αναφέρεται περιγραφικά στην ίδια τη διαδικασία εκφοράς του λόγου, σαν ένα είδος μεταγλωσσικού σχολίου για το επιδιωκόμενο εκφώνημά του [«Εγώ στον δάσκαλο θα του έλεγα»]. Η τάση αυτή εμφανίζεται στις απαντήσεις των δύο πρώτων σεναρίων, ενώ στη συνέχεια ο υποψήφιος αυτόβουλα προσαρμόστηκε στη νόρμα του ευθέος λόγου.

Συνεχίζοντας στην ομάδα των παιδιών με αυτισμό, επισημαίνουμε την περίπτωση μιας επτάχρονης υποψήφιας, η οποία, θέλοντας να τονίσει τον αδελφό της ότι θα πλύνει η ίδια τα πιάτα, σχολίασε την πρωτοβουλία του να ετοιμάσει φαγητό για όλους, αρχίζοντας το εκφώνημά της με τη φράση: «Έκανες κάτι για μένα, θα κάνω και γω».

Μεταγλωσσικά σχόλια εντοπίσαμε και στην ομάδα των μαθητών της Ελληνικής ως Γ2 και στην ομάδα ελέγχου. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται, αρχικά, για την περίπτωση μαθήτριας 12 χρόνων, η οποία, στο πρώτο σενάριο, αρνείται να απαντήσει διατυπώνοντας ευθέως αίτημα, σχολιάζοντας ότι «δεν θα πω τίποτα θα περημένο όταν τελειώσει το μάθημα» [έχει διατηρηθεί η ορθογραφία του πρωτοτύπου].

Τονίζουμε και πάλι την υπολανθάνουσα σχέση εξουσίας του δοθέντος κοινωνικού πλαισίου, την οποία και αναπτύσσουμε ερμηνευτικά στην επόμενη ενότητα [5, *Συζήτηση*].

Το δεύτερο σχόλιο αφορά μια δωδεκάχρονη υποψήφια από την ομάδα ελέγχου, η οποία [στο 2^ο σενάριο] αρνείται να ζητήσει σοκολάτα από τον καινούργιο της συμμαθητή, σχολιάζοντας επί τούτου: «Δεν του λέω τίποτα, γιατί δεν τον ξέρω αρκετά ακόμη».

Ως προς την ειρωνική χροιά στον λόγο, το μόνο σημείο που περιλαμβάνει τέτοια στοιχεία βρέθηκε πάλι στους αλλόγλωσσους μαθητές, στο τελευταίο ερώτημα του ερωτηματολογίου, όπου και τους ζητιέται να δηλώσουν κάτι συνολικά για την ημέρα. Ένας από τους υποψήφιους (αγόρι 12 χρόνων) έγραψε ότι η ημέρα «είχε πλάκα και γράνιμο», σαν μια τελευταία του παρακαταθήκη για το ερωτηματολόγιο που είχε πλέον ολοκληρώσει.

Ειδικά ως προς την ειρωνεία, ένα τελευταίο μας σχόλιο είναι ότι από τις απαντήσεις των υποψηφίων φάνηκε να απαντούν καταρχήν ρεαλιστικά, εντασσόμενοι σε μεγάλο βαθμό στο διαμορφωμένο επικοινωνιακό πλαίσιο, χωρίς δηλαδή να χρησιμοποιούν μέσα, όπως τον ειρωνικό λόγο, ως μορφή απαξίωσης της διαδικασίας.

4.2.1.2 Κείμενο

4.2.1.2.1 Συνοχή και συνεκτικότητα

Από τη γλωσσική χρήση σε γενικότερο πλαίσιο στην καθαυτήν πραγμάτωση του λόγου σε αυστηρά κειμενική διάσταση, η πρώτη παράμετρος που εξετάζεται είναι αυτή της νοηματικής διασύνδεσης -είτε σε επίπεδο λέξεων είτε σε εσωτερικό επίπεδο νοήματος- του κάθε σεναρίου με την απάντηση που δίνει ο εκάστοτε υποψήφιος. Εξειδικεύοντας την αναφορά μας, στην υποεπένδυση αυτή κάνουμε λόγο για τις τυχόν αστοχίες στις απαντήσεις των υποψηφίων, οι οποίες, ωστόσο, σε μια απόπειρα ερμηνείας τους, θα μπορούσαν να συστήσουν σημαντικούς δείκτες ψυχικών, ιδεολογικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών του κάθε συμμετέχοντα ξεχωριστά.

Στον παρακάτω πίνακα έχουμε οργανώσει το σύνολο των απαντήσεων για την κάθε ομάδα, συνδυαστικά με τη συχνότητα είτε περιπτώσεων που δεν δόθηκε απάντηση είτε απαντήσεων που τις θεωρήσαμε νοηματικά μη συνεπείς.

Πίνακας 14

<i>Ταυτότητα</i>	<i>Σύνολο απαντήσεων</i>	<i>«Αστοχίες»</i>
<i>Παιδιά με αυτισμό</i>	110	3 [2,73%]
<i>Μαθητές της Ελληνικής ως Γ2</i>	154	3 [1,95%]
<i>Ομάδα ελέγχου</i>	132	1 [0,76%]

Ένα γενικό σχόλιο αφορά το ιδιαίτερα μικρό ποσοστό των ασυνεπών απαντήσεων, το οποίο και θα μπορούσαμε, εν πρώτοις, να συνδέσουμε με την επιδιωκόμενη απλή διατύπωση των περιγραφών του ερωτηματολογίου. Αναλυτικά για κάθε ομάδα, υπογραμμίζουμε ότι στην περίπτωση των παιδιών με αυτισμό υπήρξαν για ένα υποψήφιο (αγόρι 6 ετών) δύο σενάρια που δεν κατέστη δυνατό να τα απαντήσει (5^ο και 6^ο) και για έναν άλλο (αγόρι 9 ετών) ένα σενάριο (9^ο), όπου η απάντησή του («Δεν προλαβαίνουμε») δεν είναι απόλυτα νοηματικά συμβατή.

Για τους μαθητές της Ελληνικής ως Γ2, μη απαντημένη θεωρήσαμε την περίπτωση της υποψηφίου (κορίτσι 12 χρόνων), η οποία σκιαγραφήθηκε στην προηγούμενη υποενότητα [4.2.1.1.2]. Τη δεύτερη και την τρίτη νοηματική ασυνέπεια τις εντοπίσαμε στον ίδιο υποψήφιο (αγόρι 13 χρόνων), ο οποίος στο 6^ο σενάριο, αν και εκείνο υπαγόρευε το να δηλώσει ο ίδιος ότι θα βοηθήσει με τα πιάτα, γράφει: «Μπωρείς [sic] να κουνηθείς για τα πιάτα, παρακαλώ;». Στην άλλη περίπτωση (9^ο) σενάριο, αντί για παράταση χρόνου, ρωτάει τη μητέρα του: «Μπωρώ να πάω στο κέντρο, παρακαλώ [sic];».

Όσον αφορά την ομάδα ελέγχου, αναφερόμαστε στην απουσία διατύπωσης αιτήματος από το δωδεκάχρονο κορίτσι, το οποίο και περιγράψαμε στην προηγούμενη ενότητα [4.2.1.1.2].

4.2.1.2.2 Ευγένεια

Στο ζήτημα της ευγένεια, η ΚΑΛ εξετάζει καταρχήν τα αξιοποιούμενα είδη στρατηγικής από τους συμμετέχοντες (Μπονίδης, *ό.π.*, σ. 9). Καθώς η διαδικασία αυτή έχει ήδη λάβει χώρα στο πλαίσιο της ποσοτικής προσπέλασης [βλ. *ό.π.*, υπ. 4.1.1], αυτό που θεωρήσαμε ότι μπορούμε να συμπεριλάβουμε εν προκειμένω ως επιπρόσθετο δείκτη, είναι ο συνυπολογισμός του παράγοντα της ηλικίας. Μάλιστα, χρησιμοποιούμε στην εξέτασή μας και τον παράγοντα της απόστασης, μελετώντας

επί τούτω τις δύο πιο πλούσιες σε συχνότητες μεταβλητές, αυτές της αρνητικής και της θετικής ευγένειας.

Οι συχνότητες των προκειμένων μεταβλητών έχουν παρουσιαστεί στον πίνακα 5 [σ. 50]. Αξιοποιώντας την *Ανάλυση Διακύμανσης Διπλής Κατεύθυνσης για ανεξάρτητα δείγματα* [Two-Way Anova between subjects], έχουμε καταλήξει στα εξής συμπεράσματα. Ως προς τη μεταβλητή, καταρχάς, *αρνητική ευγένεια* με απόυσα την απόσταση μεταξύ των συνομιλητών, το τεστ Levene έδειξε ότι οι διακυμάνσεις είναι μεταξύ τους ίσες (Sig.=,223 [$>,05$]), γεγονός που συνιστά -καταρχήν- προϋπόθεση για την εφαρμογή της συγκεκριμένης ανάλυσης (Ρούσσοσ & Ευσταθίου, ό.π., σ. 42). Για τη μεταβλητή αυτή δεν υπήρξε στατιστική σημαντικότητα, ούτε για την ίδια, ούτε για τις χρησιμοποιούμενες κατηγορικές [ταυτότητα και ηλικία], αλλά ούτε για την αλληλεπίδρασή τους.

Προχωρώντας στην επόμενη μεταβλητή (*αρνητική ευγένεια για μέτρια απόσταση*), παρατηρούμε στο τεστ Levene ότι οι διακυμάνσεις δεν είναι ίσες (Sig.=,018 [$<,05$]). Η μη ισότητα των διακυμάνσεων κανονικά μας απαγορεύει να χρησιμοποιήσουμε περαιτέρω το συγκεκριμένο τεστ (Νόβα-Καλτσούνη, ό.π., σ. 193), ωστόσο, εξαιτίας του γεγονότος ότι $N=36$ [>30], κάποιου ερευνητές αγνοούν στην περίπτωση αυτή το κριτήριο Levene, «*βασίζόμενοι στο θεώρημα του κεντρικού ορίου*» (Ρούσσοσ & Ευσταθίου, ό.π., σ. 42). Και σε αυτήν την περίπτωση, αλλά και σε όλες τις επόμενες, ακολουθούμε την εν λόγω θεώρηση, ώστε να εξασφαλιστεί ότι έχουμε εξετάσει όσες περισσότερες εκδοχές καθίσταται δυνατό.

Σε μία πρώτη ματιά, το αποτέλεσμα της μεταβλητής βγαίνει στατιστικά σημαντικό ($F=2,769$, $p=,026$). Η διαπλοκή, ωστόσο, της εν λόγω μεταβλητής με τους υπόλοιπους δείκτες δεν είναι -σε πρώτο επίπεδο, αθροιστικά- σε κανένα συσχετισμό στατιστικά σημαντική.

Επειδή, ωστόσο, έχουμε θέσει κριτήριο *πολλαπλών συγκρίσεων των μέσων όρων* [μέσω της επιλογής για εφαρμογή post hoc tests]¹⁰⁶, έχει βρεθεί στατιστική σημαντικότητα μεταξύ των ηλικιών 6-8 και 11-13, ως προς την προκειμένη μεταβλητή.

Προχωρώντας στη τρίτη μεταβλητή (*αρνητική ευγένεια για μεγάλη απόσταση*), αναφέρουμε ότι το τεστ Levene βγήκε στατιστικά σημαντικό (Sig.=,003 [$<,05$]). Ελέγχουμε, ωστόσο, και τα υπόλοιπα αποτελέσματα, όπου οι μεταβλητές, στη

¹⁰⁶ Στα όρια του κριτηρίου αυτού αναφέρουμε μόνο τις εκδοχές της ηλικίας, μία που οι συσχετισμοί της κατηγορικής μεταβλητής της ταυτότητας με τις εκάστοτε εξαρτημένες μεταβλητές έχει ήδη πραγματοποιηθεί μέσω των T-test και των αντιστοιχών τους μη-παραμετρικών [βλ. προηγούμενη ενότητα].

γενικευτική τους εκδοχή, δεν εμφανίζουν στατιστική σημαντικότητα σε κανένα τους συσχετισμό. Ούτε στην περίπτωση των πολλαπλών συγκρίσεων απάντησε στατιστική σημαντικότητα.

Για την επόμενη μεταβλητή μας (θετική ευγένεια σε απουσία απόστασης), επισημαίνουμε, για αρχή, ότι το τεστ Levene εμφάνισε ίσες τις διακυμάνσεις (Sig.=,300 [$>,05$]). Δεν υπήρξε, στα υπόλοιπα αποτελέσματα, στατιστική σημαντικότητα ούτε για τη γενικευτική εκδοχή των μεταβλητών, ούτε στην επιμέρους τους, στο πλαίσιο των πολλαπλών συγκρίσεων.

Ως προς τη μεταβλητή της θετικής ευγένειας για μέτρια απόσταση δεν ίσχυσε ισότητα μεταξύ των διακυμάνσεων (Sig.=,004 [$\leq,05$]). Συνεχίζοντας, ωστόσο, υπογραμμίζουμε ότι παρατηρείται στατιστική σημαντικότητα όσον αφορά τον συσχετισμό της ταυτότητας και της εξαρτημένης μεταβλητής¹⁰⁷ [γεγονός προφανές, μία που έχει ήδη δειχτεί από την αντίστοιχη εφαρμογή T-test [ό.π., υπ. 4.1.2 [σ. 54]]], όχι όμως και για την ηλικία. Ούτε στις πολλαπλές συγκρίσεις υπήρξε στατιστική σημαντικότητα στους συσχετισμούς για τη μεταβλητή της ηλικίας.

Για την τελευταία περίπτωση (θετική ευγένεια για μεγάλη απόσταση), με βάση το τεστ Levene, οι διακυμάνσεις δεν βρέθηκαν ίσες (Sig.=,000009 [$\leq,05$]). Στα λοιπά αποτελέσματα, όσον αφορά τη συνιστώσα της ηλικίας, δε βρέθηκε στατιστική σημαντικότητα ούτε στην αθροιστική εκδοχή, αλλά ούτε στα όρια των πολλαπλών συγκρίσεων.

Ολοκληρώνοντας την αναφορά μας, σημειώνουμε ότι η απουσία ικανού αριθμού στατιστικά σημαντικών είναι, συν τοις άλλοις, συνδεδεμένη και με το ηλικιακό φάσμα της ομάδας των αλλόγλωσσων μαθητών, που εξαναγκαστικά προέκυψε να είναι μεταξύ 10-13 ετών, καθιστώντας έτσι δυσχερέστερη την όλη διαδικασία. Η παρουσία, ωστόσο, και μικρότερων ηλικιών, ισόποσα -κατά το δυνατόν- κατανεμημένων στις υπόλοιπες δύο ομάδες, κατέστησε για εμάς απαραίτητο τον έλεγχο και του ηλικιακού παράγοντα.

4.2.1.2.3 Γραμματική

4.2.1.2.3.1 Τροπικότητα

Στη συγκεκριμένη υποενότητα εστιάζουμε στη συχνότητα παρουσίας τροπικών ρημάτων, στο πλαίσιο των απαντήσεων των υποψηφίων μας. Η συχνότητα αυτή έχει προσεγγιστεί με το να έχει, παράλληλα, ληφθεί υπόψιν, η παράμετρος της

¹⁰⁷ F=4,096, p=,028.

απόστασης, όπως αυτή αξιοποιήθηκε στα όρια ανάλυσης των στρατηγικών ευγενείας [βλ. παραπάνω, υπ. 4.1.1.2 [σ. 48]].

Οι συχνότητες των ομάδων παρουσιάζονται οργανωμένες στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 15

Ταυτότητα	Απουσία	Απουσία	Απουσία	Παρουσία	Παρουσία	Παρουσία
	τροπικού ρήματος_ απουσία απόστασης	τροπικού ρήματος_ μέτρια απόσταση	τροπικού ρήματος_ μεγάλη απόσταση	τροπικού ρήματος_ απουσία απόστασης	τροπικού ρήματος_ μέτρια απόσταση	τροπικού ρήματος_ μεγάλη απόσταση
Παιδιά με αυτισμό [0]	12	10	5	15	20	11
Μαθητές της Ελληνικής ως Γ2 [1]	8	5	12	30	35	15
Ομάδα ελέγχου [2]	24	14	15	12	22	8

Οι σχετικές συχνότητες τοποθετούνται ιεραρχικά ως εξής:

Πίνακας 16

Απουσία τροπικού ρήματος_ απουσία απόστασης	$25,26(2) > 16,44(0) > 7,62(1)$
Απουσία τροπικού ρήματος_ μέτρια απόσταση	$14,74(2) > 13,70(0) > 4,76(1)$
Απουσία τροπικού ρήματος_ μεγάλη απόσταση	$15,79(2) > 11,43(1) > 6,85(0)$
Παρουσία τροπικού ρήματος_ απουσία απόστασης	$28,57(1) > 20,55(0) > 12,63(2)$
Παρουσία τροπικού ρήματος_ μέτρια απόσταση	$33,33(1) > 27,40(0) > 23,16(2)$

Ο έλεγχος, αρχικά, της κανονικότητας για τις παραπάνω μεταβλητές έδειξε κανονικά κατανομημένες μόνο εκείνες της απουσίας τροπικού ρήματος για απουσία απόστασης¹⁰⁸ και της απουσίας τροπικού ρήματος για μεγάλη απόσταση¹⁰⁹.

Εφαρμόζοντας τα τεστ, για την πρώτη μας μεταβλητή (απουσία τροπικού ρήματος σε απουσία απόστασης), όσον αφορά τις ομάδες των παιδιών με αυτισμό και των αλλόγλωσσων μαθητών, το τεστ Levene μας δίνει τιμή στατιστικά σημαντική ($p_{(22)}=,023$ [$<,05$]), είναι συνεπώς αναγκαία η εφαρμογή του αντιστοίχου μη παραμετρικού τεστ, το οποίο, ωστόσο, δεν καταλήγει σε στατιστική σημαντικότητα.

Για την ίδια μεταβλητή, δεν έχουμε στατιστική σημαντικότητα ανάμεσα στις συχνότητες των παιδιών με αυτισμό και της ομάδας ελέγχου, ενώ υπάρχει ανάμεσα στις συχνότητες των αλλόγλωσσων μαθητών και της ομάδας ελέγχου¹¹⁰.

Όσον αφορά την άλλη μεταβλητή με κανονικότητα (απουσία τροπικού ρήματος για μεγάλη απόσταση), ο συσχετισμός των ομάδων παιδιά με αυτισμό και αλλόγλωσσοι μαθητές δεν έδωσε για εκείνη στατιστική σημαντικότητα. Ο επόμενος, όμως, συσχετισμός ομάδων (παιδιά με αυτισμό και ομάδα ελέγχου) οδήγησε σε στατιστική σημαντικότητα¹¹¹. Όσον αφορά τον τρίτο συσχετισμό (αλλόγλωσσοι μαθητές και ομάδα ελέγχου), δεν ήταν στατιστικά σημαντικός.

Περνώντας στα μη παραμετρικά τεστ, η πρώτη εξεταζόμενη μεταβλητή (απουσία τροπικού ρήματος για μέτρια απόσταση), έδωσε στατιστική σημαντικότητα μόνο για τον συσχετισμό συχνότητων μεταξύ αλλόγλωσσων μαθητών και ομάδας ελέγχου¹¹². Η επόμενη μεταβλητή (παρουσία τροπικού ρήματος σε απουσία απόστασης) έδωσε και εκείνη στατιστική σημαντικότητα μόνο για τις συχνότητες ανάμεσα στους αλλόγλωσσους μαθητές και την ομάδα ελέγχου¹¹³. Η μεταβλητή της παρουσίας τροπικού ρήματος για μέτρια απόσταση δεν εμφάνισε στατιστική σημαντικότητα για κανένα συσχετισμό ομάδων, όπως και ούτε η μεταβλητή της παρουσίας τροπικού ρήματος για μεγάλη απόσταση.

¹⁰⁸ $Z=1,352$, $p=,052$.

¹⁰⁹ $Z=1,355$, $p=,051$.

¹¹⁰ $p_{(24)}=,322$, Sig. (2-tailed)=,00006, με διαφορά μέσων όρων |1,43| και το κατώτερο όριο του διαστήματος ελευθερίας αρνητικό (-,916).

¹¹¹ $p_{(20)}=,230$, Sig. (2-tailed)=,027, με διαφορά μέσων όρων |0,75| και το κατώτερο όριο του διαστήματος ελευθερίας αρνητικό (-1,405).

¹¹² $U=45,5$, $p=,031$.

¹¹³ $U=25$, $p=,001$.

4.2.1.3 Κοινωνική πρακτική

4.2.1.3.1 Ιδεολογικά και πολιτικά αποτελέσματα του λόγου

Η τελευταία υποενότητα εξετάζει τα γνωστικά συστήματα, τις διαφαινόμενες κοινωνικές σχέσεις στη συνομιλία, καθώς και τις κοινωνικές ταυτότητες των υποψηφίων (Phillips & Jørgensen, ό.π., σ. 88). Για την εξέταση αυτών των παραμέτρων, η προσοχή μας έχει εστιάσει στο 7^ο σενάριο, όπου το συνομιλούν πρόσωπο που σκιαγραφείται τοποθετείται σε χαμηλή στάθμη στο φάσμα *κοινωνικής ισχύος*, επί τούτω χαμηλότερη από εκείνη/-ον που κάθε φορά διατυπώνει το εκφώνημα. Στα όρια της παρούσας ενότητας προσεγγίζεται το περιεχόμενο και οι τρόποι διατύπωσης των αιτημάτων, με τα τελικά αποτελέσματα να συστήνουν τροφή για τον ερμηνευτικό μας προβληματισμό στην κοινωνική του διάσταση, όπως αυτός παρουσιάζεται στην επόμενη ενότητα [5].

Με το όλο περικειμενικό πλαίσιο να συνιστά ουσιαστικά απάντηση σε αίτημα, η οποία, με τη σειρά της, όντας καταφατική, οδηγεί στη διατύπωση καινούργιου αιτήματος, το πρώτο που θεωρούμε ενδιαφέρον να παρουσιάσουμε είναι τα ποσοστά των ομάδων, ως προς την αποδοχή ή μη του αιτήματος του ζητιάνου για βοήθεια. Το σύνολο των παιδιών με αυτισμό (εκτός από μια περίπτωση [αγόρι 6 ετών], όπου δεν δόθηκε καμία απάντηση) αποδέχτηκε την πρόταση του ζητιάνου, ενώ, όσον αφορά τους αλλόγλωσσους, το 50% [N=14], και την ομάδα ελέγχου το 58,33% [N=12]. Στον επόμενο πίνακα προβάλλουμε τα είδη των χρησιμοποιηθέντων στρατηγικών ανά ομάδα [στην παρένθεση ο κωδικός της¹¹⁴], με κριτήριο την αμεσότητα:

Πίνακας 17

	Άμεση	Συμβατικά έμμεση	Έμμεση
<i>Αρνητικές</i>	6[50%](1) > 5[41,67%](2)	(-)	1[7,14](1)
<i>Καταφατικές</i>	4[33,33%](1) > 4[28,57%](2) 1[10%](0)	6[60%](0) > 3[21,43%](1) > 2[16,67%](2)	2[20%](0) > 1[8,33%](2)

¹¹⁴ Για την αντιστοίχιση των κωδικών, βλ. παραπάνω, πίνακας 2 [σ. 47].

Όπως εύκολα γίνεται αντιληπτό, οι άμεσες στρατηγικές είναι κυρίαρχες για τους αλλόγλωσσους μαθητές και την ομάδα ελέγχου, ενώ προτιμητέες είναι οι συμβατικά έμμεσες για τα παιδιά με αυτισμό. Να σημειωθεί ότι η πλειονότητα των άμεσων στρατηγικών των δύο πρώτων ομάδων υποστηρίζεται μετριαστικά από εξωτερικούς -κυρίως- τροποποιητές. Άξια, επίσης, αναφοράς είναι και η έμμεση, καταφατική απόκριση στο προβαλλόμενο αίτημα, που απαντά -σε πολύ μικρό, βέβαια, ποσοστό- στα παιδιά με αυτισμό και στην ομάδα ελέγχου.

5. Συζήτηση

Η παρούσα υποενότητα ακολουθεί το δομικό σχήμα της προηγούμενης, και μάλιστα της υποενότητας των ποσοτικών αποτελεσμάτων [4.1]. Η αξιοποίηση της δομής μόνο αυτής της υποενότητας συνιστά απόρροια του τρόπου με τον οποίο έχει επιδιωχθεί να αξιοποιηθούν τα πορίσματα της ποιοτικής μας προσπέλασης: ο προσανατολισμός της είναι, εν πρώτοις, υποστηρικτικός, έρεισμα της αξιοπιστίας των ποσοτικών αποτελεσμάτων, χωρίς να στερείται και τον ρόλο εφιαλτήριου, υπό την έννοια ότι αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της συλλογιστικής μας για την επέκταση του αποπειρώμενα γόνιμου προβληματισμού. Η ανακεφαλαιωτική, εν τέλει, συσπείρωση των συμπερασμάτων μας είναι, στην ουσία, το καλούπι των απαντήσεων στα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας μας.

5.1. Στρατηγικές ευγένειας

5.1.1 Αθροιστική αποτίμηση

Συνοψίζοντας, καταρχάς, τα αποτελέσματα στα οποία εν προκειμένω καταλήξαμε, αναφέρουμε ότι, για την άμεση στρατηγική ευγενείας, η μεγαλύτερη σχετική συχνότητα εμφανίστηκε στα παιδιά με αυτισμό (18,59% [20]), ενώ ιδιαίτερα μικρά ήταν τα αντίστοιχα ποσοστά για τις υπόλοιπες δύο (2,29% [3] για την ομάδα ελέγχου και 0,66 [1] για τους αλλόγλωσσους). Στην περίπτωση της αρνητικής ευγένειας, η ομάδα ελέγχου και οι αλλόγλωσσοι μαθητές εμφάνισαν ποσοστά με μικρή απόκλιση μεταξύ τους (70,23% [92] και 68,87% [104] αντίστοιχα), και τα παιδιά με αυτισμό τρίτα, με ποσοστό 59.26% [64]. Τη μεγαλύτερη σχετική συχνότητα στη χρήση θετικών στρατηγικών εντοπίσαμε στους αλλόγλωσσους μαθητές (29,80% [45]), με την ομάδα ελέγχου να ακολουθεί με εγγύτητα (25,92% [34] και τα παιδιά με αυτισμό ξανά στην τρίτη θέση (13,89% [15]). Στις έμμεσες, τέλος, στρατηγικές την πρωτοκαθεδρία έχουν τα παιδιά με αυτισμό (8,33% [9]), και οι υπόλοιπες ομάδες

ακολουθούν με πολύ χαμηλά ποσοστά (1,53% [2] για την ομάδα ελέγχου και 0,66% [1] για τους αλλόγλωσσους μαθητές).

Σημαντική στατιστικότητα υπήρξε μόνο ανάμεσα στα παιδιά με αυτισμό και τους αλλόγλωσσους, για τις μεταβλητές των άμεσων, έμμεσων και -με επιφύλαξη¹¹⁵- θετικής ευγένειας στρατηγικών.

Ξεκινώντας με τη χρήση άμεσων στρατηγικών, η οποία και, απουσία μετριασμού, εκλαμβάνεται ως επιζήμια για το *αρνητικό πρόσωπο*¹¹⁶ του συνομιλητή, επισημαίνουμε ότι θα μπορούσε να μην θεωρηθεί παράταιρη η παρουσία μεγαλύτερης συχνότητας της προκείμενης στρατηγικής στα παιδιά με αυτισμό, μια και η απόκλιση από τη νόρμα ευγένειας είναι γεγονός που κατεξοχήν χαρακτηρίζει τη γλώσσα στο φάσμα του αυτισμού¹¹⁷. Αν και, προφανώς, η αναφορά αυτή είναι καθόλα γενικευτική, μπορεί, εν τούτοις, να λεχθεί ότι η απουσία συνειδητής και σαφούς υιοθέτησης τυπικών -και, συνάμα, αυθαίρετων- κανόνων, που αποτελούν κοινά αποδεκτά κώδικα κοινωνικά αποδεκτής συμπεριφοράς, μπορεί πιο εύκολα να οδηγήσει στη διατήρηση γλωσσικής στάσης μαρκαρισμένης με αρνητικό πρόσημο. Γεγονός, πάντως, είναι ότι δεν απάντησε το ακριβώς αντίστοιχο στην περίπτωση των αλλόγλωσσων μαθητών, κάτι που, αφενός μεν, καταδεικνύει την επίδραση ενός πιο ισχυρού εξαναγκασμού της κοινωνικής νόρμας για την ομάδα αυτή, ούτως ώστε η προβλεπόμενη πραγματολογική απόκλιση να διοχετεύεται σε άλλες οδούς.

Είναι δεδομένο ότι και η προκείμενη ερμηνευτική απόπειρα, αλλά και η συνολικότερη προσπάθεια αντίστιξης των αποτελεσμάτων με εκφάνσεις της ερευνηθείσας πραγματικότητας, δεν έχει καταρχήν την επιδίωξη της ακριβούς απεικόνισης ενός φαινομένου, και μάλιστα με γενικευτικές τάσεις, αλλά προσανατολίζεται στο να ψηλαφιστούν οι διαφαινόμενες τάσεις στο υπό εξέταση πεδίο. Πρόκειται για αυτές τις τάσεις που θεωρήσαμε ότι μπορούμε να απομονώσουμε και στην περίπτωση των στρατηγικών αρνητικής και θετικής ευγένειας, οι οποίες, αν και φαινομενικά δεν απέδωσαν, στην αθροιστική τους θεώρηση, τους προσδοκώμενους καρπούς, κατέστη επί τούτω αναγκαίο να προσεγγιστούν με τον κατάλληλα εξειδικευμένο τρόπο.

Κινούμενοι σε αυτή τη συλλογιστική, τις επαναπροσεγγίσαμε -όπως έχει ιδωθεί- υπό το πρίσμα της συνομιλιακής οικειότητας και της απόστασης. Μάλιστα, από τη στιγμή που ο συνυπολογισμός των κοινωνικών παραμέτρων, ειδικά της απόστασης, κατέληξε σε -κατά τη γνώμη μας- ενδιαφέροντα αποτελέσματα, η

¹¹⁵ Για τους λόγους της επιφυλακτικής στάσης, βλ. παραπάνω, σ. 49 [υπ. 4.1.1.1].

¹¹⁶ Για τη θεωρία του

¹¹⁷ Για αντίστοιχη βιβλιογραφία, ό.π., βλ. σημ. 2.

αναντιστοιχία με τα ανάλογα της αθροιστικής προσέγγισης αναδεικνύει την ερευνητική σημαντικότητα του εν λόγω κριτηρίου. Ακολουθεί στην επόμενη ενότητα η ερμηνευτική πραγμάτευση των πορισμάτων από την αξιοποίηση των κοινωνικών αυτών μεταβλητών.

5.1.2 Ελέγχοντας το κοινωνικό περιεχόμενο: οι παράγοντες της οικειότητας και της απόστασης

5.1.2.1 Οικειότητα

Προσεγγίζοντας διακριτά τις δύο κοινωνικές παραμέτρους, περιγράφουμε, καταρχάς, αυτήν της οικειότητας, τις συχνότητες -απόλυτες και σχετικές- της οποίας έχουμε ιεραρχικά οργανώσει στον επόμενο πίνακα:

Πίνακας 18

Άμεσα [παρουσία οικειότητας]	13,16% [5] (0) > 4,17% [2] (2) > 1,82% [1] (1)
Αρνητική ευγένεια [παρουσία οικειότητας]	56,25% [27] (2) > 47,37% [18] (0) > 38,18% [21] (1)
Θετική ευγένεια [παρουσία οικειότητας]	60% [33] (1) > 37,5% [18] (2) > 34,21% [13] (0)
Έμμεσα [παρουσία οικειότητας]	5,26% [2] (0) > 2,08% [1] (2) > 0 (1)
Άμεσα [απουσία οικειότητας]	21,73% [15] (0) > 1,2% [1] (2) > 0 (1)
Αρνητική ευγένεια [απουσία οικειότητας]	86,46% [83] (1) > 78,31% [65] (2) > 66,67% [46] (0)
Θετική ευγένεια [απουσία οικειότητας]	19,28% [16] (2) > 12,50% [12] (1) > 2,90% [2] (0)
Έμμεσα [απουσία οικειότητας]	8,70% [6] (0) > 1,20% [1] (2) > 1,04% [1] (1)

Αναφερόμαστε, ως πρώτο μας σχόλιο, στις άμεσες και έμμεσες στρατηγικές, στις οποίες -εύλογα δυνάμει των πορισμάτων της προηγούμενης ενότητας-, τα παιδιά με αυτισμό εμφανίζουν τις μεγαλύτερες τιμές συχνοτήτων, οι οποίες, όπως ήταν προφανώς, επηρεάζονται από την παρουσία ή μη του κριτηρίου της οικειότητας. Ενδιαφέρον, ωστόσο, είναι ότι οι άμεσες στρατηγικές έχουν μεγαλύτερη -απόλυτη

και σχετική- παρουσία εκεί όπου το περιβάλλον δεν είναι οικείο, αποκλίνοντας, με στατιστική σημαντικότητα, τόσο απέναντι στους αλλόγλωσσους μαθητές¹¹⁸ όσο και στην ομάδα ελέγχου¹¹⁹. Το συγκεκριμένο εύρημα ενισχύει το αθροιστικό αντίστοιχο της προηγούμενης ενότητας, μία που η επιλογή άμεσων στρατηγικών είναι και πάλι επικρατούσα για παιδιά με ΔΑΦ, συγκριτικά με τις υπόλοιπες ομάδες, και όχι μόνο δεν φθίνει, απουσία οικειότητας, αλλά αυξάνεται ποσοστιαία. Αυτό που, συνεπώς, διαφαίνεται [και τίθεται ως προβληματισμός για περαιτέρω διερεύνηση] είναι ότι μια μορφή απομάκρυνσης από το καθιερωμένο μοτίβο ευγένειας, όσον αφορά τη γλώσσα του αυτισμού, είναι η χρήση άμεσων στρατηγικών, ακόμη και σε περικείμενα δυνητικά αποφευκτέα.

Το ζήτημα των έμμεσων στρατηγικών, στη χρήση των οποίων κυριαρχεί και πάλι η ομάδα των παιδιών με αυτισμό [με -οριακή- στατιστική σημαντικότητα, στην περίπτωση που η οικειότητα είναι παρούσα, ως απόκλιση απέναντι στους αλλόγλωσσους μαθητές¹²⁰] καθίσταται, εν πρώτοις, μάλλον αμφίβολο, για δύο λόγους. Ο πρώτος είναι ότι ο αριθμός των απαντηθεισών στρατηγικών είναι μικρός [2 στην παρουσία οικειότητας και 6 στην απουσία] και ο δεύτερος ότι τα μισά προέρχονται από περιβάλλοντα εμπορικής συναλλαγής, όπου, λόγω του αυστηρά δομημένου πλαισίου επικοινωνίας, τα όρια παρερμηνείας είναι περιορισμένα, και, άρα, η προκείμενη στρατηγική δεν αποτελεί ιδιαίτερη πρωτοτυπία. Έχοντας, πάντως, στον νου μας τη λειτουργία της στρατηγικής αυτής ως *κεκαλυμμένου* τρόπου μετριασμού της απειλητικότητας¹²¹, δεν πρέπει να αφήσουμε ασχολίαστο το γεγονός ότι η -οριακή- κυριαρχία των ποσοστών χρήσης αυτής της στρατηγικής από τα παιδιά με ΔΑΦ έχει ενδιαφέρον σαν μια, εν πρώτοις, αντίθεση, καθώς, όπως έχει ειπωθεί¹²², ένα από τα χαρακτηριστικά του αυτιστικού λόγου είναι η απουσία αλληγορικών σχημάτων στα όρια μιας *στερεοτυπικής* κυριολεξίας.

Αναφερόμενοι στη στρατηγική της αρνητικής ευγένειας, επισημαίνουμε ότι τα αποτελέσματά μας ακολουθούν τη λογική της χρήσης μιας στρατηγικής, που, από τη μία μειώνει την απειλητικότητα του εκφωνήματος, από την άλλη δεν αντιτίθεται στο θετικό πρόσωπο του συνομιλητή. Εμφανίζει, συνεπώς, ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά και στις τρεις μας ομάδες, με την ομάδα ελέγχου να κυριαρχεί εκεί όπου η οικειότητα είναι παρούσα, ενώ, όταν είναι απύσα, να δίνει την πρωτοκαθεδρία της στους

¹¹⁸ $U=35, p=,004 [<,05]$.

¹¹⁹ $U=33, p=,023 [<,05]$.

¹²⁰ $U=46, p=,047 [<,05]$.

¹²¹ Για τις έμμεσες στρατηγικές, βλ. και παραπάνω, υπ. 2.2 *Γλωσσική ευγένεια* [σ. 21].

¹²² 2.3.1 *Αιτήματα και ΔΑΦ* (σ. 24 κ.εξ.).

αλλόγλωσσους μαθητές. Το τελευταίο, μάλιστα, συνδέεται, συν τοις άλλοις¹²³, και με τα ευρήματα της Sifianou για την Αγγλία¹²⁴, ειδικά, μάλιστα, αν ιδωθούν ως όψη της πραγματικότητας των αγγλοσαξονικών κοινωνιών ευρύτερα.

Όσον αφορά τα παιδιά με αυτισμό, αξιοποιούν και αυτά, σε ικανό βαθμό, αρνητικές στρατηγικές, ποσοστό που αυξάνει κατακόρυφα όταν η οικειότητα είναι απύσα. Αυτό που, επίσης, σημειώνουμε είναι η αντιστρόφως ανάλογη πορεία των ποσοστών των στρατηγικών θετικής ευγένειας -η οποία, μάλιστα, στην περίπτωση του ανοίκειου περιβάλλοντος, μειώνεται δραματικά-, με στατιστική διαφορά, ως απόκλιση με απύσα ή παρούσα την οικειότητα¹²⁵. Το ζήτημα, αυτό, πάντως, θα το πραγματευτούμε διεξοδικά υπό το πρίσμα της παραμέτρου της απόστασης, και σε σχέση με τους αλλόγλωσσους [βλ. επόμενη υποενότητα].

Εάν εξακολουθήσουμε να σχολιάζουμε για τις θετικές στρατηγικές, δεν γίνεται να μη θίξουμε το υψηλό ποσοστό των αλλόγλωσσων μαθητών στην περίπτωση που το περιβάλλον είναι οικείο. Εμφανίζεται, μάλιστα, στατιστική σημαντικότητα ως προς την ομάδα των παιδιών με ΔΑΦ [βλ. σημ. 124]. Η κατά κόρον παρουσία στρατηγικών αλληλεγγύης σε συνομιλιακά πλαίσια οικογενειακά ή εγγύς φιλικά συνιστά πιθανώς δείγμα των ισχυρών δεσμών που απαντούν ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας ομογενών, ισχυρισμός που θα μπορούσε να τεκμηριωθεί και αντιστρόφως, αν δηλαδή παρατηρήσουμε την πτώση του ανάλογου ποσοστού, στην περίπτωση συνομιλίας με μη οικείο πρόσωπο.

Για να αποσαφηνίσουμε, ωστόσο, καλύτερα, τον ρόλο των κοινωνικών παραμέτρων στις χρησιμοποιούμενες στρατηγικές εν γένει, ας μεταβούμε στο επόμενο κριτήριο, αυτό της απόστασης, όπου η τριμερής της διαίρεση καθιστά λεπτομερέστερη την εξειδίκευση και, συνακόλουθα, πιο ευαίσθητο τον δείκτη αποτύπωσης των διαφοροποιήσεων.

¹²³ Βλ. και Μπέλλα (2011), η οποία και διαβλέπει στα ευρήματά της για τους *μη φυσικούς ομιλητές*, ότι «παρουσιάζουν [...] τάση αρνητικής ευγένειας και αποστασιοποίησης» (Μπέλλα, 2011, ό.π., σ. 285).

¹²⁴ Βλ. παραπάνω, σσ. 30-31 [υπ. 2.3.2 *Αιτήματα στην πραγματολογία της διαγλώσσας*].

¹²⁵ Στην περίπτωση της παρουσίας της οικειότητας, έχουμε στατιστική σημαντικότητα ως απόκλιση με τις συχνότητες των αλλόγλωσσων [$U=31$, $p=.011$ [$<.05$]] και με την ομάδα ελέγχου [$U=26,5$, $p=.013$ [$<.05$]]· στην περίπτωση της απουσίας, με τους αλλόγλωσσους [$p_{(22)}=.788$, Sig. (2-tailed)=,038], κάτι που, όμως, δεχόμαστε με επιφύλαξη, μία που το κατώτερο όριο του διαστήματος εμπιστοσύνης έχει αρνητική τιμή (-2,048) [βλ. και, ό.π., σημ. 68].

5.1.2.2 Απόσταση

Συνοψίζουμε, για αρχή, ιεραρχικά οργανωμένες, τις -απόλυτες και σχετικές- συχρότητες που προέκυψαν με κριτήριο την παράμετρο της απόστασης:

Πίνακας 19

Αρνητική ευγένεια [απουσία απόστασης]	29,55% [13] (0) > 27,27% [18] (2) > 17,50% [14] (1)
Αρνητική ευγένεια [μέτρια απόσταση]	48,75% [39] (1) > 42,42% [28] (2) > 38,64% [17] (0)
Αρνητική ευγένεια [μεγάλη απόσταση]	33,75% [27] (1) > 31,82% [14] (0) > 30,30% [20] (2)
Θετική ευγένεια [απουσία απόστασης]	93,10% [27] (1) > 90,91% [10] (0) > 64% [16] (2)
Θετική ευγένεια [μέτρια απόσταση]	28% [7] (2) > 9,09% [1] (0) > 3,45% [1] (1)
Θετική ευγένεια [μεγάλη απόσταση]	8% [2] (2) > 3,45% [1] (1) > 0(0)

Η παρατήρηση του πίνακα καθαυτό, όσον αφορά τις στρατηγικές αρνητικής ευγένειας, ακολουθούν, στο γενικό τους πλαίσιο, την πεπατημένη των αποτελεσμάτων της προηγούμενης ενότητας. Οι στρατηγικές αυτές είναι οι κύριες που χρησιμοποιούν και οι τρεις ομάδες, με τα παιδιά με αυτισμό να ακολουθούν σχετικά ομαλή πορεία στην αυξομείωση της χρήσης, βάσει της παραμέτρου της απόστασης: στην περίπτωση που δεν υπάρχει απόσταση, χρησιμοποιούνται οι λιγότερες από τις στρατηγικές αρνητικής ευγένειας, ώστε ο κύριος όγκος για αυτήν την ομάδα να εμφανίζεται στη μέτρια και μεγάλη απόσταση. Ίδια πορεία, καταρχήν, ακολουθεί και η ομάδα ελέγχου, έχοντας, ωστόσο, μεγάλο ποσοστό τέτοιων στρατηγικών, όταν η απόσταση είναι μέτρια, κάτι που συμβαίνει σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό στους αλλόγλωσσους μαθητές.

Σε ένα πρώτο επίπεδο, η εξήγηση του φαινομένου αυτού φαντάζει απλή: όσο αυξάνεται η απόσταση μεταξύ των συνομιλητών, τόσο η αξιοποίηση στρατηγικών αρνητικής ευγένειας εκλαμβάνεται ως καταλληλότερη για τον μετριασμό της όποιας απειλητικότητας. Αυτό στο οποίο αξίζει να επιμείνουμε είναι τα υψηλά ποσοστά χρήσης αρνητικής ευγένειας από τους αλλόγλωσσους μαθητές, όταν η απόσταση

θεωρήθηκε μέτρια¹²⁶. Για να το ερμηνεύσουμε, πρέπει να αναφέρουμε ότι ένα από τα σενάρια αυτά περιελάμβανε το να ζητηθεί από ένα -συνομήλικο μεν, μη γνώριμο δε- παιδί στο σχολείο ένα κομμάτι σοκολάτα. Αποκλειστικά για αυτήν την περίπτωση δώδεκα από τους δεκατέσσερεις υποψηφίους της εν λόγω ομάδας έκαναν χρήση αρνητικής ευγένειας, διανθισμένης στο σύνολο των περιπτώσεων αυτών με λεξιλογικούς τροποποιητές και, στις μισές, με εξωτερικούς. Διαφάνηκε, συνεπώς, ένας ισχυρός ηθικός δισταγμός σε τέτοιου είδους επικοινωνία, απέναντι σε ανοίκεια άτομα, θεαματικά ισχυρότερος από την περίπτωση συνομιλίας με τον ζητιάνο [5^ο σενάριο].

Παραμένοντας στο θέμα της μέτριας απόστασης, αλλά στρέφοντας την προσοχή μας στις στρατηγικές θετικής ευγένειας, επισημαίνουμε την παρουσία κοινού τύπου μεταξύ των παιδιών με αυτισμό και των αλλόγλωσσων μαθητών, που, μάλιστα, αναδεικνύεται στηριζόμενος σε ικανώς τεκμηριωμένα ερείσματα. Όπως φαίνεται και από τις τιμές του πίνακα 19, και οι δύο ερευνητικές μας ομάδες εμφάνισαν ιδιαίτερα χαμηλές συχνότητες στη χρήση των θετικών στρατηγικών, στον προκείμενο βαθμό απόστασης, οι οποίες σημείωσαν αμφότερες, ως αποκλίσεις, στατιστική σημαντικότητα με τις αντίστοιχες της ομάδας ελέγχου¹²⁷.

Υπενθυμίζοντας, καταρχάς, ότι και για τις τρεις ομάδες, τα κυρίαρχα ποσοστά χρήσης αφορούσαν τις αρνητικές στρατηγικές, υπογραμμίζουμε ότι παρουσιάζει αδιαμφισβήτητο ενδιαφέρον το ότι, σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου, και τα παιδιά με αυτισμό και οι αλλόγλωσσοι απέφυγαν να μειώσουν τη απειλητικότητα των μηνυμάτων τους, καταφεύγοντας σε μέσα αλληλεγγύης, όταν οι συνομιλητές τους ήταν ανοίκεια πρόσωπα. Αν και, φυσικά, επ' ουδενί μπορούμε να αναζητήσουμε συσχετισμούς σε επίπεδο αιτιών, η ανεύρεση κοινών τόπων μάς παρωθεί να εξετάσουμε το σημείο σύγκλισης των γνωστικών και αντιληπτικών μηχανισμών που ίσχυσαν για τις ομάδες μας, και που, τελικά, συνεπάχθηκε μια κοινή, μεταξύ τους, διαφοροποίηση από την *πεπατημένη* χρήση. Το *ανοίκειο*, επομένως, ήταν το στοιχείο εκείνο που καθόρισε το πλαίσιο μιας πιο ειδικής διαμόρφωσης του περιεχομένου του λόγου τους, όχι μόνο σαν σύνηθες χαρακτηριστικό του αυτιστικού φάσματος¹²⁸, αλλά και σαν ιδιαίτερη περίπτωση στον χώρο της κατάκτησης.

¹²⁶ Μάλιστα, αν και τα ποσοστά της ομάδας ελέγχου -και λιγότερο των παιδιών με αυτισμό- ήταν στην προκείμενη περίπτωση υψηλά, η ομάδα των αλλόγλωσσων εμφάνισε στατιστική σημαντικότητα, ως απόκλιση, με τα παιδιά με αυτισμό, ενώ -οριακά- δεν υπήρξε με την ομάδα ελέγχου ($U=28,5$, $p=,006$ [$<,05$] και $U=51,5$, $p=0,05$ [$=,05$]).

¹²⁷ Η σύγκριση των συχνοτήτων των παιδιών με αυτισμό με την ομάδα ελέγχου έδωσε στατιστική σημαντικότητα με $p=,047$ [$<,05$] [$U=35,5$], ενώ μεταξύ των αλλόγλωσσων και της ομάδας ελέγχου απάντησε σημαντική σημαντικότητα με $p=,015$ [$<,05$] [$U=47,5$].

¹²⁸ Για τα χαρακτηριστικά στον αυτιστικό λόγο, βλ. παραπάνω, σ. 24 κ. εξ.

Τελευταίο τμήμα αξιολόγο σχολιασμού είναι εκείνο της θετικής ευγένειας, όταν δεν υπάρχει απόσταση μεταξύ των συνομιλητών. Στο κομμάτι αυτό, επαναλαμβάνεται το εύρημα της προηγούμενης υποενότητας, που αφορούσε την ομάδα των αλλόγλωσσων. Και εδώ συναντάμε μεγάλο ποσοστό θετικών στρατηγικών, και δη και με -επισφαλή [βλ. σημ. 128] στατιστική σημαντικότητα, ως απόκλιση, σε σύγκριση με τα παιδιά με αυτισμό¹²⁹. Η απόκλιση αυτή από τις υπόλοιπες συχνότητες ενισχύει τον συλλογισμό που παραθέσαμε στην προηγούμενη ενότητα, μία που, στη συγκεκριμένη περίπτωση, τα εξεταζόμενα σενάρια περιλαμβάνουν κατ' αποκλειστικότητα συνομιλητές από τον στενό οικογενειακό κύκλο [αδελφή/-ός, πατέρας και μητέρα].

Έχοντας ολοκληρώσει την προσπέλαση της ποσοτικής ανάλυσης, θεωρήσαμε στο σημείο αυτό σκόπιμο να αποπειραθούμε συμπλήρωση των πορισμάτων μας με τα αντίστοιχα της ΚΑΛ¹³⁰. Την ποιοτική προσέγγιση, μία που, θεωρητικά, περιλάμβανε και αυτή αξιολόγηση της ευγένειας δυνάμει των υπό χρήση στρατηγικών, κρίναμε ενδιαφέρον να την κατευθύνουμε στην εξέταση της επίδρασης του ηλικιακού παράγοντα στην επιλογή στρατηγικής. Τα αποτελέσματα δεν διέφυγαν διόλου από τις αρχικές υποθέσεις μας, κάτι, ωστόσο, το οποίο οφείλεται και στην απουσία μικρότερων ηλικιών, όσον αφορά την ομάδα των αλλόγλωσσων μαθητών¹³¹.

Παρ' όλ' αυτά, η στατιστική σημαντικότητα, ως απόκλιση, που αφορούσε τη σύγκριση συχνοτήτων μεταξύ των ηλικιακών ομάδων 6-8 και 11-13, ως προς την αρνητική ευγένεια για μέτρια απόσταση, στην ουσία υπήρξε αφόρμηση για την ψηλάφηση μιας γενικότερης κατάστασης. Η πρώτη από τις δύο ομάδες ηλικιών, ειδικά στην περίπτωση των παιδιών με αυτισμό, που ο νεαρότερος υποψήφιος ήταν 6 χρόνων, ήταν εκείνη όπου απάντησαν κατά κόρων οι στρατηγικές που καταρχήν θεωρούνται ως λιγότερο μετριαστικές. Όπως είναι λογικό, η τάση της ροπής προς αμεσότερες στρατηγικές είχε σαφώς ικανά θεμέλια διαμορφωμένα από την αξιοποίησή τους σε αυτό το μήκος του ηλικιακού φάσματος, με εξέχουσα την ομάδα των παιδιών με ΔΑΦ. Ωστόσο, η ροπή αυτή έχει δύο πηγές, αφορώντας και έμμεσες στρατηγικές, με τα συνακόλουθα πλεονεκτήματα που θίξαμε στην προηγούμενη ενότητα [βλ. παραπάνω, σ. 74].

¹²⁹ $p_{(22)}=.756$, Sig. (2-tailed)=,018, με το κατώτερο όριο του διαστήματος εμπιστοσύνης να είναι αρνητικό (-1,682).

¹³⁰ Βλ. παραπάνω, υπ. 4.2.1.2.2 *Ευγένεια* [σσ. 66-68]

¹³¹ Αυτό που, πάντως, προσπαθήθηκε και, θεωρούμε, ότι επιτεύχθηκε σε ικανό βαθμό ήταν η διατήρηση των μέσων όρων των ηλικιών σε κοινή, γενικά, στάθμη και για τις τρεις ομάδες [βλ. και παραπάνω, 3.2.1 *Ταυτότητα δείγματος* [σσ. 35-36].

5.2. Προοπτική

5.2.1 Αθροιστική προσέγγιση

Όπως και στις υπόλοιπες υποενότητες, ξεκινάμε την πραγμάτευσή μας με την παράθεση των συχνοτήτων σε ιεραρχική ακολουθία:

Πίνακας 20

Απουσία προοπτικής	9,27% [14] (1) > 0,92% [1] (0) > 0,76% [1] (2)
Προοπτική συνομιλητή	54,20% [71] (2) > 34,86% [38] (0) > 32,45% [49] (1)
Προοπτική ομιλητή	54,97% [83] (1) > 52,29% [57] (0) > 39,69% [52] (2)
Κοινή προοπτική	5,5% [6] (0) > 2,65% [4] (1) > 1,53% [2] (2)
Μηδενική προοπτική	2,75% [3] (0) > 2,29% [3] (2) > 0(1)
Μη ρητή δήλωση προοπτικής (έμμεση πράξη)	3,67% [1] (0) > 1,53% [2] (2) > 0,66% [1] (1)

Η όλη μας ερμηνευτική απόπειρα θα ξεκινήσει από τις μεταβλητές με χαμηλότερα ποσοστά, όπου, όμως, μία από τις ομάδες εμφανίζει αξιόλογη απόκλιση από τις υπόλοιπες δύο. Καταρχάς, αναφερόμαστε στη μεταβλητή της *απουσίας προοπτικής*, στην οποία οι αλλόγλωσσοι μαθητές εμφανίζουν υψηλό ποσοστό συχνοτήτων, με στατιστική σημαντικότητα, ως απόκλιση, και με τις δύο υπόλοιπες ομάδες¹³². Η συστηματική, σε αυτό το πλαίσιο, απουσία ρηματικής χρήσης υποδηλώνει είτε την υιοθέτηση πιο *χαλαρής* γλωσσικής στάσης κατά την εκφορά αιτήματος απέναντι σε συνομιλητές ενταγμένους σε συγκεκριμένο κοινωνικό περικείμενο, είτε αποφυγή της χρήσης αυστηρότερης δομής, που ίσως θα συνεπαγόταν την πρόκληση γλωσσικού λάθους. Σε κάθε περίπτωση, αυτό που

¹³² Σε σχέση με τα παιδιά με αυτισμό, ισχύει $U=26, p=,002 [<,05]$, και σε σχέση με την ομάδα ελέγχου $U=30, p=,004 [<,05]$.

υποκρύπτεται είναι μια στρατηγική διαχείρισης, η οποία, εν προκειμένω, απαντώντας σε επαρκώς υψηλό βαθμό στο πλαίσιο της κατάκτησης, παρέχει έναυσμα για περισσότερη, εν γένει, διερεύνηση.

Η δεύτερη περίπτωση χαμηλότερων συχνοτήτων που θέλουμε να σχολιάσουμε είναι εκείνη της *κοινής προοπτικής*. Με βάση και τον πίνακα, παρατηρείται ότι η ομάδα των παιδιών με αυτισμό έχει -ελαφρώς- υψηλότερα ποσοστά από τις υπόλοιπες δύο, γεγονός που καθαυτό εμφανίζει ενδιαφέρον, καθώς η χρήση του *εμείς* ως βασικού μέσου δήλωσης των περιπτώσεων θετικής ευγένειας από την εν λόγω ομάδα είναι κάτι που απομακρύνεται από μια κλασικότερη εστίαση σε εγωκεντρικότερες στάσεις, όσον αφορά το φάσμα του αυτισμού¹³³.

Εάν μεταβούμε στο πεδίο όπου απάντησαν οι μεγαλύτερες συχνότητες για τις εξεταζόμενες ομάδες μας, επισημαίνουμε την αντιστρόφως ανάλογη σχέση μεταξύ της προοπτικής του συνομιλητή και εκείνης του ομιλητή: στη μεν πρώτη κυριαρχούν οι συχνότητες της ομάδας ελέγχου, ενώ στη δεύτερη αυτές των παιδιών με αυτισμό και των αλλόγλωσσων μαθητών. Μάλιστα, απάντησε στατιστική σημαντικότητα, ως απόκλιση, και για τις δύο περιπτώσεις μεταβλητών μεταξύ των ομάδων¹³⁴.

Η συστηματικότερη επιλογή του *α'* -ενικού- προσώπου εκ μέρους των ερευνητικών μας ομάδων είναι και αυτή, με τη σειρά της, δείγμα μιας κοινής *παρέκκλισης* από τις παρατηρηθείσες νόρμες, που δίνει, κατά βάση, κατεύθυνση σε μια προοπτική διδακτικής υποστήριξης των συγκεκριμένων φαινομένων. Εάν θελήσουμε να ερμηνεύσουμε τη διαπιστωμένη απόσταση από το τυπικότερο, αναφέρουμε ότι, για την ομάδα, καταρχάς, των παιδιών με ΔΑΦ, ισχύει αυτό που προαναφέραμε ως στροφή προς τον εαυτό τους, η οποία και συνδέεται με ελλείμματα ως προς την ενσυναίσθηση του πλησίον σαν διακριτά αυτόνομη οντότητα¹³⁵. Είναι πιθανό -και όχι, προφανώς, βέβαιο, μια που πάντοτε στην επικοινωνία, και, άρα, στις εκάστοτε γλωσσικές επιλογές υπεισέρχεται πλήθος παραγόντων- η χρήση *α'* ενικού προσώπου να ενισχύεται από την προβαλλόμενη επικέντρωση στο εγώ, η οποία, επ' ουδενί προσλαμβανόμενη ως αλαζονεία, συνιστά την ασφαλέστερη επιλογή, μία που συνάδει με την πρόσληψη του γύρω κόσμου με αποκλειστικό άξονα την αντίληψη καθαυτόν του παρατηρητή.

Η συγκεκριμένη επιλογή είναι, πιθανώς, και ένας αποτελεσματικός τρόπος αναφοράς στις προσωπικές ανάγκες του ομιλητή, επικέντρωση που θα μπορούσε να

¹³³ Βλ. και την περιγραφή της συμπτωματολογίας του συνδρόμου στο παρατιθέμενο χωρίο της σ. 23.

¹³⁴ Για την αναλυτική περιγραφή των δεικτών στατιστικής σημαντικότητας, βλ., ό.π., σημ. 94.

¹³⁵ Για τα επικοινωνιακά ελλείμματα ως απόρροια των χαρακτηριστικών της ΔΑΦ, βλ. παραπάνω, σ. 23 κ. εξ. [υπ. 2.3.1 *Αιτίματα και ΔΑΦ*].

συστήσει και έναν ακόμη τρόπο πειθούς, και, άρα, μετριασμού της απειλητικότητας του εκφερόμενου αιτήματος. Μια τέτοια *εγωκεντρικότερη* χρήση του λόγου θα καθιστούσε και, κατά βάση, πιο εύκολη σε σημεία την εκφορά του, μια που η όλη αναφορά δεν θα λάμβανε σε μεγάλο βαθμό υπόψιν τις παραμέτρους τις συνδεόμενες με τους εκάστοτε συνομιλητές. Εάν όντως η ευκολία αυτή είναι το αντικείμενο αναζήτησης των αλλόγλωσσων μαθητών, θα ήταν, με αυτόν τον τρόπο, δυνατή η ερμηνεία της επιλογής της συγκεκριμένης προοπτικής και εκ μέρους τους. Σε κάθε, πάντως, περίπτωση, αυτό που αναζητούμε, όπως έχουμε και πάλι υπογραμμίσει, δεν είναι η με απόλυτο τρόπο ανάδειξη της αλήθειας για τις περιγραφόμενες καταστάσεις, αλλά η διαπίστωση τάσεων, ως εφελθία περισσότερης έρευνας, οπτική που ακολουθούμε και στα όρια της ερμηνευτικής απόπειρας που μόλις παραθέσαμε.

5.2.2 Αναδεικνύοντας την κοινωνική διεπίδραση - προοπτική και απόσταση

Και στην τελευταία μας υποενότητα, ξεκινάμε επαναλαμβάνοντας τις συχνότητες, ιεραρχικά οργανωμένες στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 21

Προοπτική συνομιλητή (απουσία απόστασης)	15,38% [14] (2) > 14,74% [14] (1) > 12,68% [9] (0)
Προοπτική συνομιλητή (μέτρια απόσταση)	21,98% [20] (2) > 12,68% [9] (0) > 12,63% [12] (1)
Προοπτική συνομιλητή (μεγάλη απόσταση)	18,68% [17] (2) > 12,68% [9] (0) > 6,32% [6] (1)
Προοπτική ομιλητή (απουσία απόστασης)	24,21% [23] (1) > 21,13% [15] (0) > 19,78% [18] (2)
Προοπτική ομιλητή (μέτρια απόσταση)	27,37% [26] (1) > 25,35% [18] (0) > 17,58% [16] (2)
Προοπτική ομιλητή (μεγάλη απόσταση)	10,53% [10] (1) > 9,86% [7] (0) > 4,40% [4] (2)
Κοινή προοπτική (απουσία απόστασης)	5,63% [4] (0) > 4,21% [4] (1) > 2,20% [2] (2)
Κοινή προοπτική (μέτρια απόσταση)	0 [όλες οι ομάδες]
Κοινή προοπτική	0 [όλες οι ομάδες]

Η πρώτη μας παρατήρηση αναφέρεται στις απουσίες συχνοτήτων για τις δύο τελευταίες μεταβλητές, οι οποίες συχνότητες, δυνάμει του κριτηρίου της απόστασης, συγκεντρώνονται όλες στην περίπτωση που είναι απύσα. Το αποτέλεσμα αυτό δεν είναι παράδοξο, μία που η χρήση του α' πληθυντικού στα όρια της θετικής ευγένειας εύλογο είναι να απαντά σε περικείμενα όπου η παρουσία της είναι απίθανο να συστήσει λόγο παρεξήγησης. Αξιόλογο στο προκείμενο εύρημα είναι η ποσοστιαία κυριαρχία των παιδιών με αυτισμό, γεγονός που επαναλαμβάνει τα όσα είχαμε βρει στην αθροιστική προσέγγιση του δείκτη, απλώς, πλέον, γνωρίζουμε και τον προσανατολισμό του ευρήματος με παρούσες κοινωνικές συνθήκες του συνομιλιακού πλαισίου.

Όσον αφορά τη μεταβλητή της προοπτικής του συνομιλητή, όπου επικρατεί - εύλογα, δυνάμει και της προηγηθείσας αθροιστικής ανάλυσης- ως προς το ποσοστό των συχνοτήτων η ομάδα ελέγχου, αυτό που επισημαίνουμε είναι ότι η επικράτηση αυτή είναι ιδιαίτερα αισθητή όταν η απόσταση μεταξύ των συνομιλητών αυξάνεται¹³⁶. Αυτό που διαφαίνεται είναι η ομάδα ελέγχου να στρέφεται προς το β' ενικό κατά τη διατύπωση αιτήματος, ως τρόπο που, καταρχήν, προσιδιάζει σε στρατηγικές αλληλεγγύης, κάτι που συνδυάζεται με το αντίστοιχο εύρημα για τις θετικές στρατηγικές. Αν και, προφανώς, η χρήση β' ενικού προσώπου δεν σημαίνει, αυτομάτως, θετική ευγένεια, ωστόσο, η συμπαρουσία της προκείμενης προοπτικής με αντιστοίχως υψηλά ποσοστά στις στρατηγικές θετικής ευγένειας για την ομάδα ελέγχου, δεν είναι, πιθανώς, τυχαία.

Στον αντίποδα, τα ποσοστά στις συχνότητες της προοπτικής του ομιλητή παραμένουν υψηλά για τους αλλόγλωσσους μαθητές και τα παιδιά με αυτισμό, ομάδες που καταλαμβάνουν, αντιστοίχως, την πρώτη και τη δεύτερη θέση στις τιμές αυτών των συχνοτήτων. Η κατανομή των τιμών ακολουθεί εκείνη που ίσχυσε για τη μεταβλητή των στρατηγικών ευγενείας: οι περισσότερες στρατηγικές απαντούν και πάλι στη μέτρια απόσταση, με την πρωτοκαθεδρία να δίνεται και αυτή τη φορά στους αλλόγλωσσους μαθητές. Αυτό συνεπάγεται την πιθανή παρουσία διασύνδεσης

¹³⁶ Απαντά στατιστική σημαντικότητα, όσον αφορά τη μέτρια απόσταση, ως απόκλιση, μεταξύ της ομάδας ελέγχου και των παιδιών με αυτισμό, αφενός, [U=26, p=,015 [<,05]] και των αλλόγλωσσων μαθητών, αφετέρου [U=37, p=,010 [<,05]]. Όσον αφορά τη μεγάλη απόσταση, στατιστική σημαντικότητα, ως απόκλιση, εμφανίστηκε μεταξύ της ομάδας ελέγχου και των αλλόγλωσσων μαθητών με τιμή $p_{(24)}=,478$, Sig. (2-tailed)=,000273 και διαφορά μέσων όρων των τιμών της $|0,99|$ το κατώτερο όριο του διαστήματος εμπιστοσύνης βρέθηκε αρνητικό (-1,467).

ανάμεσα στις υπό χρήση στρατηγικές και στην επιλεγείσα προοπτική, κάτι το οποίο δεν είναι παράλογο, μία που η αξιοποίηση του α' ενικού προσώπου, μέσω, βέβαια, και της κατάλληλης υποστήριξης από συντακτικούς και λεξιλογικούς τροποποιητές, συντελεί η ίδια σε μια πρώτη επίτευξη *απόστασης* μεταξύ των συνομιλητών¹³⁷. Λαμβάνουμε, συνεπικουρικά, υπόψιν, ως προς τους λεκτικούς μηχανισμούς έκφρασης των στρατηγικών ευγενείας, την πρωτιά της προκείμενης ομάδας στην αξιοποίηση τροπικών ρημάτων¹³⁸, η οποία, αν και ίσχυσε για το σύνολο των επιπέδων απόστασης, εκδηλώθηκε στον μεγαλύτερο βαθμό της στην εκδοχή της *μέτριας απόστασης*.

Ενδιαφέρον, πάντως, προκαλεί το ότι, στην περίπτωση της *απουσία απόστασης*, εκεί όπου η κυρίαρχη στρατηγική ήταν εκείνη της *θετικής ευγένειας* για τους αλλόγλωσσους μαθητές, η προοπτική με τις περισσότερες συχνότητες για αυτήν την ομάδα ήταν εκείνη του ομιλητή. Αυτό, ίσως, δείχνει και την αρκετά ισχυρή τάση των αλλόγλωσσων προς την προκείμενη επιλογή, την οποία και ακολουθούν, τροποποιώντας την καταλλήλως, και στις θετικές τους στρατηγικές, κάτι το οποίο κείται ενισχυτικά και προς την ερμηνευτική γραμμή που προωθήσαμε για το εύρημα αυτό.

Να υπογραμμιστεί, τέλος, ότι δεν υπήρξε στατιστική σημαντικότητα για καμία από τις επιμέρους μεταβλητές της προοπτικής του ομιλητή, γεγονός που είναι πιθανόν να συνεπάγεται ότι ο ρόλος της απόστασης δεν οδηγεί σε κεφαλαιώδεις μεταβολές όσον αφορά την, εν προκειμένω, κατανομή των τιμών.

5.3 Συγκεντρωτική αντιστοίχιση με τα ερευνητικά ερωτήματα

Στην υποενότητα αυτή στοχεύουμε στην αντιστικτική σύνδεση των τεθειμένων ερευνητικών ερωτημάτων με τα συμπεράσματα που παρείχε η ερμηνευτική αποδελτίωση των αποτελεσμάτων. Ακολουθούν τα ερωτήματα, με τη συνοδία των τελικών τους απαντήσεων.

1. Σε ποιο ποσοστιαίο βαθμό επιτυγχάνεται στις πειραματικές ομάδες η διατύπωση αιτημάτων [επί τη βάσει πλήρωσης των προϋποθέσεων δόμησής τους], όταν την απαιτεί το συνομιλιακό περιβάλλον των ερωτημάτων στην έρευνα;

α. Η τυχόν διαφοροποίηση μεταξύ των δύο αυτών συνόλων ως προς τον βαθμό επιτυχίας τους είναι στατιστικά σημαντική;

¹³⁷ Για τη συνεπαγόμενη απόσταση στα όρια της χρήσης αρνητικών στρατηγικών, βλ. παραπάνω, σ. 20 [υπ. 2.2 *Γλωσσική ευγένεια*].

¹³⁸ Βλ. ό.π., πίνακες 15 και 16.

Βάσει των πορισμάτων της ΚΑΛ, και δη και της υποενότητας για τη νοηματική αλληλουχία ανάμεσα στις περιγραφές και τις απαντήσεις των υποψηφίων μας¹³⁹, το σύνολο των *αστοχιών* που εμφανίστηκαν στο σώμα των απαντήσεων, συμπεριλαμβανομένων είτε απουσών απαντήσεων είτε μη σχετικών ή και περιπτώσεων άρνησης στο να δοθεί οποιαδήποτε απάντηση¹⁴⁰, είναι της τάξεως του 1,77% [7 σε σύνολο 396].

Το προκείμενο ποσοστό είναι ιδιαίτερα μικρό, και αυτό καθαυτό, αλλά και αν ληφθεί υπόψιν η ποικιλία των ταυτοτικών χαρακτηριστικών στις εξεταζόμενες ομάδες, η οποία και, εν τέλει, δεν διαδραμάτισε ανασχετικό ρόλο. Καταλήγουμε, συνεπώς, αναλογικά στο ότι το ποσοστό επιτυχίας, όσον αφορά τη διατύπωση αιτημάτων, είναι ιδιαίτερα υψηλό.

Συμπληρώνουμε, επίσης, ότι, κατά την εξέταση της ειρωνείας, διαπιστώθηκε απουσία ειρωνικής χρήσης ως τρόπου απαξίωσης της διαδικασίας δειγματοληψίας. Οι απαντήσεις, συνεπώς, που συνελέγησαν θα μπορούσαν να εκληφθούν ως εγγύς στην αυθεντικότητα του λόγου των υποψηφίων, ή, καλύτερα, δηλωτικές των ικανοτήτων τους στον γραμματικό και κοινωνιοπραγματολογικό τομέα, όπου και ελέγχθηκαν.

Όσον αφορά την αντιστοίχιση των αστοχιών προς τις εξεταζόμενες ομάδες, οι ερευνητικές μας ήταν εκείνες που εμφάνισαν τις περισσότερες, εν συγκρίσει προς την ομάδα ελέγχου [3 προς 1]. Αν και δεν προσλαμβάνουμε ως παράλογο το αίτημα, μία που πιθανώς ισχύουν ειδικές δυσκολίες για κάθε μία από τις ερευνητικές ομάδες, ωστόσο ούτε απαντά στατιστική σημαντικότητα, ούτε και οι ασυνέπειες αυτές ήταν, όπως τονίσαμε, ποσοτικά αξιόλογες.

2. Σε τι ποσοστό οι παραγόμενες στρατηγικές προσανατολίζονται στην αξιοποίηση είτε *στρατηγικών σεβασμού* [*αρνητική ευγένεια*], είτε *στρατηγικών αλληλεγγύης* [*θετική ευγένεια*];

α. Παρατηρούνται διαφοροποιήσεις ως προς την επιλογή των στρατηγικών ανάμεσα στα υποσύνολα και των δύο πειραματικών ομάδων, με διαφοροποιητικούς παράγοντες κατάταξης την ταυτότητα των ομάδων και την ηλικία;

β. Πόσο συστηματικά η επιλογή αυτή των στρατηγικών επηρεάζεται από τους εκάστοτε διαφαινόμενους κοινωνικούς ρόλους [σε επίπεδο ομάδων και αναμεταξύ τους];

¹³⁹ Βλ. παραπάνω, υπ. 4.2.1.2.1 *Συνοχή και συνεκτικότητα*, σ. 64.

¹⁴⁰ Για τη λεπτομερέστερη παρουσίαση των μη συνεπών απαντήσεων, βλ. τον πίνακα και το συνοδευτικό κείμενό του στην ενότητα όπου έχουμε παραπέμψει.

Οι τρεις ομάδες εμφάνισαν τις εξής σχετικές και απόλυτες συχνότητες σε σχέση με τις χρησιμοποιούμενες αρνητικές και θετικές τους στρατηγικές. Όσον αφορά την αρνητική ευγένεια, τα παιδιά με αυτισμό εμφάνισαν ποσοστό 59,26% [64], οι αλλόγλωσσοι μαθητές 68,87% [104] και η ομάδα ελέγχου 70,23% [92]. Ως προς τη θετική ευγένεια, η σχετική συχνότητα για τα παιδιά με αυτισμό ήταν 13,89% [15], για τους αλλόγλωσσους 29,80% [45], και για την ομάδα ελέγχου 25,95% [34].

Η περίπτωση που οι προκείμενες στρατηγικές έδωσαν στατιστική σημαντικότητα ήταν εκείνη της θετικής ευγένειας, στη σύγκριση των παιδιών με αυτισμό με τους αλλόγλωσσους μαθητές. Όσον αφορά τον ηλικιακό παράγοντα, εν προκειμένω δεν διαδραμάτισε, καταρχήν, μείζονα ρόλο, ωστόσο, βρέθηκε στατιστική σημαντικότητα, ως απόκλιση, μεταξύ των ηλικιακών ομάδων 6-8 και 11-13 ως προς την αρνητική ευγένεια. Να σημειωθεί, γενικά, ότι εξετάστηκαν, πέρα από τις προκείμενες στρατηγικές, και οι άμεσες και οι έμμεσες, σύγκριση από την οποία τεκμηριώθηκε η απέναντί τους ποσοτική επικράτηση των θετικών και αρνητικών στρατηγικών.

Όσον αφορά τις κοινωνικές παραμέτρους, το κριτήριο της απόστασης έπαιξε σημαντικό ρόλο, αναδεικνύοντας την κατίσχυση στις συχνότητες των θετικών στρατηγικών της ομάδας ελέγχου απέναντι στις δύο ερευνητικές ομάδες, στην περίπτωση παρουσίας απόστασης μεταξύ των συνομιλητών, και δη και μέτριας. Αξιόλογο, επίσης, είναι και το υψηλό ποσοστό στις συχνότητες των θετικών στρατηγικών ευγενείας για την ομάδα των αλλογλώσσων, όταν η απόσταση είναι απύσχα.

3. Ποια *προοπτική* [perspective] προτιμάται στα όρια των χρησιμοποιηθέντων στρατηγικών;

α. Η τυχόν απόκλιση μεταξύ των ομάδων ως προς την παράμετρο αυτή είναι στατιστικά σημαντική;

β. Παρατηρούνται διαφοροποιήσεις ως προς την επιλογή της προοπτικής ανάμεσα στα υποσύνολα και των δύο πειραματικών ομάδων, με βάση τους διαφαινόμενους κοινωνικούς ρόλους;

Τα υψηλότερα ποσοστά μεταξύ των επιλεγείσων προοπτικών απαντούν σε εκείνη του ομιλητή και του συνομιλητή, με τα υπόλοιπα τρία είδη να εμφανίζουν αξιοσημείωτα χαμηλά ποσοστά. Ιδιαίτερη προτίμηση εμφανίζεται για τις ομάδες των παιδιών με αυτισμό και των αλλόγλωσσων μαθητών, όσον αφορά την προοπτική του

ομιλητή, ενώ η ομάδα ελέγχου φαίνεται να επιλέγει κατά βάση εκείνη του συνομιλητή.

Η απόκλιση των ομάδων ως προς τις περιγραφόμενες προοπτικές είναι στατιστικά σημαντική.

Η εξέταση των συχνότερων προοπτικών υπό το πρίσμα της απόστασης φάνηκε να ακολουθεί, καταρχήν, τη λογική των αποτελεσμάτων που συνάχθηκαν από την αξιοποίηση της κοινωνικής αυτής μεταβλητής και στα όρια των στρατηγικών. Η εν προκειμένω, ωστόσο, κατανομή των συχνοτήτων δεν εμφάνισε στατιστική σημαντικότητα.

6. Συμπεράσματα, περιορισμοί και προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Η παρούσα έρευνά μας είχε ως σκοπό την ανάδειξη κοινών τόπων ανάμεσα σε παιδιά με ΔΑΦ και μαθητές της Ελληνικής ως Γ2, με κριτήριο σύγκρισης τη γλωσσική τους στάση ως προς το ζήτημα της *ευγένειας*. Η επιλογή των προκειμένων ομάδων υπαγορεύτηκε, στην ουσία, από τη θεώρηση των ταυτοτικών τους χαρακτηριστικών ως τοποθετούμενων στις παρυφές της *φυσιολογικότητας*, όσον αφορά τη γλωσσική χρήση. Το αντικείμενο της ευγένειας προσπελάστηκε μέσω της ανάλυσης ενός συνόλου αιτημάτων, τα οποία και διατύπωσαν οι ερευνητικές ομάδες, σε σύγκριση πάντοτε με μια ομάδα ελέγχου, συμπληρώνοντας ένα κατάλληλα διαμορφωμένο *Γραπτό Ερωτηματολόγιο Παραγωγής*. Μέσω της αποδόμησης των αιτημάτων συγκεκριμενοποιήθηκαν και αποδελτιώθηκαν οι συλλήβδην αξιοποιηθείσες στρατηγικές ευγενείας, οι οποίες αναλύθηκαν ποσοτικά μέσω του SPSS και ποιοτικά [με απώτερο ποσοτικό προσανατολισμό] μέσω της *Κριτικής Ανάλυσης Λόγου*.

Η προσπέλαση των ερευνητικών μας αποτελεσμάτων ανέδειξε ως πρώτο κοινό σημείο ανάμεσα στις ερευνητικές ομάδες τις -χαμηλές- σχετικές τους συχνότητες στη χρήση στρατηγικών θετικής ευγένειας, στην περίπτωση που υπάρχει απόσταση μεταξύ των συνομιλητών. Μάλιστα, εμφανίστηκε στατιστική σημαντικότητα ως προς την ομάδα ελέγχου, όταν η απόσταση αυτή είχε σταθμιστεί ως μέτρια.

Δεύτερο κοινό τους εύρημα συνέστησε η συστηματική χρήση της *προοπτικής του ομιλητή*, με στατιστική σημαντικότητα ως προς την ομάδα ελέγχου. Η παράμετρος της απόστασης δεν μετέβαλε την κατανομή των συχνοτήτων της προοπτικής με τρόπο στατιστικά σημαντικό, η επιρροή της επομένως δεν εμφανίστηκε ως μείζονος σημασίας.

Η ερμηνεία των ευρημάτων επικεντρώθηκε, αφενός μεν, στον παράγοντα του *ανοίκειου*, του οποίου η παρουσία έδωσε τον προσανατολισμό στην υιοθέτηση στρατηγικών που εντείνουν την απόσταση μεταξύ των συνομιλητών, αφετέρου δε, σε μια στροφή προς το εγώ, η οποία, αν και με διαφορετικές αφορμίσεις, απαντά ως κοινό σημείο *απόκλισης* μεταξύ των ομάδων αυτών. Για τα μεν παιδιά με αυτισμό υπογραμμίσαμε ότι η ροπή προς την εγωκεντρικότητα συνιστά χαρακτηριστικό της συμπτωματολογίας τους, για τους δε αλλόγλωσσους μαθητές ότι θα μπορούσε να συστήσει είτε μέσο για την επιπρόσθετη επίτευξη πειθούς είτε τρόπο αποφυγής λάθους που θα συνεπαγόταν μια δομή προσανατολισμένη πέρα από την οπτική αυτού καθ'αυτόν του ομιλητή.

Οι τιθέμενοι περιορισμοί της ερευνητικής μας προσέγγισης αφορούν, καταρχάς, το μέγεθος του δείγματος, αλλά και τη δειγματοληψία. Ως προς το πρώτο θέμα, αν και λήφθηκε υπόψιν το πλαίσιο γενικευσιμότητας που ο προκείμενος πληθυσμός μάς παρείχε¹⁴¹, μεγαλύτερος αριθμός υποψηφίων θα συνεπαγόταν βελτίωση του ποσοστού του διαστήματος εμπιστοσύνης και, άρα, ακόμη πιο βάσιμα συμπεράσματα. Όσον αφορά το θέμα της δειγματοληψίας, η δυνατότητα προσέγγισης σε πανελλαδικό επίπεδο των ειδικών κέντρων, σε συνδυασμό με την επιλογή συγκεκριμένων από αυτά υποψηφίων δυνάμει κριτηρίων εγγύς στην *απόλυτη τυχαιότητα*, θα εξασφάλιζαν αποτελέσματα στα οποία ο βαθμός επιρροής κοινωνικοπολιτικών παραγόντων, απότοκων της γεωγραφικής διασποράς, θα ήταν ελάχιστος ή μηδαμινός. Ο συγκεκριμένος, ωστόσο, προσανατολισμός μάλλον υπερβαίνει τα χρονικά, αλλά και τα, εν γένει, πρακτικώς σκοποθετικά όρια μιας διπλωματικής εργασίας.

Ένας τρίτος περιοριστικός παράγοντας που είναι αναγκαίο να θέσουμε επί τάπητος είναι εκείνος της *κανονικότητας*, που απορρέει, συν τοις άλλοις, από την παρουσία μιας ομάδας ελέγχου με τέτοια ταυτοτικά χαρακτηριστικά. Η συγκριτική δομή της εργασίας, αν και επιδιώκει καταρχήν να ελέγξει, σε βασικά σημεία ανάλυσης προωθεί ακούσια πρακτικές προβολής μιας κανονικότητας, κάτι, που, βεβαίως, δεν πραγματοποιείται με αξιολογικά κριτήρια. Αυτό που τίθεται, ακριβώς, εν αμφιβόλω, είναι το κατά πόσο μπορούμε να μιλάμε για *αποκλίσεις* από μια *φυσιολογικότητα*, και, βασικά, ποια είναι τα όρια νομιμοποίησης της φυσιολογικότητας αυτής.

Στον προηγούμενο αιώνα, ένα από τα βασικά κινήματα ανανέωσης της ψυχιατρικής επιστήμης ήταν το ριζοσπαστικό εκείνο που, ουσιαστικά, αναιρούσε την

¹⁴¹ Βλ. ό.π., σημ. 46.

αλήθεια των ερεισμάτων αυτής καθαυτήν της ψυχιατρικής. Η *αντιψυχιατρική* κίνηση προσπέρασε ως κορυφαία έκφανση του ψυχιατρικού τομέα την κατασταλτική του δράση απέναντι σε όσους είχε χαρακτηρίσει ως *παρεκκλίνοντες* από το πρότυπο κανονικότητας που είχε θεμελιώσει. Στην έκφανση αυτή διαφάνηκε οι ισχυροί δεσμοί ανάμεσα στον επιστημονικό αυτόν τομέα και την εξουσία, η οποία και, θεωρήθηκε ότι, είχε παρεισφρήσει στα προωθούμενα διαγνωστικά κριτήρια (Grubb, 2007, σ. 69).

Σε αυτό το πλαίσιο εξουσιαστικού ελέγχου έχει στις κοινωνίες θεμελιωθεί, δυνάμει πολιτισμικών αλλά και κοινωνικοοικονομικών κριτηρίων, η γλωσσική νόρμα. Η ψυχιατρική επιστήμη, έχοντας κατά νου το φάσμα απλώς εκείνο το οποίο υπαγορεύεται από τις γλωσσικές κανονικότητες, προσλαμβάνει τον αυτιστικό λόγο ως «καθυστερημένο ή ελλειμματικό ως προς την καθιερωμένη γλώσσα, με προβλήματα στην εισαγωγή και υποστήριξη των πληροφοριών και με γλωσσικά μοτίβα στερεοτυπικά, επαναλαμβανόμενα ή και ιδιосуγκρασιακά»¹⁴² (APA, 2000, στο Grubb, ό.π., σ. 79). Κατεύθυνση της όλης προσέγγισης στον αυτισμό είναι η μεταβολή της γλωσσικής στάσης του ατόμου με τρόπο ώστε να γίνεται αντιληπτός από τους φορείς της γλωσσικής κανονικότητας.

Το ζήτημα, επομένως, είναι ότι η όποια *μοναδική φωνή* του αυτισμού ως εναλλακτική *επιλογή έκφρασης* πνίγεται σε μια απόπειρα καταναγκαστικής ενσωμάτωσης «στο εξουσιαστικό γλωσσικό σύστημα, ώστε να κατασταθεί δυνατό να ακουστεί ο λόγος τους και να ληφθεί υπόψιν σοβαρά» (Grubb, ό.π., σ. 80).

Αυτό που επιθυμούμε να προβληθεί μέσω της προκείμενης μελέτης μας είναι η ανάγκη για επανεξέταση του όρου της *κανονικότητας*. Τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε, στο πλαίσιο που θα μπορούσαν να είναι γενικευτικά, θέτουν ως εύρημα μια διαφοροποίηση από έναν πυρήνα που θεωρείται *φυσιολογικός*.

Είναι βέβαιο ότι δεν θα μπορούσαμε σε καμία περίπτωση να μη δεχτούμε τις υφιστάμενες δυσκολίες στον επικοινωνιακό τομέα, όσον αφορά τη ΔΑΦ, όπως και τις περιγραφόμενες *απομακρύνσεις* από τους φυσικούς ομιλητές εκείνων που είναι μη φυσικοί στην ίδια γλώσσα. Από τη στιγμή που διαφάνηκε μια τάση κοινών σημείων ανάμεσα στις ομάδες αυτές, θεωρούμε ότι περαιτέρω έρευνες, και σε άλλους, πραγματολογικούς και μη τομείς, θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα, εξόχως αξιοποιήσιμα και στη διδακτική πράξη. Προϋπόθεση, ωστόσο, συνιστά το να μην έχουμε σαν κατεύθυνση -σίγουρα όσον αφορά τον αυτιστικό λόγο- να εξαλείψουμε την όποια απόκλιση, αλλά να μάθουμε από αυτή, να συνειδητοποιήσουμε, δηλαδή, ότι η *φυσιολογικότητα* δεν είναι ο μόνος δρόμος για την

¹⁴² Πβ. και την νεότερη εκδοχή της συμπτωματολογίας, όπως παρατίθεται στη σ. 22.

αλήθεια. Και αμφισβητώντας την παντοδυναμία του φυσιολογικού, να στραφούμε στη διαπίστωση των εξουσιαστικών πόρων που την τροφοδοτούν.

Ειδικά στην περίπτωση της ευγένειας, ενός κατεξοχήν αυθαίρετου ρυθμιστικού μηχανισμού, και ο αυτιστικός λόγος αλλά και η -διαπολισμικά ερειδόμενη- διαγλώσσα μπορούν να αποκαλύψουν σημεία των εξουσιαστικών αυτών μηχανισμών. Η εκπαιδευτική διάσταση είναι δυνατόν, με τη σειρά της, να έλθει να ενσωματώσει τη σκοπιά τους, διευρύνοντας το κριτικό εργαλείο που θέτει στα χέρια των μαθητών. Από την *παθολογία*, λοιπόν, στην κατάκτηση, αυτό το οποίο το εν λόγω φάσμα μάς αποκαλύπτει είναι ότι υπάρχουν ποικίλοι τρόποι για να είναι κανείς άνθρωπος. Και, επομένως, παραλλάσσοντας το μενανδρικό απόφθεγμα¹⁴³, καταλήγουμε ότι είναι όντως χαριτωμένος ο άνθρωπος, όταν, ωστόσο, τον αντιλαμβανόμαστε όχι μονοδιάστατα, αλλά ως ολότητα των πολυπρισματικών του εκδοχών.

¹⁴³ ἔσπουδασμένον δὲ τί χρῆμα καὶ χάριεν ἄνθρωπος, ὅταν ἄνθρωπος ᾗ [Aen. Gaz. p. 26 2].

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Baltaxe, C. A. (1977). Pragmatic deficits in the language of autistic adolescents. *Journal of Pediatric Psychology*, 2(4), σσ. 176-180.
2. Beebe, L. M., & Cummings, M. C. (2006). Natural speech act data versus written questionnaire data - How data collection method affects speech act performance. Στο S. Gass, & J. Neu, *Speech Acts Across Cultures - Challenges to Communication in a Second Language (Studies on Language Acquisition)* (σσ. 65-86). Βερολίνο: Mouton de Gruyter.
3. Bella, S. (2012a, Μάρτιος). Length of residence and intensity of interaction - Modification in Greek L2 requests. *Pragmatics*, 22(1), σσ. 1-39.
4. Bella, S. (2012b, Οκτώβρης). Pragmatic development in a foreign language - A study of Greek FL requests. *Journal of pragmatics*, 44(13), σσ. 1917-1947.
5. Bella, S. (2016). Responding to thanks - Divergence between native speakers and FL learners of Greek and the consequences for establishing rapport. *Γλωσσολογία/Glossologia*(24), σσ. 61-73.
6. Brook, S. L., & Bowler, D. M. (1992). Autism by another name? - Semantic and pragmatic impairments in children. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 22(1), σσ. 61-81.
7. CARLA [Center for Advanced Research on Language Acquisition]. (n.d.). *Requests: Research Notes - Request Strategies Across Languages*. Ανάκτηση Ιούνης 14, 2016, από University of Minnesota: <http://carla.umn.edu/speechacts/requests/research.html>
8. Donaldson, A. L., & Olswang, L. B. (2007, Δεκέμβρης). Investigating requests for information in children with autism spectrum disorders - Static versus dynamic assessment. *Advance in Speech-Language Pathology*, 9(4), σσ. 297-311.
9. Eales, M. J. (1993). Pragmatic impairments in adults with childhood diagnoses of autism or developmental receptive language disorder. *Journal of autism and developmental disorders*, 23(4), σσ. 593-617.
10. Economidou-Kogetsidis, M. (2008). Internal and external mitigation in interlanguage request production - The case of greek learners of English. *Journal of politeness research*(4), σσ. 111-138.
11. Economidou-Kogetsidis, M. (2013, Ιούλης 19). Strategies, modification and perspective in native speakers' requests - A comparison of WDCT and naturally occurring requests. *Journal of pragmatics*, 53, σσ. 21-38.
12. Grubb, S. (2007, Οκτώβρης). *Understanding the polyvocality of autism discourse - A critical autoethnographic approach*. Ανάκτηση Σεπτεμβρίου 12, 2016, από The Emancipated Autism Project - Resource Library: <http://www.bahaistudies.net/neurelism/library/polyvocality.html>
13. Huang, Y. (2007). *Pragmatics*. New York City: Oxford.
14. Kathleen, B.-H. (2002). Pragmatics and second language acquisition. Στο W. Grabe, P. A. Duff, M. Bygate, T. Lynch, & D. Poole, *The Oxford Handbook of Applied Linguistics* (σσ. 182-192). New York City: Oxford.
15. Kissine, M. C.-C., Carlier, S., De Brabanter, P., Ducenne, L., Pairon, M.-C., Deconinck, N., . . . Leybaert, J. (2015, Νοέμβρης 9). Children with autism understand indirect speech acts - Evidence from a semi-structured act-out task. *Plos ONE*, 10(11), σσ. 1-13.
16. Krstovska-Guerrero, I., & Jones, E. A. (2015, Δεκέμβρης 22). Social-Communication intervention for toddlers with autism spectrum disorder - Eye

- gaze in the context of requesting and joint attention. *Journal of developmental and physical disabilities*(28), σσ. 289-316.
17. Loveland, K. A., Landry, S. H., Hughes, S. O., Hall, S. K., & McEvoy, R. E. (1988, Δεκέμβρης). Speech acts and the pragmatic deficits of autism. *Journal of speech and hearing research*, 31, σσ. 593-604.
 18. Mills, S. (2003). *Gender and Politeness*. Ηνωμένο Βασίλειο: Cambridge University Press.
 19. Phillips, L., & Jørgensen, M. W. (2009). *Ανάλυση λόγου - Θεωρία και μέθοδος*. (Α. Κιουπκιολής, Μεταφρ.) Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
 20. Phillips, W., Gomez, J. C., Baron-Cohen, S., Laa, V., & Riviere, A. (1995, Μάρτης 31). Treating people as objects, agents, or "objects" - How young children with and without autism make requests. *Journal of child psychology and psychiatry*, 36(8), σσ. 1383-1398.
 21. Plumet, M.-H. (2014, Ιούνης). Typical and atypical pragmatic functioning of ASD children and their partners - A study of oppositional episode in everyday interactions. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, σσ. 1-37.
 22. Ramberg, C., Ehlers, S., Nyden, A., Johansson, M., & Gillbert, C. (1996). Language and pragmatic functions in school-age children on the autism spectrum. *European Journal of Disorders of Communication*(31), σσ. 387-414.
 23. Rogers, R. (2004). An Introduction to Critical Discourse Analysis in Education. Στο R. Rogers, J. P. Gee, S. Rowe, L. K. Sarroub, J. Peyton Young, & N. Fairclough, *An Introduction to Critical Discourse Analysis in Education* (σσ. 1-18). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
 24. Roth, I. (2014). *Διαγνωστικά κριτήρια για τις Διαταραχές του Φάσματος του Αυτισμού*. (Α. Speaks, Επιμ.) Ανάκτηση Ιούνης 25, 2016, από Autism-Asperger Hellas: http://www.autismhellas.gr/files/el/DSM-V_%CE%91%CE%9B%CE%9B%CE%91%CE%93%CE%95%CE%A3.pdf
 25. Sifianou, M. (1992). *Politeness Phenomena in England and Greece*. Οξφόρδη: Clarendon Press - Oxford.
 26. Surian, L., Baron-Cohen, S., & Van der Lely, H. (1996). Are children with autism deaf to gricean maxims? *Cognitive Neuropsychiatry*, 1(1), σσ. 55-71.
 27. Αλεξάνδρου, Σ. (2013, Νοέμβρης 18). *Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος - Ο νέος ορισμός του DSM-V. Σκέψεις και θέσεις των ειδικών παρέμβασης*. Ανάκτηση Σεπτεμβρίου 25, 2016, από Ιστότοπος της Εταιρείας Ειδικής Αγωγής "Προσέγγιση": <http://www.proseggisi.gr/%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%81%CE%B1%CF%87%CE%AE-%CE%B1%CF%85%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CF%86%CE%AC%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82-%CE%BF-%CE%BD%CE%AD%CE%BF%CF%82/>
 28. Αναστασόπουλος, Α., Ανομίτρη, Χ., Γούτσος, Δ., Ευδοκιμίδης, Ι., & Καραβάτος, Θ. (2013). *Ιδιότυποι λόγοι - Συζυτήσεις για τον λόγο στο Αιγινήτειο*. Αθήνα: Συνάψεις.
 29. Βαλαμουτοπούλου, Χ., & Κουτελέκος, Ι. (2010, Ιούλιος-Αύγουστος). Θεωρητική προσέγγιση του συνδρόμου Asperger στα παιδιά. *Το βήμα του Ασκληπιού*, 9(3), σσ. 308-322.
 30. Βάμβουκας, Μ. Ι. (2010). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία* (9η εκδ.). Αθήνα: Γρηγόρη.
 31. Ελληνική Εταιρεία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων (Ε.Ε.Π.Α.Α.). (χ.χ.). *Χαρακτηριστικά αυτισμού*. Ανάκτηση Ιούνης 10, 2016, από Τι είναι αυτισμός;

- [υποενότητα στον επίσημο ιστότοπο της Ε.Ε.Π.Α.Α.]:
http://www.autismgreece.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=34&Itemid=49&limit=1&limitstart=1
32. Ελληνική Στατιστική Αρχή. (2015, Ιούλιος-Σεπτέμβριος). *Ελλάς με αριθμούς*. Ανάκτηση Ιούνης 10, 2016, από Έγγραφο από τον επίσημο ιστοχώρο της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής:
<http://www.statistics.gr/documents/20181/1cc22aec-3fc2-4f96-a9bc-1eff00fab4c0>
 33. Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας - Εφαρμογές στην ψυχολογία και στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (ΣΕΑΒ). Ανάκτηση Ιούνης 10, 2016, από <https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5826/1/%CE%A0%CE%BF%CE%B9%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%9C%CE%B5%CE%B8%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1%20%CE%88%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B1%CF%82%20%CE%A3%CE%95%CE%91%CE%92-KOY.pdf>
 34. Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
 35. Κανάκης, Κ. (2007). *Εισαγωγή στην πραγματολογία - Γνωστικές και κοινωνικές όψεις της γλωσσικής χρήσης*. Αθήνα: Εκδόσεις του εικοστού πρώτου.
 36. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. (n.d.). *Λεξικό όρων*. Ανάκτηση Σεπτέμβρη 2016, 25, από Ηλεκτρονικός Κόμβος για την υποστήριξη των διδασκόντων την Ελληνική γλώσσα: http://www.komvos.edu.gr/glwssa/Lexiko/lexiko_n.htm
 37. Κουράκης, Ν. (1976). Η ποινική καταστολή στο έργο του Φουκώ. Στο Μ. Φουκώ, *Επιτήρηση και τιμωρία - Η γέννηση της φυλακής* (σσ. 413-427). Αθήνα: Κέδρος-Ράππα.
 38. Κρύσταλ, Ν. (2006). *Λεξικό γλωσσολογίας και φωνητικής* (1η εκδ.). (Γ. Ξυδόπουλος, Μεταφρ.) Αθήνα: Πατάκη.
 39. Λειβαδίτης, Μ. (2010). Νοητικές αναπαραστάσεις και εγκέφαλος. *Ψυχιατρική*(21), σσ. 31-40.
 40. Μαντζούκας, Σ. (2007). Ποιοτική έρευνα σε έξι εύκολα βήματα - Η επιστημολογία, οι μέθοδοι και η παρουσίαση. *Νοσηλευτική, 1*(46), σσ. 236-246. Ανάκτηση Ιούνης 10, 2016
 41. Μπέλλα, Σ. (2011). Διατύπωση αιτημάτων - Διαφορές μεταξύ φυσικών και μη φυσικών ομιλητών της Ελληνικής. Στο Μ.-Χ. Αναστασιάδη, Γ. Ανδρουλάκης, Ι. Αντωνίου-Κρητικού, W. Benning, Ρ. Δελβερούδη, Σ. Μπέλλα, . . . Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου, *Διασταυρώσεις - Μελέτες στη διδακτική των ξένων γλωσσών και πολιτισμών, τη γλωσσολογία και τη μετάφραση, αφιερωμένες στην Πηνελόπη Καλλιαμπέτσου-Κορακά* (σσ. 275-290). Αθήνα: Ινστιτούτο του βιβλίου Α. Καρδαμίτσα.
 42. Μπέλλα, Σ. (2015). *Πραγματολογία - Από τη γλωσσική επικοινωνία στη γλωσσική διδασκαλία*. Αθήνα: Gutenberg.
 43. Μπονίδης, Κ. (2009). Κριτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις στην έρευνα των σχολικών βιβλίων - θεωρητικές παραδοχές και «παραδείγματα» ανάλυσης. *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*(13), σσ. 86-122.
 44. Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (2006). *Μεθοδολογία εμπειρικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες - Ανάλυση δεδομένων με τη χρήση του SPSS 13*. Αθήνα: Gutenberg.
 45. Παγκουρέλια, Ε., & Παπαδοπούλου, Μ. (2007). Ιδεολογικά μηνύματα στο λόγο και την εικόνα των σχολικών εγχειριδίων - μια πρόταση ανάλυσης. Στο

- Γ. Δ. Καψάλης, & Α. [. Κατσίκης, *Πρακτικά του Συνεδρίου «Η Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και οι προκλήσεις της εποχής μας»* (σσ. 605-613). Ιωάννινα.
46. Παγκουρέλια, Ε., & Παπαδοπούλου, Μ. (2009). Κριτική ανάλυση λόγου - Ποιοτική ανάλυση περιεχομένου: μια πρόταση συνδυαστικής αξιοποίησης για την ανίχνευση της ιδεολογίας των σχολικών εγχειριδίων για τη γλώσσα. *Επιστήμες αγωγής*(4), σσ. 1-17.
47. Πελεgrίνης, Θ. (n.d.). *Λούντβιχ Βιτγκενστάιν*. Ανάκτηση Ιούνης 2016, 8, από Προσωπικός ιστότοπος του Θεοδόση Πελεgrίνης:
<http://www.pelegrinis.gr/%CE%BB%CE%BF%CF%8D%CE%BD%CF%84%CE%B2%CE%B9%CF%87-%CE%B2%CE%B9%CF%84%CE%B3%CE%BA%CE%B5%CE%BD%CF%83%CF%84%CE%AC%CE%B9%CE%BD/>
48. Ρούσσο, Ε. (2000). *Προσωκρατικοί - Ηράκλειτος* (Τόμ. Β΄). Αθήνα: Στιγμή [Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων].
49. Ρούσσο, Π., & Ευσταθίου, Γ. (2008, Σεπτέμβρης 2). *Σύντομο Εγχειρίδιο SPSS 16.0*. Ανάκτηση Ιούλης 9, 2016, από Προσωπική ιστοσελίδα του Πέτρου Ρούσσου [Petros Roussos' personal website]:
http://users.uoa.gr/~roussosp/gr/SPSS16_Manual_Greek.pdf
50. Συριοπούλου-Δελλή, Χ. Κ. (2011). *Διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές - Ψυχολογία - Παιδαγωγική - Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.

Μια μέρα στην όμορφη πόλη

Σημειωματάριο καθημερινών δραστηριοτήτων

Στο κείμενο που έχεις στα χέρια σου περιγράφονται καθημερινές καταστάσεις από τη ζωή σε μια πόλη.
Ο κεντρικός ήρωας είσαι **ε σ ύ**.

Στις τελίτσες [.....] που βλέπεις παρακάτω, γράψε όσα εσύ θα έλεγες στις περιπτώσεις που παρουσιάζονται κάθε φορά.

Ώρα 10:15

Το μάθημα έχει ξεκινήσει πριν από λίγο, αλλά εσύ διψάς πολύ. Αποφασίζεις να το πεις στον δάσκαλο [ή στη δασκάλα] σου. Τι θα πεις;

Ωρα 12:15

Ένας καινούργιος μαθητής ήλθε σήμερα στην τάξη σου και εσύ συζητάς μαζί του στο διάλειμμα. Ενώ συζητάτε, τον βλέπεις να βγάζει μια μεγάλη σοκολάτα. Εσύ ήδη πεινάς και σκέφτεσαι ότι θέλεις ένα κομμάτι. Τι του λες;

■

Ωρα 13:05

MISSING

Έχει αρχίσει το τελευταίο μάθημα για σήμερα στο σχολείο και εσύ συνειδητοποιείς ότι ξέχασες το βιβλίο σου στο σπίτι. Θεωρείς ότι πρέπει να μιλήσεις στον δάσκαλο [ή στη δασκάλα] σου. Τι θα πεις;

■

Ωρα 13:40

Ο κολλητός [ή η κολλητή] σου σου γνωρίζει μια φίλη του από μια άλλη τάξη, την Ιζαμπέλα. Η Ιζαμπέλα σου λέει ότι είναι πολύ χαρούμενη σήμερα, γιατί πήρε άριστα στο πρώτο της διαγώνισμα. Τι θα πεις σε εκείνη;

Ωρα 15:00

Το μάθημα στο σχολείο έχει τελειώσει και εσύ ετοιμάζεσαι να επιστρέψεις στο σπίτι με τους γονείς σου. Πριν ανεβείτε στο λεωφορείο, οι γονείς σου σε στέλνουν σε ένα κοντινό περίπτερο για εισιτήρια. Αντικρίζεις τον η λ ι κ ι ω μ έ ν ο ιδιοκτήτη του περιπτέρου και του λες:

Ωρα 15:40

Βρίσκεσαι με τους γονείς σου στο λεωφορείο και έχεις βρει θέση μόνος σου δίπλα στο παράθυρο. Κοντεύεις να φτάσεις στον προορισμό σου. Για να σηκωθείς, όμως, πρέπει πρώτα να μετακινηθεί κι ένας σ υ ν ο μ ή λ ι κ ό ς σου που βρίσκεται δίπλα σου. Τι θα του πεις;

■

Ωρα 15:45

Ανυπομονείς να επιστρέψεις στο σπίτι για φαγητό και περπατάς όλο και πιο γρήγορα. Έτσι όπως βιάζεσαι, όμως, πέφτει από την τσέπη σου το μπρελόκ με τα κλειδιά σου, το οποίο σπάει! Ενώ ψάχνεις πού έχουν πεταχτεί τα κλειδιά, σε πλησιάζει ένας ζητιάνος, ανήσυχος από την ταραχή σου, και σε ρωτάει αν μπορεί να σε βοηθήσει. Τι του λες;

■

Ώρα 16:00

Ο αδελφός [ή η αδελφή] σου αποφάσισε να ετοιμάσει ο ίδιος το μεσημεριανό. Έχεις μόλις τελειώσει το πιάτο σου με το υπέροχο φαγητό και θέλεις να του πεις να μεταφέρει εσύ τα πιάτα στον νεροχύτη. Τι λες σ τ ο ν α δ ε λ φ ό [σ τ η ν α δ ε λ φ ή] σου;

■

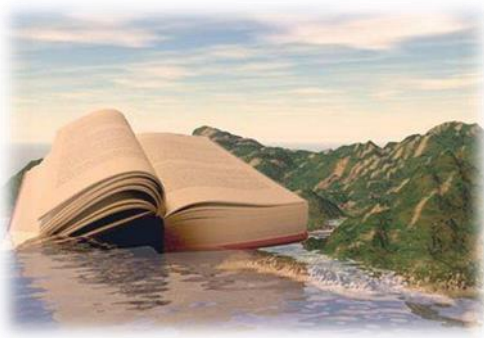
Ώρα 17:30

Ενώ εσύ μελετάς με προσοχή τα μαθήματά σου, ο πατέρας σου βάζει πολύ δυνατά μια εκπομπή στο ραδιόφωνο. Πηγαίνεις και του λες:

■

Ώρα 18:00

Ετοιμάζεσαι να φύγεις για την «Προσέγγιση», αλλά σκέφτεσαι ότι δεν έχεις τηλεφωνήσει στον κολλητό [ή στην κολλητή] σου απ' το σχολείο, για να του πεις να ξαναφέρει στο σχολείο ένα ενδιαφέρον βιβλίο με αγαπημένες σου ιστορίες. Όταν του τηλεφωνήσεις, τι θα του πεις;

■

Ώρα 18:45

Βρίσκεσαι στην αίθουσά σου στην «Προσέγγιση», αλλά αισθάνεσαι ζέστη, αν και είναι απόγευμα. Ο δάσκαλός σου το έχει καταλάβει και γι' αυτό ανοίγει αμέσως το κλιματιστικό. Θέλεις να του πεις κάτι γι' αυτό που έκανε για σένα. Τι θα του πεις;

■

Ωρα 19:30

Βλέπεις τη μητέρα σου να βρίσκεται ήδη στην «Προσέγγιση» και να σε περιμένει. Εσύ όμως έχεις ενθουσιαστεί με τις δραστηριότητες και θέλεις να μείνεις λίγο περισσότερο στο κέντρο. Πηγαίνεις κοντά της για να το πεις. Τι θα της πεις;

■

Ωρα 20:00

Έχεις μόλις φύγει από την «Προσέγγιση» και βρίσκεσαι πλέον με τη μητέρα σου στην αγαπημένη σου παιδική χαρά! Βλέπεις μ ι α ο μ ά δ α παιδιών, τα οποία γνωρίζεις απ' το σχολείο σου, να ετοιμάζεται να παίξει κρυφτό και θέλεις να παίξεις και εσύ μαζί τους. Τι θα τους πεις;

■

Ωρα 21:30

Γυρίζεις με τη μητέρα σου στο σπίτι κουρασμένος αλλά και χαρούμενος από το παιχνίδι, και αποφασίζεις να πεις ένα δροσιστικό χυμό. Μπαίνεις σε ένα ψιλικατζίδικο και λες στον ν ε α ρ ό ιδιοκτήτη του *αυτό που θέλεις*. Τι θα του πεις;

Άλλη μια μέρα έφτασε στο τέλος της!

Μπορείς να την περιγράψεις με μια μόνο φράση:

Ωραία! Πολύ καλή δουλειά -πολλά ευχαριστώ για τον χρόνο σου!

Δεν μένει πλέον παρά...

να συμπληρώσουμε τα στοιχεία μας παρακάτω ☺!

Φύλο:

Ηλικία:

Συσχετιστικός πίνακας κοινωνικών ρόλων [2]

Παραδείγματα των προσώπων που εμπλέκονται σε συνομιλίες με αιτήματα [η σειρά εμφάνισης ακολουθεί εκείνη του ερωτηματολογίου]	Οικειότητα	Απόσταση	Κοινωνική ισχύς
δάσκαλος [-α] σχολείου	0	1	1
καινούργιο φιλικό πρόσωπο	0	1	0
ξένο άτομο μεγάλης ηλικίας	0	2	0
ξένο άτομο συνομήλικο	0	1	0
ξένο άτομο, επαίτης [πιθανό αίτημα]	0	2	0
αδελφός [απάντηση σε αίτημα]	1	0	0
πατέρας	1	0	0
επιστήθιος φίλος	1	0	0
μητέρα	1	0	0
γνωστά άτομα συνομήλικα	0	0	0
ξένο άτομο, νεαρό σε ηλικία	0	1	0

Οι βαθμοί των μεταβλητών "οικειότητα" και "κοινωνική ισχύς" είναι 0 [δεν ισχύει] και 1 [ισχύει].
 Ειδικά για τη μεταβλητή "απόσταση", η βαθμολόγησή της έχει διαμορφωθεί ως εξής: 0 [απουσία απόστασης], 1 [μέτρια ~], 2 [μεγάλη ~].